

× 2023

Hollókő

az élő falu

VILÁGÖRÖKSÉGI ARCULATI KÉZIKÖNYV

Bevezető

Hollókő Nógrád vármegyében található, néhány száz főt számláló települése az UNESCO Világörökség kulturális kincsei közé tartozik. Értékei – melyek a közép-európai falusi élet hagyományos formáinak lenyomatát aktívan őrzik – a világon egyedülálló módon kerülnek tovább örökítésre itt nap, mint nap. Az „Élő Falu” azonban napjaink átalakuló gazdasági és természeti közegében fokozottan nehéz kihívások elé néz, és emiatt kivételes figyelmet érdemel.

Világörökségi szempontból kiemelt cél a táji környezet, az abból született épített környezeti értékek és a tárgyi hagyaték között tovább élő néprajzi hagyományok harmonikus kapcsolatrendszerének megóvása, tovább működtetése és egyensúlyban tartása.

A világörökségi érték egyes elemeinek és a közöttük feltáruló kapcsolatrendszernek az egységes áttekintése alapul szolgál a védelem szabályozási rendszeréhez, valamint a lehetséges fejlesztési irányok meghatározásához.

Hollókő örökségének megőrzésében a helyi közösségnek jut a legjelentősebb szerep, ugyanakkor a múlt század hagyományainak továbbvitele és kiújítása olyan kihívást jelent, mely kizárólag belülről nem teljesíthető. Hollókő kincse egyetemes kulturális kincs, a 21. századi életvitel beépítése a hagyományokba pedig olyan lehetőség a jövő generációi számára, mely a falu gondozását és fejlesztését mindannyiunk kötelességévé és örömévé teszi.

Bevezető.....	1.	5.2.1. Településszerkezet.....	61.
Tartalomjegyzék.....	3.	5.2.2. Terepre illeszkedő beépítés.....	63.
1. Világörökségi Arculati Kézikönyv célja, használata.....	7.	5.2.3. Templom feltárulása.....	65-68.
2. A világörökségről általánosságban.....	9.	5.2.4. Telekszerkezet, beépítés.....	69.
2.1. UNESCO, Világörökségi Egyezmény.....	9.	5.2.5. Egykori pajtakert – kihelyezett funkciók rendszere.....	71.
2.2. Világörökségi lista (jelölés, felvétel, lekerülés), kritériumok.....	11.	5.2.6. Parasztfürdő, mosó – és kenderáztató tavak.....	73.-76.
2.3. Európa – szomszédos országok.....	13.	5.3. Épített értékek.....	77-80.
2.4. Magyarországi helyszínek.....	15.	5.3.1. Beépítés, terepre illesztés.....	81.
2.5. Kiemelkedő egyetemes érték, attribútumok.....	17.	5.3.2. Tömegformálás, tetőidom.....	83.
3. Hollókő világörökségi helyszín általános bemutatása.....	19.	5.3.3. Pincék terméskő építménye.....	85.
3.1. Világörökségi kritériumnak való megfelelés.....	19.	5.3.4. Homlokzatok elrendezése, tornácok.....	87-90.
3.2. Hollókő Világörökségi területe – rövid leírás, adatok.....	21.	5.3.5. Tetőhéjalás.....	91.
3.3. Hollókő Világörökségi területének lehatárolása.....	23.	5.3.6. Anyaghasználat.....	93-96.
3.4. Hollókő Ófalu és környezete világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékének bemutatása.....	25.	5.3.7. Színhasználat.....	97.
4. Hollókő Ófalu és környezetének Világörökségi Kezelési Terve – KET.....	27.	5.3.8. Melléképületek rendje.....	99.
4.1. A Világörökségi Kezelési Terv célja.....	27.	5.3.9. Kerítések.....	101.
4.2. A Világörökségi Kezelési Terv tartalmi elemei.....	27.	5.3.10. Porták, kert- és udvarhasználat.....	103.
5. Mitől Világörökség Hollókő? – Világörökségi attribútumok.....	29-34.	5.3.11. Közterületek, telkek növényzete.....	105-108.
5.1. Tájhasználat, tájkarakter.....	35.	5.4. Kulturális értékek.....	109.
5.1.1. Település és tájegysége, léptéke, harmóniája.....	37.	5.4.1. Épületek kulturális és közösségi célú használata.....	111.
5.1.2. Várhegy, település, Szőlőhegy – domborzati viszonyai, elhelyezkedése, aránya.....	39-42.	5.4.2. Fennmaradt hagyományok.....	113-115.
5.1.3. Településhez kapcsolódó szalagtelkes Szőlőhegy karaktere.....	43-46.	5.4.3. Ünnepek, ünnepkörök.....	117-122.
5.1.4. Hagyásfáslegelő.....	47-50.	5.4.4. Népviselő.....	123-126.
5.1.5. Várhegységásvár.....	51-54.	5.4.5. Tájékozódás.....	127.
5.1.6. Környezőtáj, domborzat emberléptékű térhatároló látványa.....	55-58.	5.5. Attribútumok kapcsolat- és arányrendszere.....	129.
5.2. Településszerkezet.....	59.	6. Célok, iránymutatások, javaslatok, jó példák.....	131.
		6.1. Tájhasználat, tájkarakter.....	133.
		6.1.1. Településszájegyysége, léptéke, harmóniája.....	135.
		6.1.2. Várhegy, település, Szőlőhegy – domborzati viszonyai, elhelyezkedése, aránya.....	137.
		6.1.3. Településhez kapcsolódó szalagtelkes Szőlőhegy karaktere.....	139.

6.1.4. Hagyásfás legelő.....	141.
6.1.5. Várhegy és a vár.....	143-146.
6.1.6. Környező táj, domborzat emberléptékű tér határoló látványa.....	147.
6.2. Településszerkezet.....	149.
6.2.1. Településszerkezet.....	151.
6.2.2. Terepre illeszkedő beépítés.....	153.
6.2.3. Templom feltárulása.....	155.
6.2.4. Telekszerkezet, beépítés.....	157.
6.2.5. Egykori pajtakert – kihelyezett funkciók rendszere.....	159.
6.2.6. Parasztfürdő, mosó- és kenderáztató tavak.....	161.
6.3. Épített értékek.....	163.
6.3.1. Beépítés, terepre illesztés.....	165.
6.3.2. Tömegformálás, tetőidom.....	167.
6.3.3. Pincék terméskő építménye.....	169.
6.3.4. Homlokzatok elrendezése, tornácok.....	171.
6.3.5. Tetőhéjalás.....	173.
6.3.6. Anyaghasználat.....	175.
6.3.7. Színhasználat.....	177.
6.3.8. Melléképületek rendje.....	179.
6.3.9. Kerítések.....	181.
6.3.10. Porták, kert- és udvarhasználat.....	183.
6.3.11. Közterületek, telkek növényzete.....	185.
6.4. Kulturális értékek.....	187.
6.4.1. Épületek kulturális és közösségi célú használata.....	189.
6.4.2. Fennmaradt hagyományok.....	191.
6.4.3. Ünnepek, ünnepkörök.....	193.
6.4.4. Népviselet.....	195.
6.4.5. Tájszólás.....	199.
Forrásanyagok.....	201.
Impresszum.....	203.

1. Világörökségi Arculati Kézikönyv célja, használata

E kiadvány azon céllal jött létre, hogy a helyszín kiemelkedő karakterjegyeit, melyek egyetemes kulturális értékeket hordoznak magukban és így megőrzésre, továbbörökítésre érdemesek, közérthető szöveges magyarázatokkal, illetve képekkel, illusztrációkkal bemutassa, rendszerezze, valamint megértésükhöz és ápolásukhoz értelmezési keretet adjon.

Hollókő hagyatéka világörökségi léptékben is releváns és kiemelkedő. Önmagában azonban a külsőségek megőrzése nem elégséges, Hollókő valódi értéke ugyanis nem csupán tárgyi hagyatékában és táji beágyazottságában rejlik, hanem abban a szemléletben is, ami mindezt létrehozhatta. A Világörökségi arculati kézikönyv sorra veszi a település világörökségének részét képző táji-, természeti adottságait, épített örökségét és élő hagyományait; azaz a világörökségi védettség négy alappilléret, illetve feltárja ezen alkotóelemek közötti összefüggésrendszert, megmutatva azt a finom egyensúlyi állapotot, mely egyetemes példaként szolgálhat. A Világörökségi kezelési tervben (KET) megfogalmazott előírások célja, betartása, összefüggései ilyen módon kikristályosodhatnak.

A Kézikönyv ezen felül gyűjtemény olyan építési tevékenységekről és egyéb, az épületléptéket meghaladó kontextusban megvalósult környezetalakításokról, melyek elvárt minőségben érik el a Kiemelkedő Egyetemes Értékben felállított követendő célokat. Végezetül iránymutatásra is szolgál a területre vonatkozó kezelési tervek, jogi szabályozások; mai kornak megfelelő szükséges beavatkozások és változtatások lehetőségeinek, illetve kötelezettségeinek meghatározásához.

2.1. UNESCO, Világörökségi Egyezmény

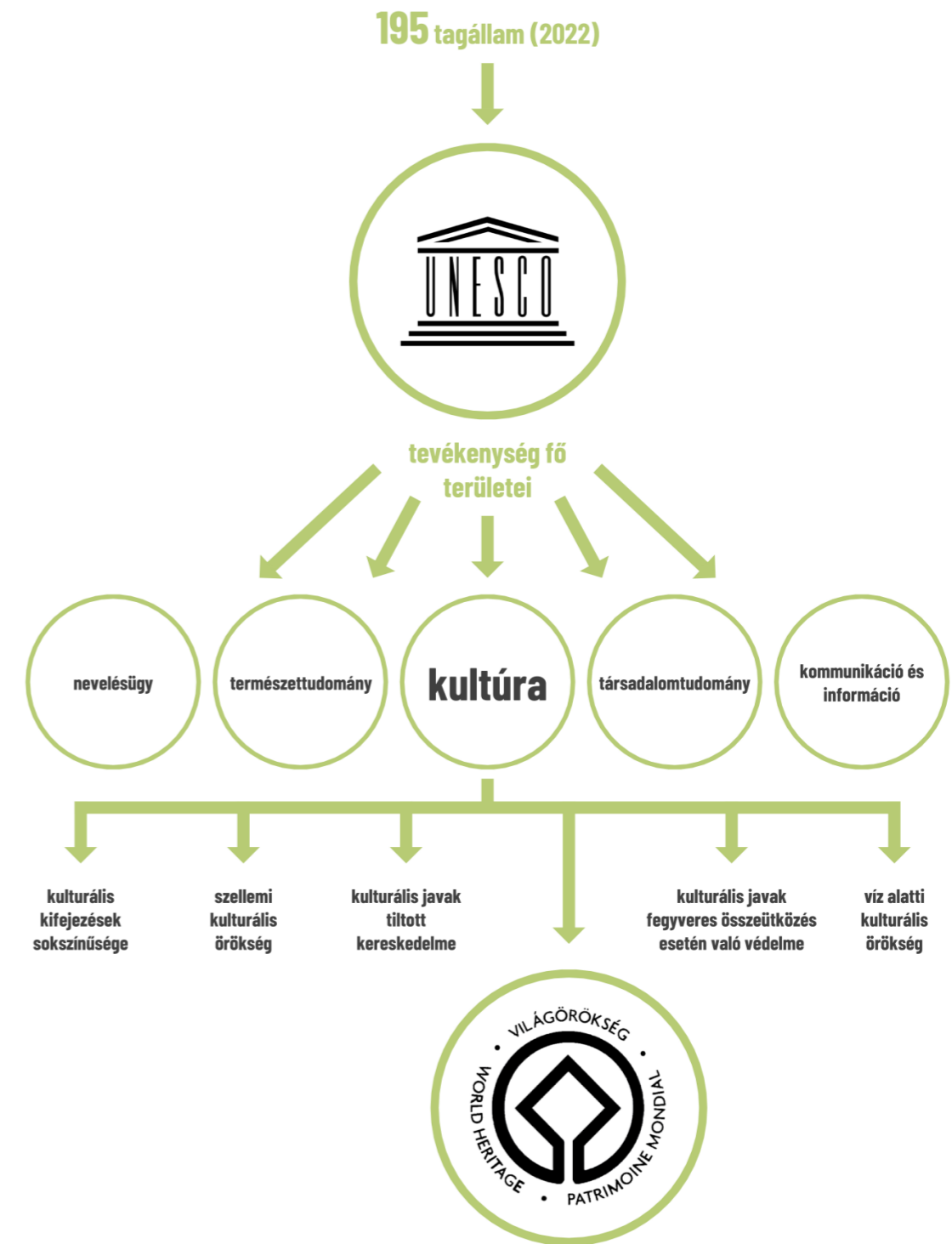

Az UNESCO az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete. Alkotmánya 1946-ban lépett hatályba, Magyarország 1948 óta tagja.

Létrejöttének célja az emberiség „intellektuális és morális szolidaritásának” elősegítése, a nemzetek és népek közötti tartós béke és biztonság megteremtése, illetve fenntartása szoros együttműködés létrehozásával a tudomány, a kultúra és a nevelés terén. Az együttműködés fő tevékenységi területei: nevelésügy, természettudomány, társadalomtudomány, kultúra, kommunikáció és információ.

Az UNESCO kulturális tevékenységének célja a kulturális sokszínűség fokozott védelme, fenntartása. Ennek keretében 1972-ben megszületett a Világörökségi Egyezmény az emberiség számára kiemelkedő egyetemes értékkel bíró, kulturális és természeti örökségeinek megőrzése céljából.

Az egyezmény értelmében a részt vevő országok kötelezettséget vállalnak arra, hogy a saját területükön fekvő világörökségi helyszíneket óvja és megőrzi a későbbi generációk számára, illetve, hogy lehetősége szerint hozzájárul a világörökségi listán szereplő helyszínek védelméhez.

2. A világörökségről általánosságban

2.2. Világörökségi lista (jelölés, felvétel, lekerülés), kritériumok

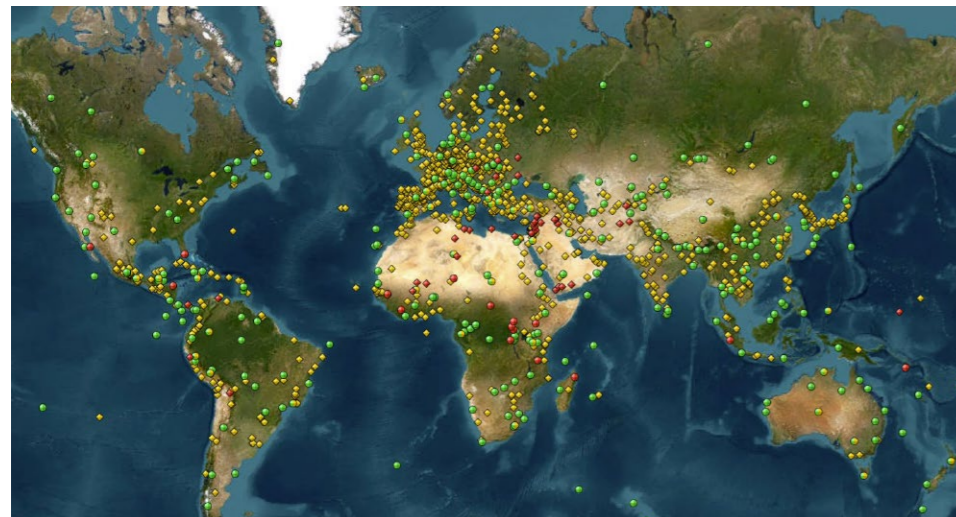
A világörökségi helyszínek olyan egyedülálló kulturális vagy természeti értéket képviselő helyszínek, melyeket a megóvás és védelem céljából az UNESCO Világörökségi Bizottsága világörökségként nyilvántartásba vesz. Világörökségi címet először 1978-ban adtak, akkor 12 helyszínek (köztük például az Amerikai Egyesült Államok-béli Yellowstone Nemzeti Parknak, Krakkó történelmi belvárosának, vagy Németországban az aacheni dómnak). A Világörökségi listán jelenleg közel 1200 helyszín szerepel.

A Világörökség részévé váláshoz az adott helyszínek rendelkeznie kell a kiválasztás feltételeinek megfelelő adottságokkal. Tíz meghatározott kritérium közül – melyből hat a kulturális helyszínekre, négy pedig a természeti értékekre vonatkozik – a világörökséggé váláshoz a jelölt helyszínek legalább egynek meg kell felelnie.

A világörökségi listára történő felkerülés összetett folyamat eredménye. Első lépésként a tagállamok javaslati listát állítanak össze azon helyszínekről, amelyeket alkalmasnak tartanak a világörökségi védelemre. A felterjesztések átfogó képet adnak az adott helyszín leírásával, a kiemelkedő egyetemes érték meghatározásával, azon kritérium megnevezésével, mely alapján a helyszín a Világörökség részévé válhat. E mellett felterjesztés a területre vonatkozó integritás, hitelesség, valamint a védelem és kezelési terv tervezetét is definiálja.

Ezt követően a javaslati listán lévő helyszínek közül dönt az UNESCO, mely terület kaphat jelölést. A felterjesztéseket évente egy alkalommal a Világörökségi Bizottság – mint döntéshozó és végrehajtó szervezet – bírálja el és dönt, mely helyszínek kerülhetnek fel a világörökségi listára.

A Világörökségi Bizottság a listán lévő helyszínek megóvása érdekében azok állapotát meghatározott időközönként ellenőrzi. Azon helyszínek, melyek értékeinek megóvása veszélyeztetetté válik vagy ellehetetlenül, a veszélyeztetett helyszínek listájára kerül. Az egyes helyszínek listáról történő lekerülése saját kezdeményezésre vagy a bizottság döntése alapján történhet az értékek elvesztése esetén.

1157
helyszín

167
tagország

43
határon átívelő

900
kulturális

218
természeti

39
vegyes

3
törölve

55
veszélyeztetett

2. A világörökségről általánosságban

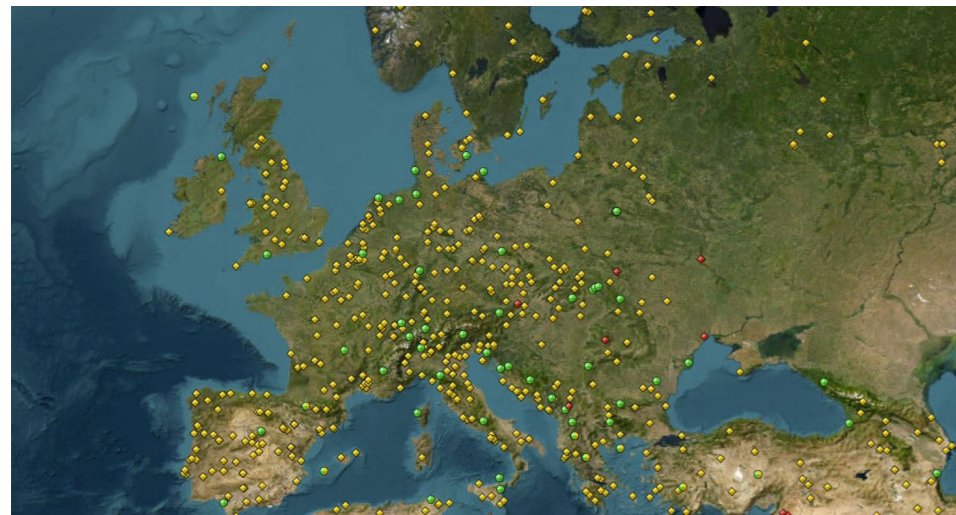
2.3. Európa – szomszédos országok

Az európai országokban jelenleg több mint 500 világörökségi helyszínt tartanak nyilván. A legtöbb Olaszországban (közel 60), valamint Franciaországban, Németországban és Spanyolországban található. Európa világörökségi kincsei közé olyan jelentős helyek tartoznak, mint a Vatikán, a Medici villák Toszkánában, a Pireneusok, a Loire völgye, a párizsi Szajna part, a Duna-delta, az Akropolisz vagy a londoni Tower.

A környező országok közül Csehországban, Ausztriában és Horvátországban szintén számos (több mint 10) világörökségi értéket látogathatunk meg, mint például a Schönbrunn-i kastély és park, Salzburg, Bécs, vagy Prága belvárosa, a Kárpátok és bükkösei, vagy a Római Birodalom határai.

Adottságaiban leginkább Hollókő helyzetéhez hasonló, Világörökségi címmel rendelkező környező kis település a Csehországban található Holasovice, mely szintén egy hagyományos közép-európai falu teljes, jól megőrzött példája, 18.-19. századi „dél-cseh népi barokk” stílusú épületekkel.

568
helyszín

51
tagország

485
határon átívelő

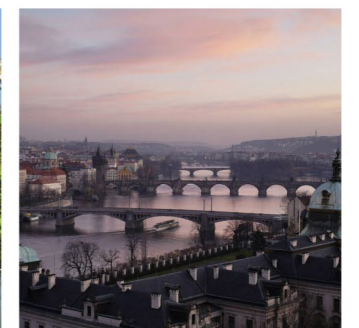
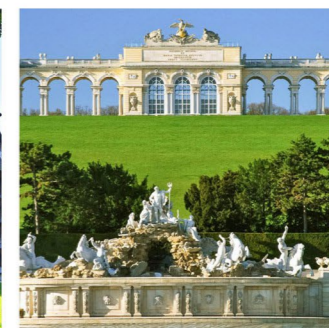
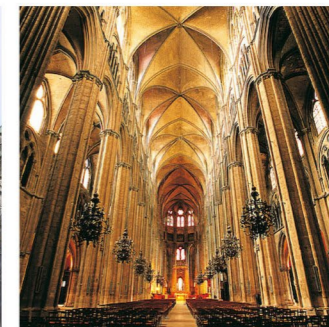
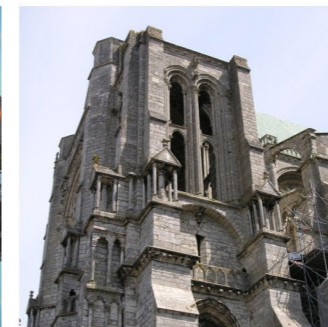
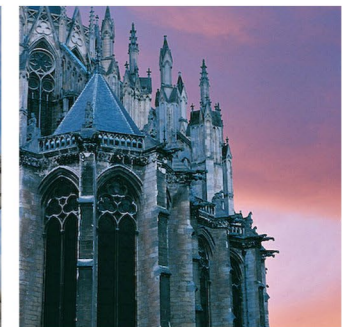
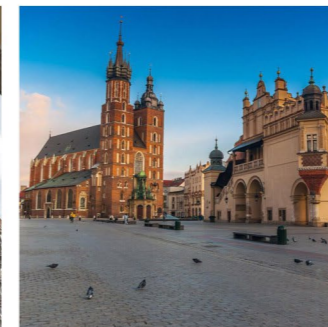
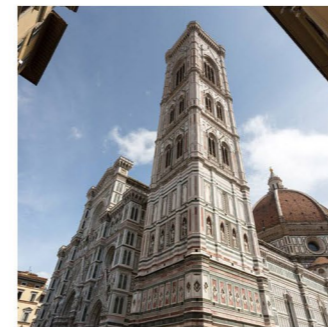
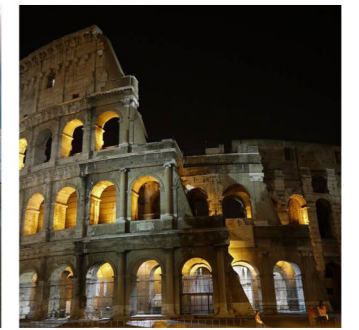
11
kulturális

72
természeti

34
vegyes

0
törölve

7
veszélyeztetett

2.4. Magyarországi helyszínek

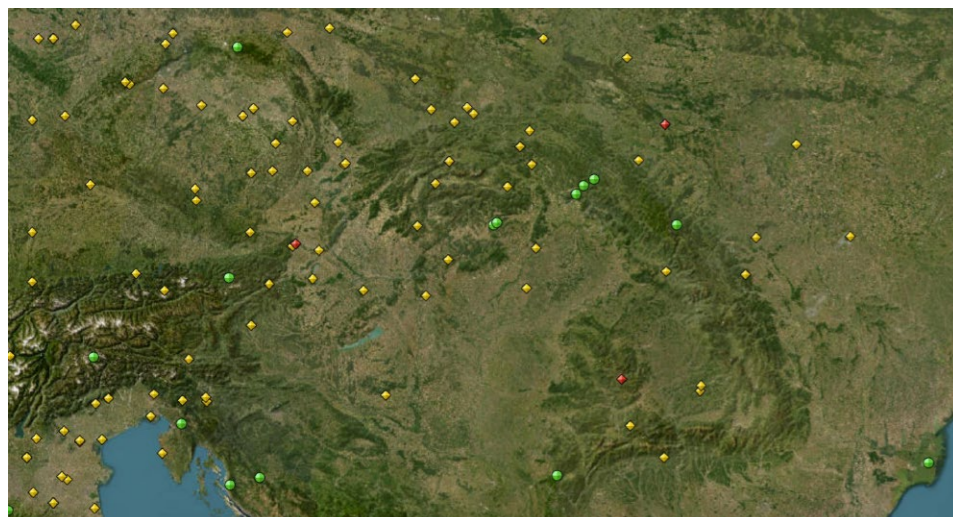

Magyarországi helyszín először 1987-ben került a listára, Hollókő, valamint a budapesti Duna-part és a Várnegyed révén.

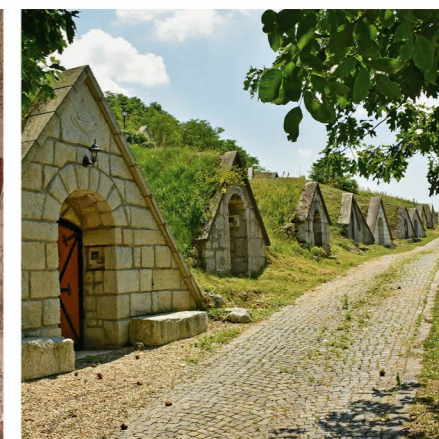
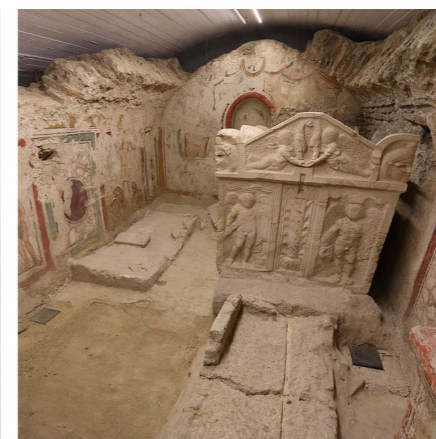
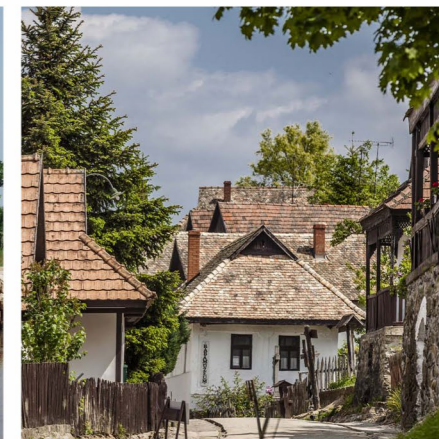
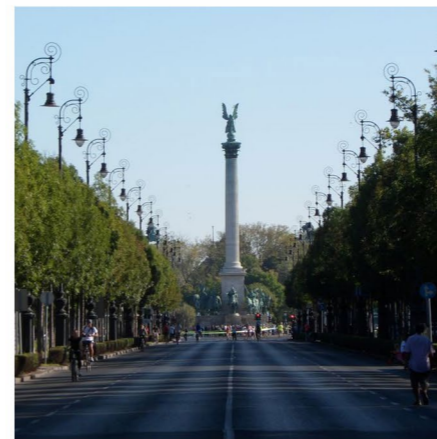
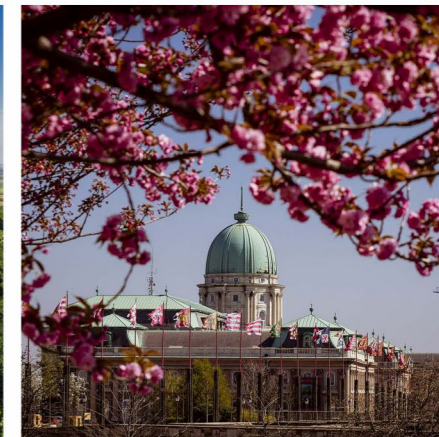
Mára 8 világörökségi helyszín tanúsítja országunk egyetemes természeti- és kulturális értékeit:

- Budapest - a Duna-partok, a Budai Várnegyed és az Andrássy út (Kulturális) (1987 + 2002 bővítés)
- Hollókő Ófalu és környezete (Kulturális) (1987)
- Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai (Természeti) (1995)
- Az ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete (Kulturális) (1996)
- Hortobágyi Nemzeti Park - a Puszta (Kulturális) (1999)
- Pécs (Sopiana) ókeresztény temetője (Kulturális) (2000)
- Fertő / Neusiedlersee kultúrtáj (Kulturális) (2001)
- Tokaj-hegyaljai történelmi borvidék kultúrtáj (Kulturális) (2002)

A jelölésre várók listáján jelenleg további 11 magyarországi helyszín szerepel.

8 helyszín	1 tagország
2 határon átívelő	7 kulturális
1 természeti	0 vegyes
0 törölve	0 veszélyeztetett

2.5. Kiemelkedő egyetemes érték, attribútumok

A világörökségi helyszínek mind olyan nemzetközi szempontból is kiemelkedő, kivételes és páratlan tulajdonsággal rendelkező értéket képviselnek, melyek egyedi kulturális örökségi, illetve természeti jelentőséggel bírnak. Ezt az egyedi adottságot kiemelkedő egyetemes értéként definiálja az UNESCO Világörökségi Bizottsága.

A világörökségről szóló törvény megfogalmazásában a kiemelkedő egyetemes érték „a világörökségi helyszín által megtestesített - az UNESCO Világörökség Bizottsága által ekként elfogadott - érték, amely kivételessége és páratlansága miatt nemzetközi szempontból is kiemelkedő és egyedi kulturális örökségi, illetve természeti jelentőséggel bír, ennél fogva folyamatos megőrzése és védelme az egész emberiség, a jelen és jövő generációi számára kiemelkedő fontosságú”.

A világörökségi érték ún. attribútumokban nyilvánul meg. Az attribútumok mindazon értéket képviselő elemek - pl.: tárgyi, természeti objektumok, alkotások, jelenségek, struktúrák, hitek, tevékenységi formák vagy ezek kapcsolatai - melyek önmagukban vagy egymással összefüggésben határozzák meg a komplex értéket.

3. Hollókő világörökségi helyszín általános bemutatása

3.1. Világörökségi kritériumnak való megfelelés

Hollókő a Világörökség kulturális helyszínei közé tartozik az V. kritériumnak való megfelelés alapján, mely szerint „[V] Valamely tradicionális településtípus vagy földhasználati forma olyan kimagasló példája, amely egy bizonyos kultúrára (vagy bizonyos kultúrákra) jellemző, különösen, ha az a környezet visszafordíthatatlan megváltozása következtében veszélyeztetetté válik.”

Hollókő Ófalu és környezete a 19-20. századi mezőgazdasági korszak Közép-Európa hagyományos falusi életmódját képviselő világörökségi település. Olyan vidéki településforma élő példája, amely a 20. század változásai (mezőgazdasági forradalom) nyomán sebezhetővé vált és ritka kivételektől eltekintve csaknem mindenütt visszaszorult vagy eltűnt.

Perifériális elhelyezkedésének következtében Hollókőn kevésbé tudtak érvényesülni azok a globális léptékűnek tekinthető folyamatok, melyek a 20. században néhány évtized alatt megszüntették a több ezer éven át formálódó és mind a mai napig legfenntarthatóbbnak bizonyuló földművelő, paraszti kultúrát. A soha nem látott dinamizmussal zajló technológiai fejlődés és az ilyen irányú gazdasági és politikai célok együttállásából felgyorsult az iparosodás, az urbanizáció, ezzel párhuzamosan pedig elsorvadt az önfenntartó parasztság társadalma. Zsákfalu jellegéből és egy gazdaságilag kevésbé fejlett térségben való elhelyezkedése miatt Hollókő ezt kevésbé érezte, a változások és az elvándorlás hullámai késéssel érték el.

Így viszonylagos elszigeteltségének köszönheti a település, hogy a szűkös és korlátozott gazdaságnövekedési feltételek mellett a falu formája, szerkezete megőrizte archaikus állapotát és összeképének egységét, mely ma már különösnek, egyedinek hat.

Különlegességét a falu „időlelet” jellege adja, mely betekintést enged egy olyan korba, amikor ember, építészet és táj még szervesen egymásba ágyazódó, egymást éltető és fenntartó hármasság volt. A 18-19. századra a tökéletességig csiszolódott a paraszti kultúra ösztönös településszervezése, alakítása, ahogy a falu az általuk megélt világban tapasztalható kozmosz, azaz rend miniatűr mása lett. Míg azonban ezek a falustruktúrák a végbemenő gazdasági-, politikai- és ebből következő társadalmi-változások következtében megszűntek létezni a legtöbb esetben, Hollókő világörökségi része, az Ófalu ezt teljes mértékben megőrizte.

A falu a kis telekszigeten álló emblemikus templom, mint spirituális tengely, mint az isteni minőség köré szerveződik, innen terjed szét házakra (emberi minőség), majd pajtákra, ólakra (állati minőség), utána hagyásfás legelőkre, szalagparcellás termőföldekre, gyümölcsösökre, szőlősökre (növényi minőség), térben leképezve a világban tapasztalt egymásra utaltságot és mindent átható hierarchiát. Mindez nem csak a megfogalmazott tudásból, hanem a kimondatlan ösztönökből is született és így folyamatosan ápolandó, gondozandó érték az utókor számára is, melynek tapasztalatából az egyetemes emberi kultúra kell merítsen.

3. Hollókő világörökségi helyszín általános bemutatása

3.2. Hollókő Világörökségi területe – rövid leírás, adatok

Hollókő Ófalu és környezetének megóvása már jóval a Világörökségi Listára kerülése előtt kiemelt figyelmet kapott.

- Védett régészeti lelőhelyek (a Középkori vár és a Váralja település) 1951
- Műemléki védelem
  - Egyedi műemléki védetség (Műemlék - 51 épület a gótikus várral) 1972
  - Egyedi védetség (Helyi védelem - 3 épület)
  - Ófalu és vár területe - Műemléki jelentőségű terület (MJT) 1972
- Természetvédelmi oltalom
  - Hollókői Tájvédelmi Körzet - 1977
  - ex lege általános védelem

A Világörökségi Bizottság Hollókő Ófalut és környezetét 1987. december 11.-én vette fel az UNESCO Világörökségi Listára, kulturális örökség kategóriában a magyarországi helyszínek közül Budapest mellett elsőként.

A világon az első falu, mely a Világörökség címet megkapta.

Világörökségi terület elnevezése: **Hollókő Ófalu és környezete**
Nyilvántartási szám: **HU-401rev**
Helyszín területe: **145 ha**

Hollókő Ófalu és környezete hungarikumnak minősített nemzeti érték (2013)

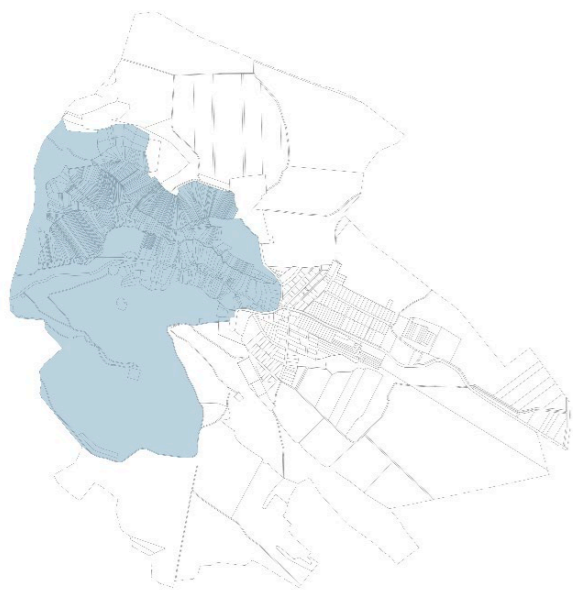

3.3. Hollókő Világörökségi területének lehatárolása

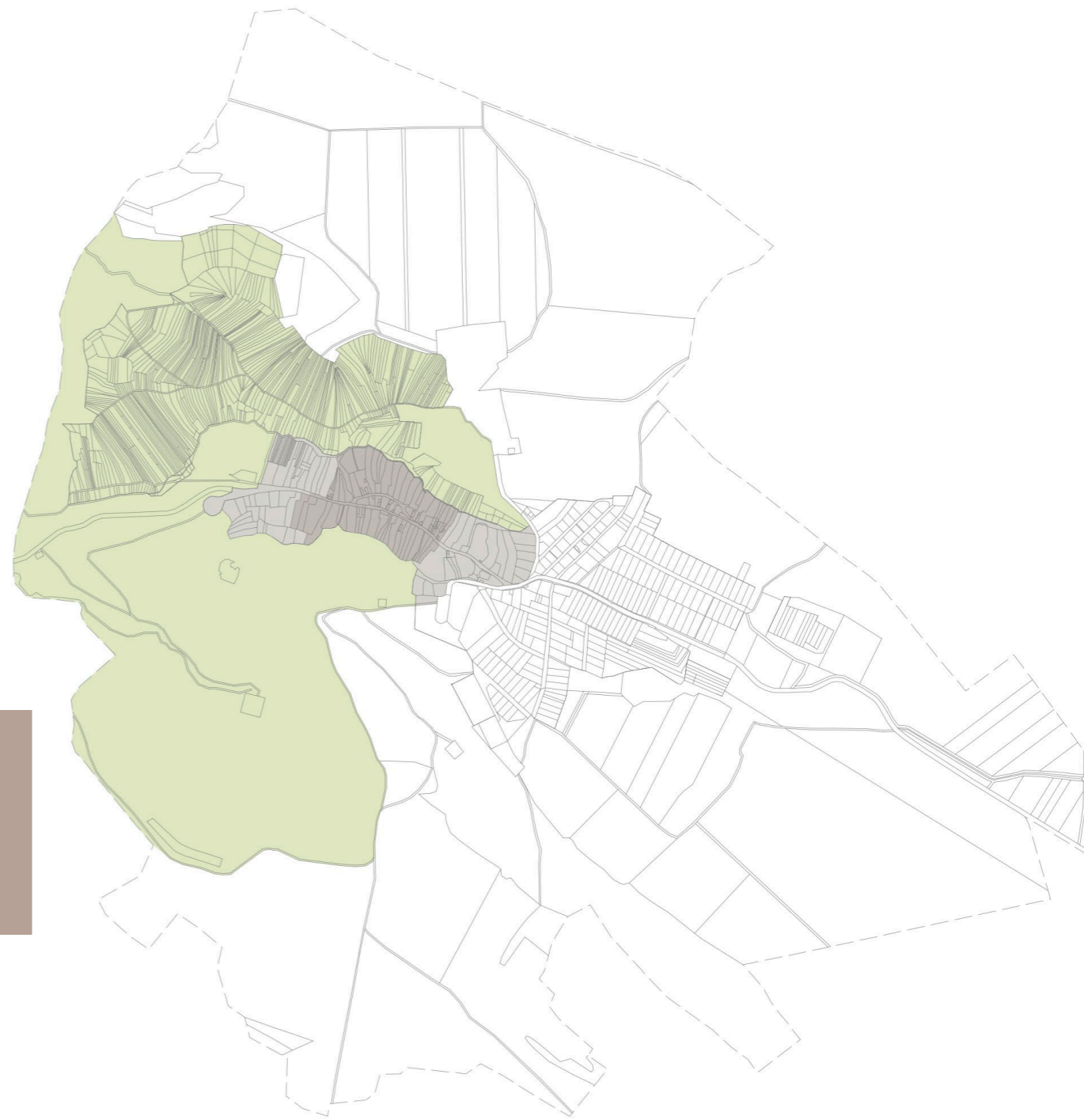

Hollókő Ófaluja és környezetének világörökségi területe a település nyugati részén, 145 hektár összefüggő területen fekszik. A terület szinte teljesen megegyezik a tájvédelmi körzet területével és a műemléki jelentőségű területtel, műemléki környezettel. A többszintű védelem és a terület morfológiai adottságai miatt a világörökségi területen védőövezet nem található, így az értékek megőrzésére irányuló tevékenységek fokozott figyelemmel tudnak megvalósulni.

A Világörökségi terület magába foglalja a település belterületének egy részét, az Ófalut, annak közvetlen környezetével (a Kossuth utca és Dózsa György út találkozásáig); északra a patak völgyét és az Ófaluhoz szervesen kapcsolódó volt zártkerti - egykori szőlőhegyi - domboldalt a szalagparcellás telkekkel; valamint déli irányban a várat és a Várhegy déli és nyugati lejtőjének erdős, gyepes - egykor hagyásfás legelős - területeit.

Hollókő közigazgatási határán belül a világörökségi terület a település nyugati része: az Ófalu - Várhegy és annak déli lejtője, valamint az Ófalutól észak-, észak-nyugatra eső szalagtelkek és annak környéke tartozik.

3. Hollókő világörökségi helyszín általános bemutatása

3.4. Hollókő Ófalu és környezete világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékének bemutatása

Hollókő egyedi és egyetemes értékét egyaránt az adja, hogy sikerült a 18.-19. századra kialakult település tradicionális palóc építészetét megőriznie és élő faluként bizonyosságot tennie egy elmúlt kor világtapasztalatáról. A megvalósuló egység komponensei a hagyományos településszerkezet, a palóc építészeti formavilág és anyaghasználat, a település körüli megművelt területek, az egykor a falu védelmét szolgáló vár és a tágabb táji- természeti környezet.

Mindezen környezeti elemek a hagyományörző lakosság életmódjával együttesen egy harmonikus, egységes, egészet alkotnak, az emberi tevékenység és természet kapcsolatának egyensúlyát fenntartva.

4. Hollókő Ófalu és környezetének Világörökségi Kezelési Terve - KET

4.1. A Világörökségi Kezelési Terv célja

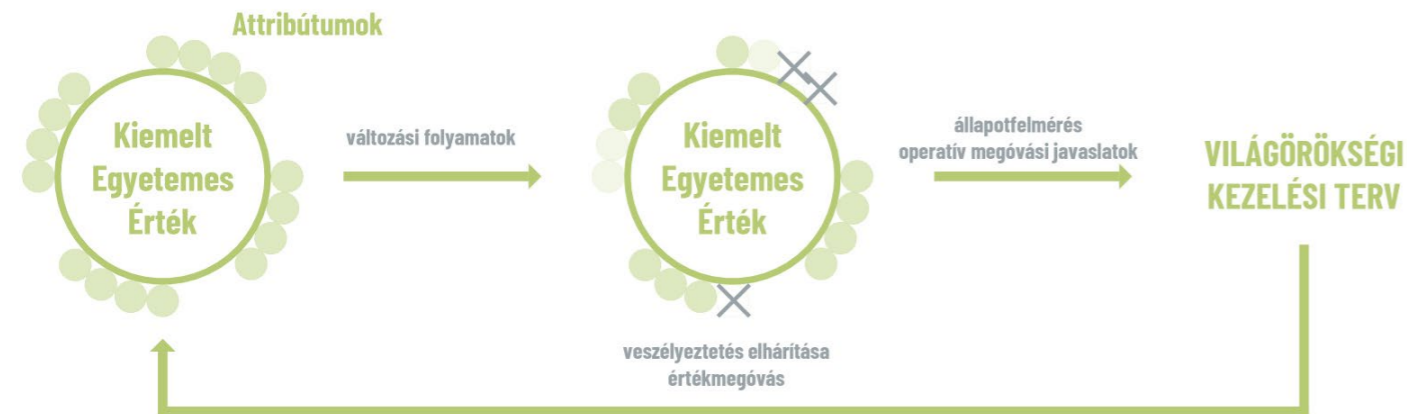
A világörökségi területek megőrzésére és kezelésére vonatkozó struktúra létrehozását és működését a világörökségről szóló törvény szabályozza, illetve határozza meg. A kezelés célját a regula a következők szerint definiálja:

„A világörökségi területek kezelése - a kiemelkedő egyetemes érték, és az azt hordozó valamennyi anyagi és nem anyagi tényező megőrzése érdekében - kiterjed a világörökségi területek használatának, fejlesztésének, bemutatásának, illetve szükség szerinti helyreállításának biztosítására, továbbá a világörökségi területek megőrzésével és fenntartható mértékű használatával kapcsolatos tevékenységek összehangolására.”

Hollókő Ófalu és környezete világörökségi kezelési tervéről szóló rendelet szerint „A kezelés átfogó célja a Hollókő Ófalu és környezete világörökségi helyszín kiemelkedő egyetemes értékének és attribútumainak sértetlen és hiteles megőrzése, a kiemelkedő egyetemes értéket és az azt hordozó attribútumokat sértő vagy veszélyeztető állapotok megelőzése, megszüntetése.”

A célok megvalósítását szolgáló gyakorlati feladatok, iránymutatások, előírások meghatározását pedig a kormányrendeletben kihirdetett Világörökségi Kezelési Terv tartalmazza.

Hollókő esetében kihívást jelent a 21. század gazdasági és társadalmi életkörülményei között a népesség megtartása, a hagyományos földművelés, falusi életmód életre hívása. A több, mint 100 évvel ezelőtti falusi élet, mely a megőrzött épített keretek között, a környező táj adottságaihoz és eltartóképességéhez igazodott, a mai társadalmi és gazdasági környezetbe integrálva elképzelhetetlen. Jelenleg a település fenntartása főleg a turizmus iparágára alapul. Különleges dolog megtalálni és fenntartani azt az arányt, ahol a hagyományos életvitel és a jövedelem termelő turizmus igényei egyaránt jelen vannak. A sok munkával járó falusi életmód motivációja és a kényelemben szűkölködő egyszerű falusi életmód szemben áll a biztos napi megélhetés biztosításával, a jelen infrastrukturális igényekkel. Ez az egyik legfontosabb feladat a világörökségi érték aktív mivoltának megőrzése szempontjából.

4. Hollókő Ófalu és környezetének Világörökségi Kezelési Terve - KET

4.2. A Világörökségi Kezelési Terv tartalmi elemei

A KET tartalmazza a kezelés céljának megvalósításához szükséges adatokat, információkat; a stratégia leírását, a kezelés módjainak bemutatását, a résztvevők ismertetését.

A terület és a kiemelkedő egyetemes érték összefoglaló bemutatása mellett részletesen definiálja a fenntarthatóság növelését, valamint a megőrzési állapot fenntartását, javítását célzó tevékenységeket és programokat; leírja a programok megalapozásául szolgáló kutatásokat.

A hagyományos életmód bemutatásának, illetve a falu gazdasági életének fontos eleme a turizmus. Ennek fejlesztéseire, eredményeire, céljaira, lehetőségeire és javasolt irányára egyaránt kitér a KET, csakúgy mint a mai gazdasági helyzet, védett állapot, épített környezet és természeti környezet összefüggéseinek, kapcsolatainak elemzésére.

A KET-ben meghatározásra kerülnek a finanszírozás lehetőségei, feladatai; valamint a monitoring rendszer működtetésének fontossága, szükségessége.

5. Mitől világörökség Hollókő? - Világörökségi attribútumok

5. Mitől világörökség Hollókő? – Világörökségi attribútumok

Attribútumok bemutatása

Hollókő Ófalu és környezetének kiemelkedő egyetemes értékét (KEÉ), világörökségi rangját azon elemek összetétele adja, melyeket a hagyományosan földművelő parasztság által megteremtett világ szinte minden szegmensét magába foglaló négy nagy csoport határoz meg. Mivel Hollókőn ez példátlan módon konzerválódott, a település a hagyományos közép-európai falu életének autentikus példája.

- **Tájhasználat és tájkarakter**

„Az Ófalu táji-természeti környezettel harmonizáló tájképi megjelenése, a hagyományos település- és tájszerkezet, a hagyományos gazdálkodás során kialakult hagyásfás legelős, keskenyparcellás-kertes táji környezet, és a középkori eredetű vár tájképet meghatározó elhelyezkedése.”

- **Településszerkezet**

„Az Ófalu történelmi telekstruktúrája, jellemző fésűs beépítése”

- **Épített értékek**

„A hagyományos palóc építészeti, formavilág és anyaghasználat egysége, a palóc építészeti formakincs, tömegképzés, ornamentika”

- **Kulturális értékek**

„Hagyományos életmód, kultúra és annak bemutatása”

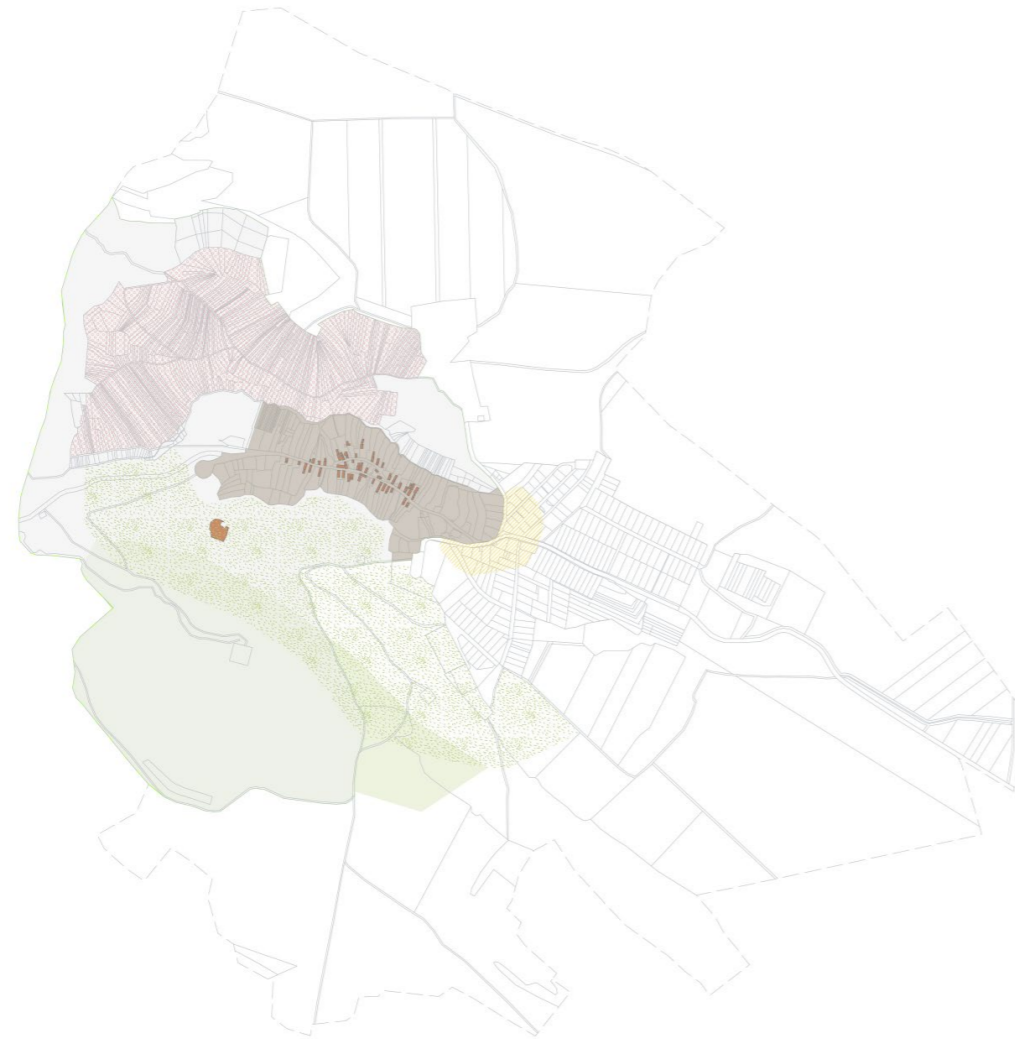

5. Mitől világörökség Hollókő? – Világörökségi attribútumok

Attribútumok térképes beazonosítása

- település - Ófalu
- műemlék épületek
- szalagparcellás telkek
- hagyásfás legelő
- egykori pajtakert terület
- patak, vízfelület

Hollókő négy fő csoportban megfogalmazott értékei egy viszonylag kis területen vannak jelen. A területen az attribútumok diverzitása és ezzel együtt harmonikus összhangja lenyűgöző rétegeltséget és összetettséget alkot.

5.1. Tájhasználat, tájkarakter

Hollókő települése az Északi-középhegységben a Cserhát vonulatai között fekszik. A település különleges és emblemikus kompozíciójának négy fő szervezőeleme van: a vár, a templomtorony, a lakóházak egymással nagyjából párhuzamos sorolású csonkaoromzatos tetői, illetve a szűk völgy, amiben az Ófalu fekszik.

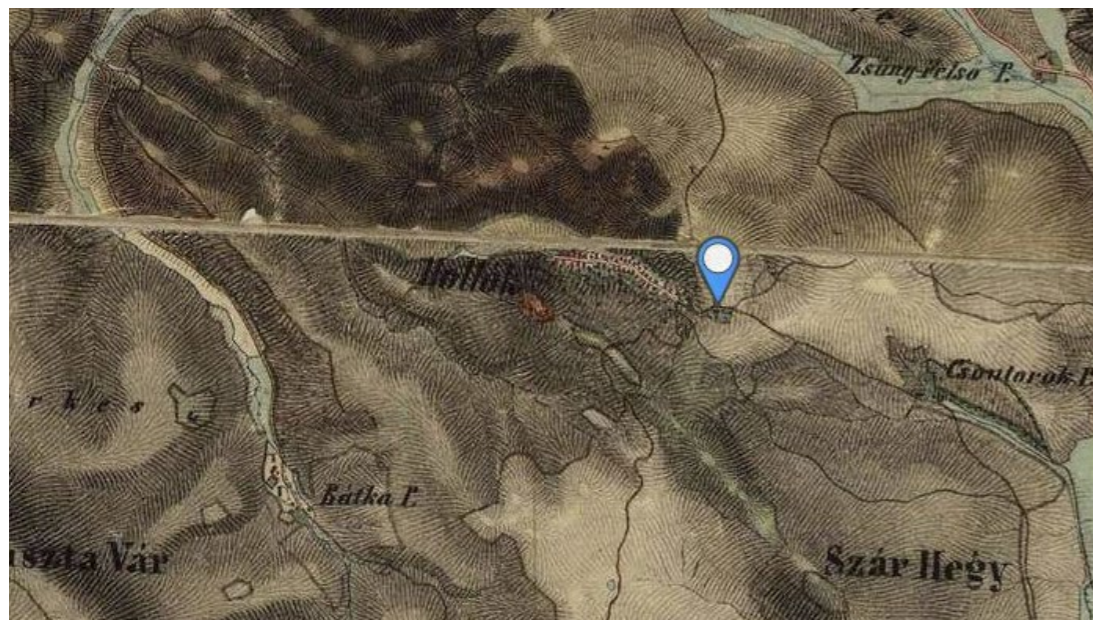
A hagyományos - világörökség által védett - tájszerkezetet a kisparaszti mezőgazdálkodás hozta létre. Ennek köszönhető a település körüli domboldalak természeti adottságoknak megfelelő mezőgazdasági használata, mely arányaiban, emberi léptékében is finom, harmonikus állapotot mutatott.

A világörökség és tájvédelmi körzet ezen kicsi, de összefüggő területe ezt a változatos kulturális és természeti közeget fedi le. A világörökségi címmel illetett természeti, gazdálkodási és kulturális állapot leginkább az 1950-es évek körüli időszak életmódjának és gazdasági állapotának hagyatéka.

Hollókő, 1963. május 26. Hollókő vára, előtérben a községgel. A középkori vár a Cserhát hegyei között, egy kiugró sziklaskadák szélén áll.

5.1.1. Település és táj egysége, léptéke, harmóniája

A környék természetföldrajzi adottságai - domborzati, geológiai, hidrológiai, klimatikus adottságok, illetve a természetes állat- és növényvilág - viszonylag kis területen sajátos gazdagságot mutatnak még mindig. A szocializmus törekvései előtt mindez mindenütt jelenlévő tulajdonsága volt a földművelő kultúrának, ám az '50-es évek erőteljes termelészövetkezetbe terelési folyamatai után a parasztság átállt a nagyüzemi mezőgazdálkodásra. Hollókő földrajzi elszigeteltségének köszönhetően ebbe a folyamatba is csak marginálisan került bevonásra.

A Világörökségi érték magában foglalja:

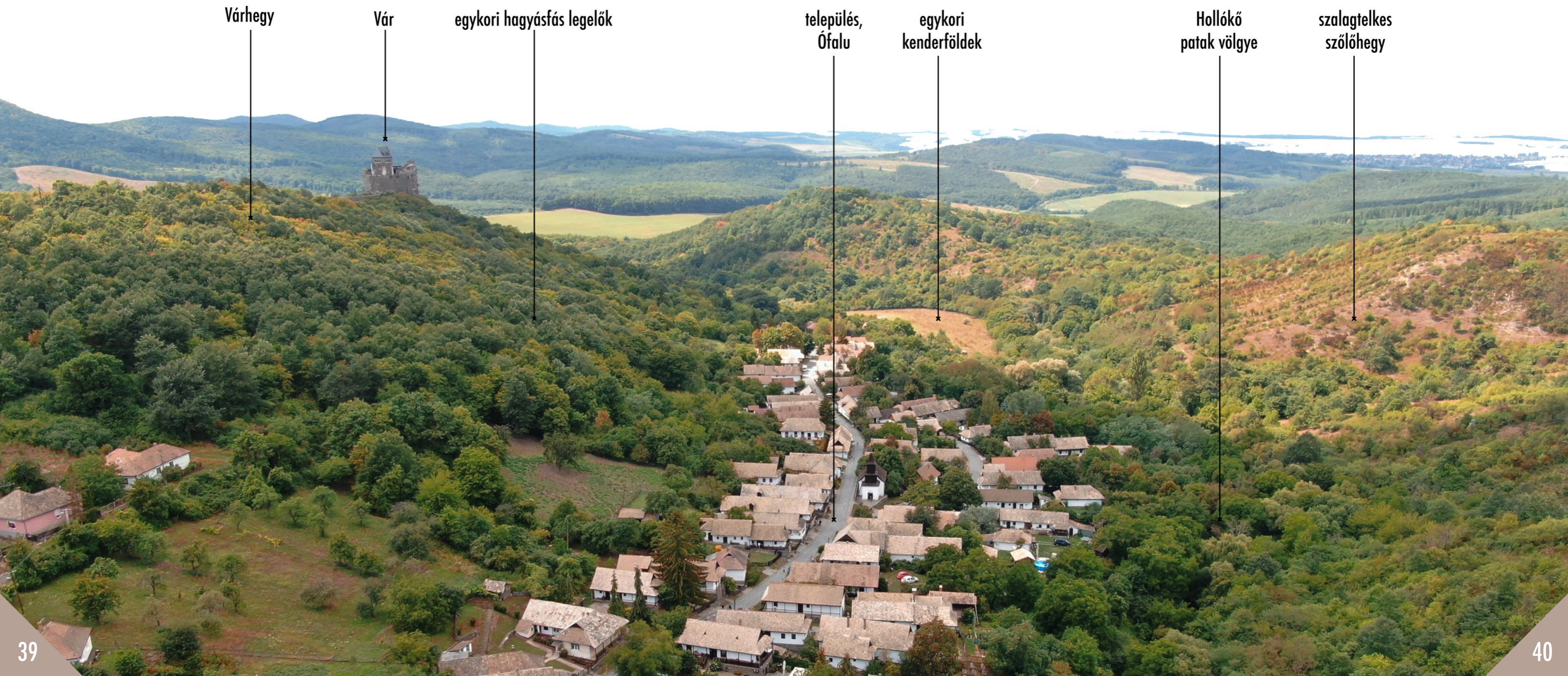
- magát a települést, annak fekvését, szerveződését, megjelenését;
- a település közvetlen környezetét, mely elsődlegesen a korabeli megélhetéshez szükséges gazdálkodás területeit jelenti;
- a tágabb környezetet a vár és várhegy magasabb pontjával
- és a környezet térhatárolását a Cserhát vonulataival.

A Cserhát domborzata szabdalt, változatos. Az Ófalu körüli domboldalak más-más képet mutatnak, egymásra reflektálva mégis összhangot sugároznak. A művelési és természeti területek a település és a vár környékén egyaránt jelen vannak.

A földhasználat, földművelés természetes módon igazodott a földrajzi adottságokhoz. A lakosság által művelt gazdálkodási módok - mint a gyümölcsstermesztés, vagy az állattartás és legeltetés-, azok területi elhelyezkedése, kiterjedése a mértékletes, egyszerű életmód szerint szerveződött. Ez definiálta első pillanattól kezdve és határozza meg a mai napig a település térségének tájszerkezetét.

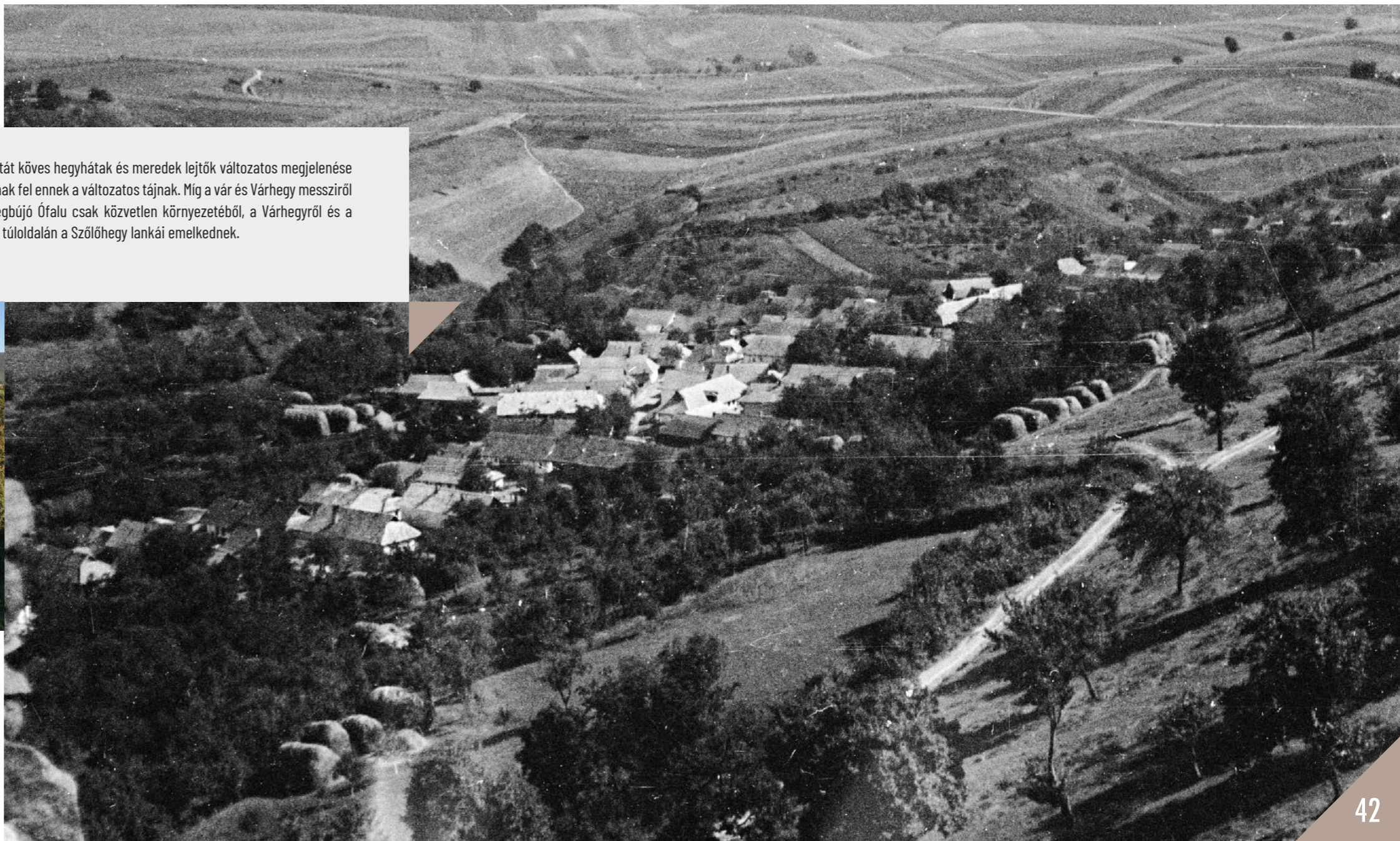
5.1.2. Várhegy, település, Szőlőhegy – domborzati viszonyai, elhelyezkedése, aránya

5.1.2. Várhegy, település, Szőlőhegy – domborzati viszonyai, elhelyezkedése, aránya

A Cserhát magasabb csúcsai által körbeölelt terület domborzatát köves hegyhátak és meredek lejtők változatos megjelenése jellemzi. A mozgással, haladással újabb és újabb ritmusai tárulnak fel ennek a változatos tájnak. Míg a vár és Várhegy messziről kiemelkedik és jól látható, addig az északi völgyoldalban megbújó Ófalu csak közvetlen környezetéből, a Várhegyről és a Szőlőhegy felől tárulkozik fel. Az Ófalu alatt patak fut, melynek túloldalán a Szőlőhegy lankái emelkednek.

5.1.3. Településhez kapcsolódó szalagtelkes Szőlőhegy karaktere

5.1.3. Településhez kapcsolódó szalagtelkes Szőlőhegy karaktere

Az Ófalu melletti, délre lejtő, gyümölcs- és szőlőtermesztésre alkalmas domboldalt a helyi családok osztották ki maguk között karcsú parcellákként. A családok a szőlő- és gyümölcsstermesztést saját maguk ellátására végezték; frissen fogyasztott lekvárt, bort, pálinkát készítettek belőle. A föld e célú használata régre nyúlik vissza. A 40-50 hektárnyi Szőlőhegyen már az 1700-as évek végén készült katonai térkép is a munkára birt földről tesz tanúbizonyságot, mely az 1950-es évekig aktív folyamat maradt, majd az 1980-as évekbe kezdett visszaesni és mára teljesen abbamaradt, néhány kevésbé erdősült folton megőrizve az egykori parcellás felosztás mementóját.

5.1.4. Hagyásfás legelő

Az emberi földhasználat eredményeként létrejött, ligetes gyepterületeket elszórta található, terebélyes, idős fák látványa határozza meg. A gazdálkodás során a legeltetés mellett az árnyékot adó fák termését és faanyagát is hasznosították. A területeken a gazdálkodás fenntartása során az erdősődést irtották, mely során meghagyott fák – főleg csertölgy, mezei juhar, gyertyán, bükk vagy kocsánytalan tölgy példányai – mára már több száz évesek.

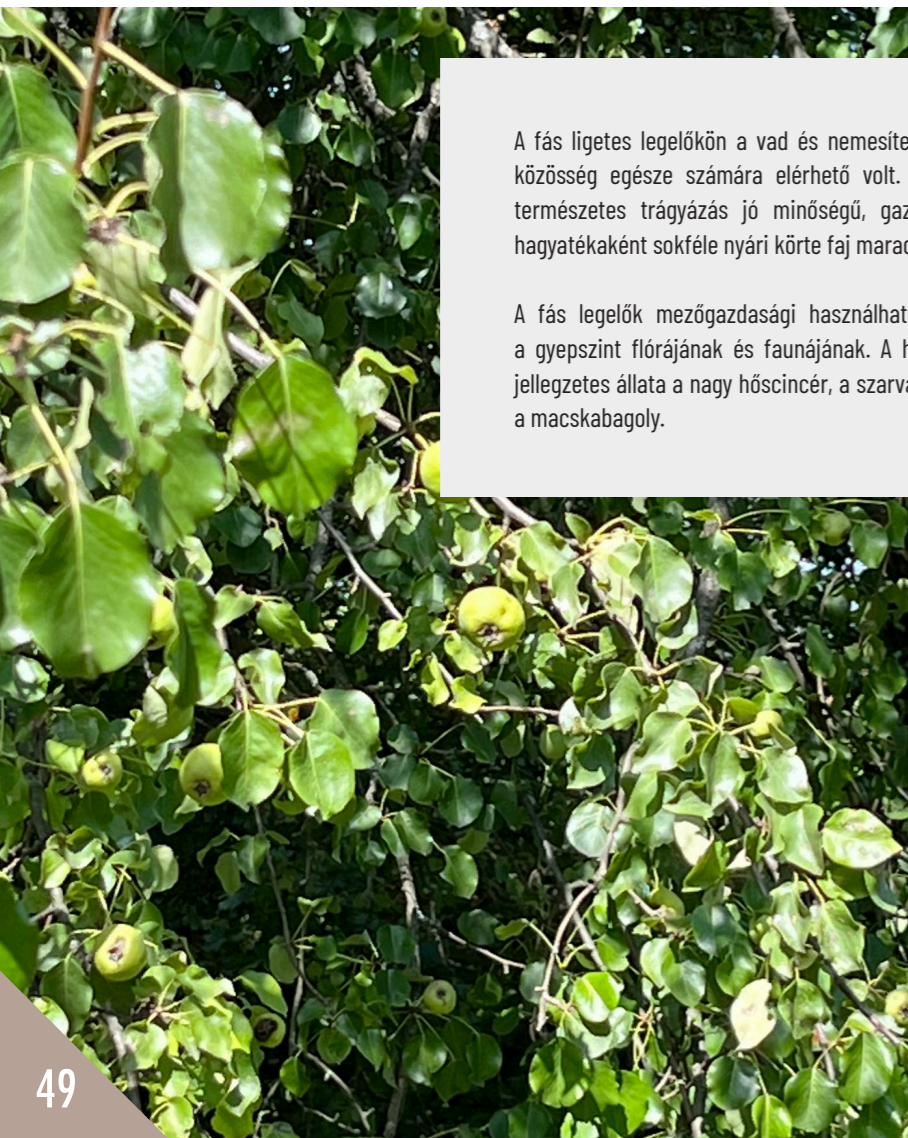
Az erdei legeltetés és a fás legelők tájhasználati formája Magyarországon az 1960-as évekig elterjedt rendszert alkotott. A 18. század 2. felétől fogyatkozásuk megindult a gazdálkodási érdekek, változó tulajdonviszonyok és ellehetetlenüléseket okozó jogi szabályozások miatt.

5.1.4. Hagyásfás legelő

Hollókőn a talajadottságok viszonylag kedvezőtlenek a növénytermelő mezőgazdasághoz. A gyengébb talajminőségű területeket ezért fás növényzet jellemezte, melyek félszilaj és kezes állattartással kerültek hasznosításra. Hollókőn az erdei legeltetés a vár környékén és a meredekebb domboldalakban honosodott meg. A 18-19. században a vár körüli, illetve a falu és a vár közötti területeket nagy kiterjedésű, összefüggő fás legelő jellemezte. A falu közösségében a szarvasmarha mellett juhtenyésztés, kecskék, ökrök és lovak tartása volt a legjellemzőbb.

A fás ligetes legelőkön a vad és nemesített gyümölcsfák termése a korabeli gazdálkodó közösség egésze számára elérhető volt. Az állatok jelenlétének köszönhetően történő természetes trágyázás jó minőségű, gazdag termést eredményezett. Hollókőn ennek hagyatékaként sokféle nyári körte faj maradt meg, mára főleg a kertekbe visszaszorulva.

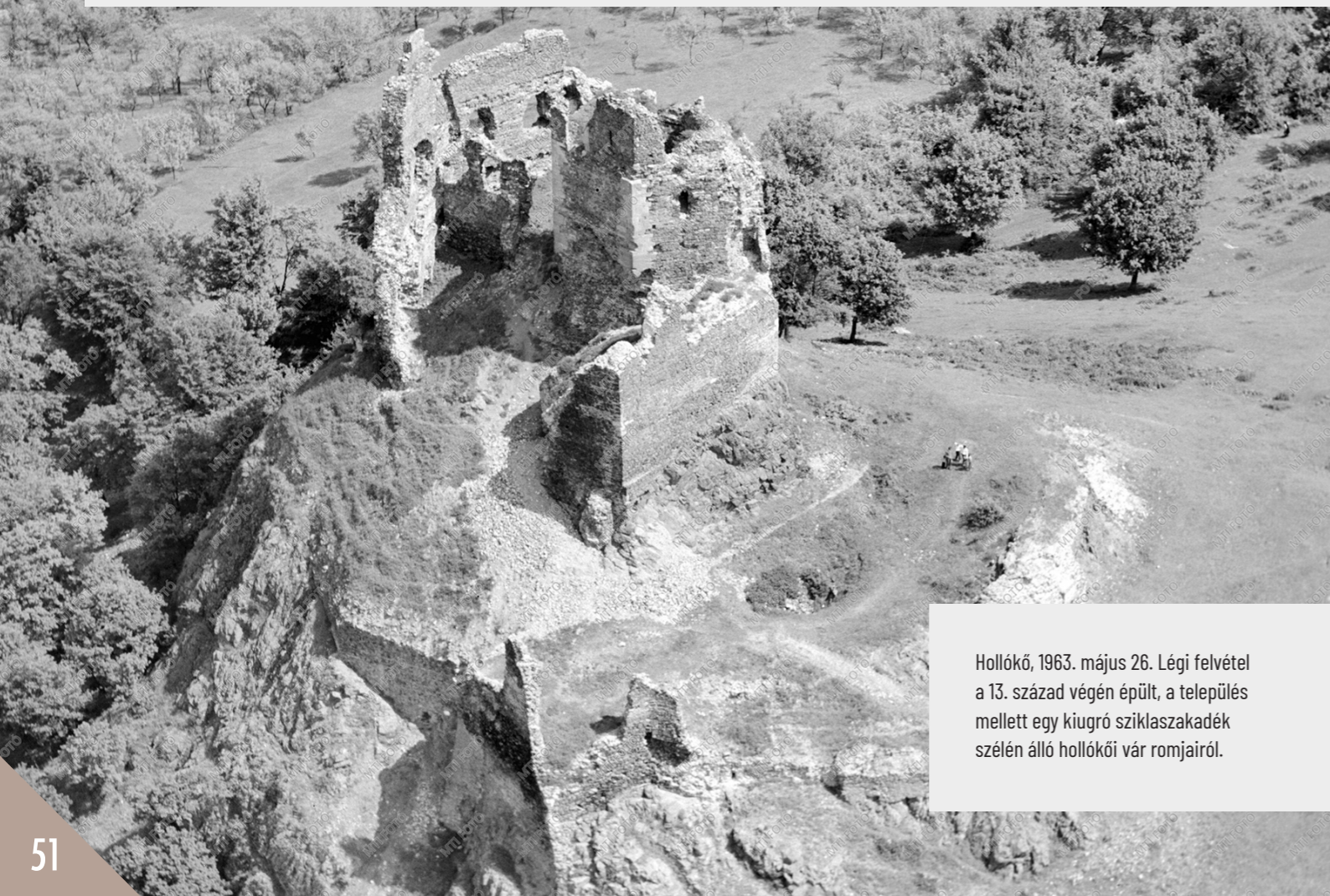
A fás legelők mezőgazdasági használhatóságuk mellett gazdag élőhelyet biztosítottak a gepszint flórájának és faunájának. A hollókői fás legelő idős csertölgy hagyásfáinak jellegzetes állata a nagy hörcsincér, a szarvasbogár, a fekete harkály, a közép fakopáncs és a macskabagoly.

5.1.5. Várhegy és a vár

A hollókői várat a tatárjárást követően a 13-14. század fordulóján építtette a Kacsics nemzetség. A falu elnevezése a vár építésének legendájához fűzhető. A történet szerint a szomszédos Pusztavárhegy ura, Kacsics András elrabolt egy gyönyörű leányt, majd épülő várába zárta. A leány dajkája, aki boszorkány volt, az ördöggel kötött szövetséget a lány kiszabadítására. Rávette az ördögöt, hogy annak fiai holló képében kőről-kőre hordják el a várat, míg a leány szabad nem lesz. A hollófiak napról-napra hordták el a köveket, melyeket egy közeli bazaltszikla csúcsára vittek, ahol új erődítményt raktak belőlük. Ez lett Hollókő vára.

Hollókő, 1963. május 26. Légi felvétel a 13. század végén épült, a település mellett egy kiugró sziklaskadák szélén álló hollókői vár romjairól.

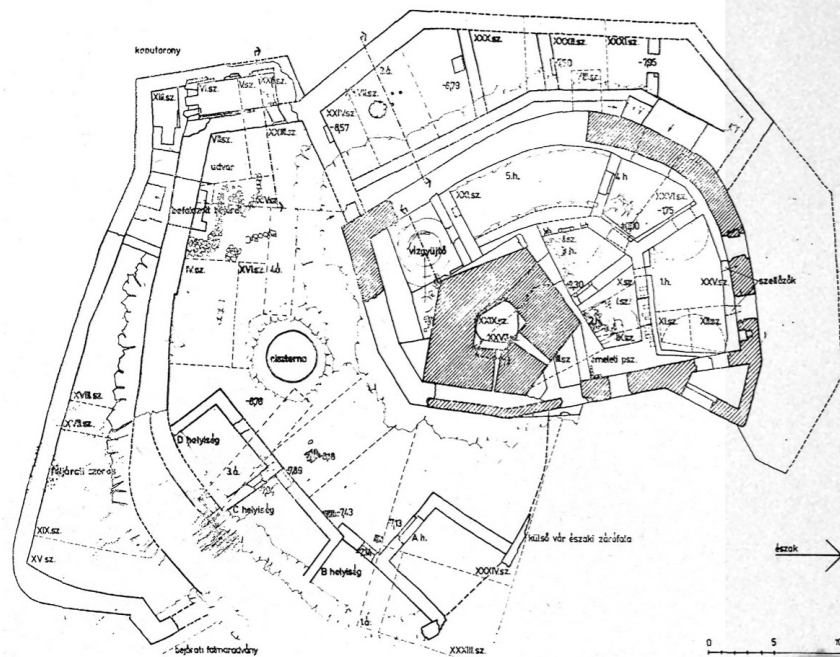

A vár Nógrád megye legkisebb, de legépebben megmaradt középkori vára. A szabálytalan kontúros, belsejtornyos elrendezésű várban élénk élet folyt. Az itt élők folyamatosan, több ütemben is bővítették, építették. A történelmi harcokban mindvégig szerepet játszott a 13. századtól kezdve a török uralmon át egészen 1711-es lerombolásáig, mely során a Habsburg császári csapatok a Rákóczi-szabadságharc leverése után szisztematikusan megsemmisítettek számos erődítményt, Hollókőével egyetemben.

A vár romjainak feltárása az 1960-as években kezdődött, ettől kezdve kisebb-nagyobb szünetekkel annak rekonstrukciója folyamatosan zajlott és mára már el is készült. A Szár-hegy 365 m magas sziklacsúcsán álló, a terephez igazodó, helyi kőből készült vár fontos, ha nem a legmarkánsabb látványelem Hollókő környezetének, illetve magából a várból széles panoráma nyílik az egész vidékre.

5.1.5. Várhegy és a vár

A vár ásatási alaprajza

Hollókői vár legrégebbi részét az öregtoronyt a Kacsics nemzetség építette a XIII. század végén. 1310-től a várat Csák Máté felügyelte, 1312- Károly Róbert király a rozgonyi csata után bevenni nem tudta és 1313-ban a hozzá hűséges Szécsényi Tamásnak adományozta. A XV. században a husziták kezére került. 1411-ben Szécsényi Lászlóé lett. 1461-ben Mátyás király, Guthi Országh Mihály nádornak és Losonczy Albertnek adományozta. A vár a török időkben 1552-ben került Ali budai basához, visszafoglalása 1593-ban történt meg. 1663-ban ismét gazdát cserélt, amikor Köpürlü Ahmed aga seregeivel elfoglalta. 1683-ban sikerült a várat felszabadítani Sobieski János lengyel királynak. I. Lipót 1701-ben a lerombolását rendelte el, amit 1711-ben hajtottak végre. A vár feltárása 1966-ban kezdődött meg, az azt követő harminc évben falait megerősítették és megkezdték helyreállítását. 1996-ban nyitották meg a közönség számára.

Hollókő, 1957. június 16. Népviselőbe öltözött fiatal lányok kirándulnak a hollókői várromnál.

5.1.6. Környező táj, domborzat emberléptékű térhatároló látványa

A település bejárása a domborzat különleges morfológiájából következően folyamatosan az újdonság élményével hat, ahogy a nézőpontok változásával a már megismert látványi elemek újabb és újabb szemszögei mutatkoznak meg, egymáshoz viszonyított kapcsolatuk átalakulásaival együtt. Az egyetlen folyamatosan jelenlévő érzet a harmónia, az egyes elemek egymáshoz történő tökéletes illeszkedése.

5.1.6. Környező táj, domborzat emberléptékű térhatároló látványa

Az erősen tagolt Cserhát-vidéki tájat vulkanikus mozgások alakították ki. A vulkanikus rögvonulatok között elhelyezkedő hollókői terület egy alacsonyabb fekvésű medence-domság. A változatosságot a markáns megjelenésű telérek adják, melyek kemény andezit kőzetei rövid, meredek lejtőkkel emelkednek ki a puha üledékes kőzetekből álló környezetükből. A falu melletti terület legmeghatározóbb domborzati eleme a Hollókői-telér, mely északnyugat-délkeleti irányban a Várhegy - Gombos-hegy - Szár-hegy vonulatát adja.

Az Ófalu völgyében folyó patak állandó vízfolyása mellett az időszakos vízfolyások által kialakított szárazvölgyek tovább színesítik a tájat.

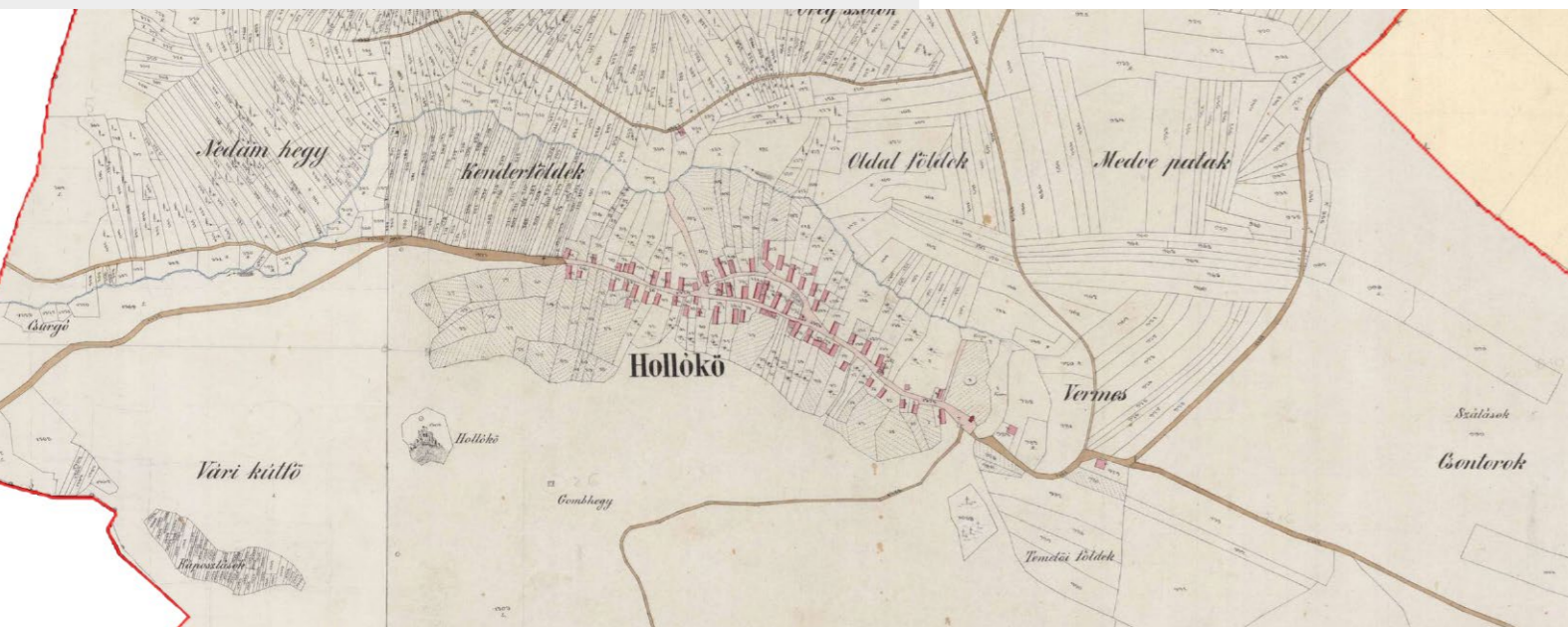
A dombvidék látványa legátláthatóbb összefüggéseiben a várból tárul fel, de a Szőlőhegy irányából, valamint az Ófalu bejáratából és az Újfaluból is harmonikus egységben mutatkozik a vidék.

A táj látványához hozzájárul a természetes növényvilág is. A területre jellemző a hegyvidéki gyertyános - tölgyes, cseres - tölgyes takaró, vagy vízpartok mentén a fűzligetek. Botanikai értéket képviselnek a fátlan növénytársulások a Szár-hegy gerincén, az Öreg-szőlők lejtősztyepein.

5.2. Településszerkezet

Hollókő ma legkorábbiaként ismert elődje a mai Ófalutól délre a várhoz közelebb fekvő Váralja település volt, melynek nyomai ma is fellelhetők. A jelenlegi Ófalu a 18.-19. században fejlődött ki. Ám a mostani, világörökségi minőségben létező állapot egy 1909-es tűzvész után született meg. Ekkor a falu teljes épületállománya elpusztult, de a település szerkezete, telekstruktúrája az újjáépítést követően is megmaradt.

Hollókő, 1963. május 26. Hollókői látkép, középen a műemléknek nyilvánított fatornyos templom.

5.2.1. Településszerkezet

Hollókő zsáktelepülés jellege erősen meghatározta fejlődési lehetőségeit és így hagyományait is. A településforma, mivel nincs átmenő forgalma, megállítja az idő előrehaladást, elejét veszi a néhány generáció alatt végbemenő gyökeres átalakulásoknak; ez pedig nem csak a közösség szociális struktúráján, de az épített környezeten is látszik. A táji környezet integráltabb marad azáltal, hogy kevésbé terhelt közúti, vasúti forgalommal, illetve maga a település is jobban megőrzi „eredeti” szerkezetét.

A mai falu azon korszak tükörképe, melyben a parasztság már saját öntudattal és identitással bíró társadalmi réteg volt, túllépett a jobbágyság szétszóratott, esetleges téri berendezkedésén és egységbe szervezte önmaga világát.

A mai állapotában fellelhető Ófalu hagyományosan egy utcára szerveződve alakult ki. A közösség belső egyenrangúságáról árulkodik a lakóházak telkeinek kialakítása: a közel egységes méretű, keskeny, hosszú telkek merőlegesen, nagyjából azonos szélességgel futnak a főutcáról a dűlők felé. A fésűs beépítésből kiolvasható a nemzedékek egymás mögé, és nem egymás mellé sorolódása: ahelyett, hogy a falu kifelé terjeszkedett volna, a már meglévő telkeken épült befelé, ahogy az eredeti, utcafrontos épület mögé újabb házakat soroltak.

A táj morfológiájához igazodó, többé kevésbé szimmetrikus településszerkezetet a templom és a köré épült „sziget” központoszza, vertikális tengelyt is kijelölve az Ófalunak.

5.2.2. Terepre illeszkedő beépítés

A telkekre épülő többgenerációs „hosszúházak” a terepre illeszkedve finom lépcsőzéssel sorolódnak az utca mindkét oldalán.

A Várhegy északi lejtőjén, a lejtésirányra merőlegesen, a rétegvonakkal többé-kevésbé párhuzamosan fut az Ófalu főutcája. Az utcára merőlegesen forduló épületek elhelyezése, kialakítása a lejtést követi. Az utca hegy-, illetve völgy felőli oldalán más-más képet adnak a lejtéshez igazodó, lépcsőzetesen kialakított épületek. A főutcán végig járva, a völgy felé nézve az utcakép hagyományos földszintes házformákat mutat, míg a hegy felé tekintve az utcára nyíló pincék és a felettük megjelenő lakóépület kétszintes tömege jelenik meg.

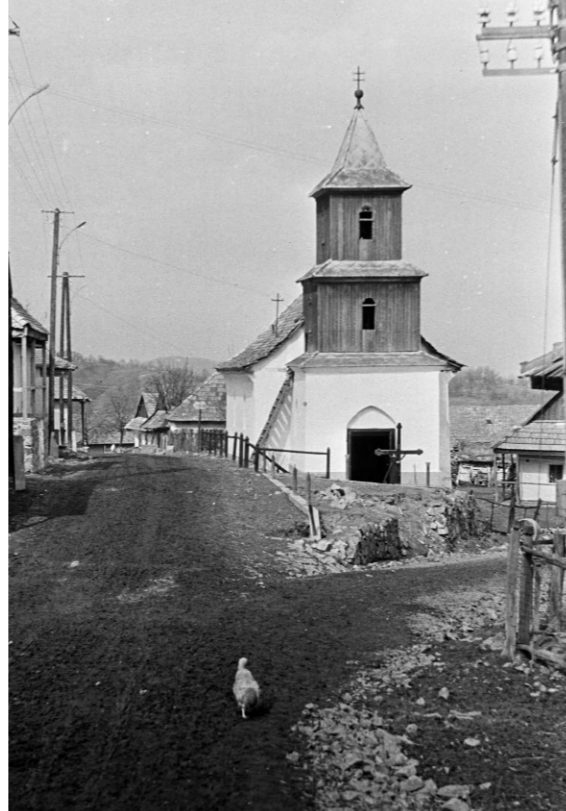
5.2.3. Templom feltárulása

5.2.3. Templom feltárulása

A falu szimbólumává vált Szent Márton római katolikus templom a főutca kettéágazásánál, a kis teleksziget csúcsában örökdió az Ófalú felett. A templom mai tömegét, formáját 1889-ben nyerte el, amikor a lakosság közadományából újra felépült régi, középkori alapjaira. Ezután többszöri átépítésen, helyreállításon esett át, melyből a végső 1974-75-ben történt a szentély bővítésével.

A fatornyos, ma már ismét faszindelyes héjazatú épület bejárata keletre néz. A helyi építészeti jegyeket és anyaghasználatot tükröző terméskő falazat, fehérre meszelt homlokzatdeszka borítású harangtorony minden egyszerűségével simulékonyan illeszkedik táji és épített környezetébe, így pedig tovább erősíti az összkép egységét, harmóniáját.

A templom szerény léptéke következtében szinte megbújik a házak között. A főút szimbolikus, illetve tényleges enyész pontjai azonban mégis a harangtorony vagy a bejárat előtti kereszt, súlypontot képezve ezzel a településszövetben.

5.2.4. Telekszerkezet, beépítés

A telekszerkezet és a beépítés alakulását a falu fejlődése során elsődlegesen a domborzat, a talaj adottságai és a praktikus tájolás határozta meg. Az Ófalu tengelyét jelentő főutcára szerveződő telkeken a lakóépületek mellett kisebb gazdasági épületek, zöldség - gyümölcsstermesztésre alkalmas apró kertek is jelen voltak. A falu megosztott településként működött, azaz a lényegi gazdálkodáshoz tartozó településrészek a lakótelkektől elválasztásra kerültek. Az egyik ilyen szintér a falutól északra eső és délre lejtő dűlők együttese volt, ahol a családok egy-egy keskeny parcellával rendelkeztek. Ilyen „nadrágszíj” parcellákon folyt a szőlő- és gyümölcsstermesztés mellett a kenderföldek művelése is. A falun belül nem volt hely a nagyobb mezőgazdasági épületeknek, csűröknek, istállóknak sem. Ezt az Ófalutól keletre, a mai Újfalu felé telepítették, ahol a családok pajtái, istállói egymás mellé, ún. pajtáskertbe épültek.

A történelmi, fésűs beépítésű lakóterületen a keskeny telkeken belül az épületek oldalhatárra épültek. A keskeny, lejtős telkeken a generációk hagyományos együttélésével, az épületek egymás mögé építésével kialakult a „hosszúház”, mely a palócság hadas telekhasználatának egyik jellegzetessége.

A tájolást kizárólag a telekszerkezet befolyásolja. Így az utcai véghomlokzat egyik oldalon északra, másik oldalon délre néz. Az udvari homlokzatok tájolása és az épületek oldalhatáros telepítésére mindkét irányú, nyugati és keleti tájolás egyaránt jellemző.

[„hadas település” = egy családhoz, rokonsághoz (had-hoz) tartozók együttélése, közös letelepedésére vonatkozó fogalom]

5.2.5. Egykori pajtakert – kihelyezett funkciók rendszere

Az Ófalu területén nem található olyan gazdasági melléképület, mely nagyobb állatok tartására szolgál. Az istállókat, pajtákát, ólakat helyi hagyományok szerint – melyek a teljes palócok által lakta vidékre jellemzőek voltak, – nem a faluba, hanem a szántóföldek szélére építették. Az Ófalu szélén álló pajtáskert (pajtakert) volt a gazdasági élet fő színtere, a természetett javak és a felnevelt jószágok gondozásának, feldolgozásának központja. A falu lakói itt tárolták a csépeletlen gabonát, szénát és az itt lévő istállóból hajtották ki a nagyobb testű jószágokat a legelőkre.

A pajtáskertek több európai országban is ismert településegység voltak, már a középkorban előfordultak. Az ún. megosztott településekben voltak jelen (csakúgy, mint a szálláskert), ahol a településen belül a lakóházak és a gazdasági rendeltetésű telephelyek, udvarok térben elkülönültek. Magyarországon az északi, hegyvidéki tájakon, a Dunántúlon, valamint Erdélyben terjedtek el. A mezőgazdaság huszadik századi strukturális átalakításával és a tulajdonviszonyok változásával a pajtáskertek használata megszűnt. Emlékét Hollókőn ma az Ófalu kapujában lévő kulturális funkciójú épületegyüttes őrzi.

5.2.6. Parasztfürdő, mosó- és kenderáztató tavak

Hollókő világörökségi értékét ugyan nem vízrajza adja, azonban ezen érték megszületéséhez nélkülözhetetlenek voltak azok az apró vízforrások és patakok is, melyek behálózzák és élettel táplálják a környék növény- és állatvilágát. A régi, mezőgazdálkodásból önmagát fenntartó közösség számos módon tudta hasznosítani a Várhegy két oldalán futó, a falu alatt egyesülő patakokat.

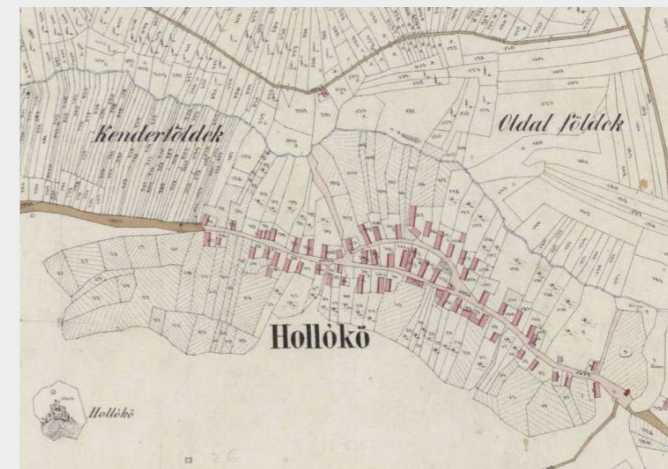
Kultúrtörténeti jelentőségű az 1936-ban megépült "parasztfürdő" a Várhegy déli lábánál. A medencés, öltözőépületekkel ellátott fürdő vizét a Vár lábánál fakadó forrás táplálta. Annak következtében, hogy idővel ezen forrásnak kellett kielégíteni a fürdő mellett Hollókő falu teljes vizigényét is, 1965-ben a fürdő bezárásra került, mivel a vízhozam nem bizonyult elegendőnek. Ezzel együtt különleges és emlékezetes függelék a település történetében az egy ideig idegenforgalomban is szerepet játszó, táji- természeti környezetben található "parasztfürdő".

5.2.6. Parasztfürdő, mosó- és kenderáztató tavak

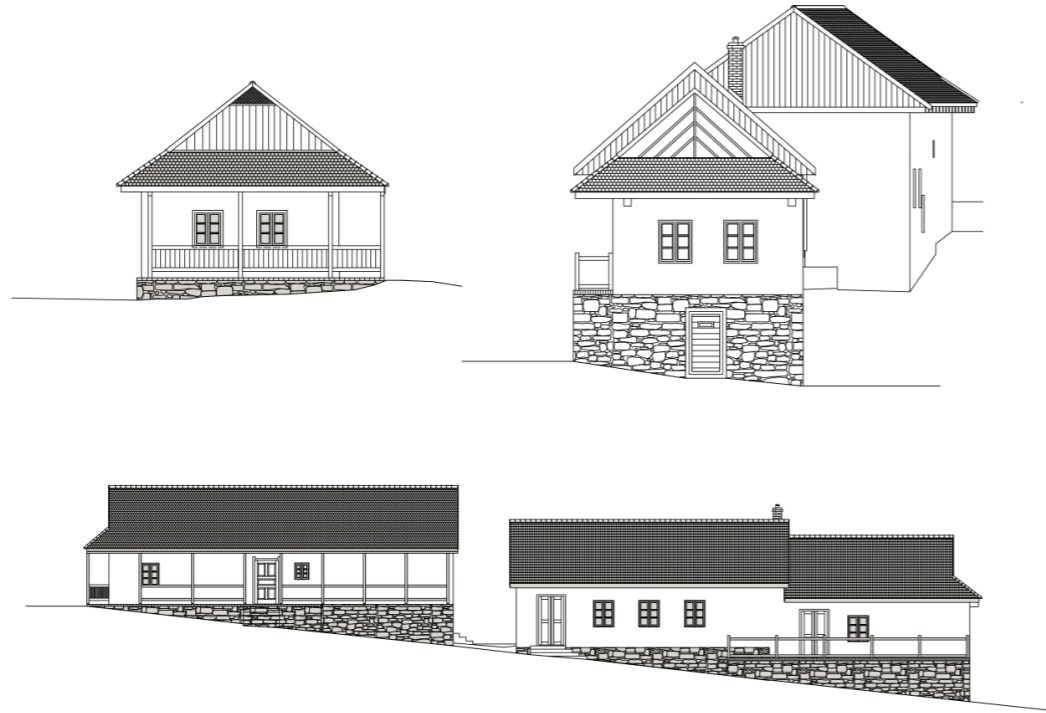

Az Ófalutól északnyugatra eső „kenderföldeknek” nevezett dűlőkön, a családok keskeny parcellákon termesztették a kendert, egy, a paraszti gazdálkodásban közvetett módon hasznosított, de nélkülözhetetlen haszonnövényt, mely a fonal, a ruhaanyagok és zsákok készítésének alapanyaga. A kender feldolgozásának első fázisai a patak völgyben történtek. A patakok mentén a hollókői családok kenderáztató tavakat építettek gödröket ásva, vagy lerekesztették a patak vizét, ahol a felszedett kendert egy-két hétig áztatták, hogy az utána megdolgozható legyen. A két patak mentén negyven-ötven ilyen két méter hosszú, egy-két méter széles, egy-másfél méter mély kenderáztató működött.

Az Ófalu lakossága három mosótavat is fenntartott a kertek alján a völgyben, a patak mentén. A mosótavakat gyakorlati célból ruhák áztatására és súlykolására használták elsősorban, de emellett szerepet játszottak a közösség szociális hálójának megerősítésében is munka közben. A mosótavakat úgy alakították ki, hogy a víz folyamatos cserélődése biztosítva legyen. Ez a természetes felhasználási mód egészen addig fenntarthatónak bizonyult, amíg a huszadik század második felében a falut be nem kötötték a vezetékes vízhálózatba.

5.3. Épített értékek

A megőrzött Ófalu műemlék épületei egy olyan építészet mementói, mely magán Hollókőn kívül is egy erős identitású népcsoport, a palócság kultúráját képviseli. Hollókőn azonban, miután a huszadik század eleji tűzvész után a teljes falut újjá kellett építeni, ezen építészet legteljesebb állapotában került megőrzésre.

5.3. Épített értékek

A falu lakosságának életmódja a környezeti adottságokhoz igazodott. Ez magában hordozta azt is, hogy az épített környezet megalkotásához szintén a szűk táji, természeti közeg által felkínált lehetőségek adtak alapot és egyaránt ez a közeg jelölte ki azt a keretrendszert is, aminek az építészet meg kellett feleljen. Vagyis a tájból született egyszerre az anyaghasználat, a szerkezet, a formakincs, ami a generációkon át folyamatos tovább gondolásra, átdolgozásra és finomításra került. A közösség mindennapi- létezésének, funkcionális, kulturális igényeinek és lehetőségeinek egyaránt meg kellett feleljen ez az építészet, ahol a falu által belakott és megművelt világ nagyságrendekkel kisebb léptékű volt, mint amiben a ma embere megszokottan mozog.

5.3.1. Beépítés, terepre illesztés

A telkeken belül az oldalhatáron álló „hosszúház”-as beépítés a jellemző, ahol a generációk lakóépületei egymás mögé sorolva épültek a gazdasági- és melléképületekkel együtt. Az épületek a domboldal lejtését követve magasságilag lépcsőzetesen követik egymást, így a hosszúház tömege tagolttá válik.

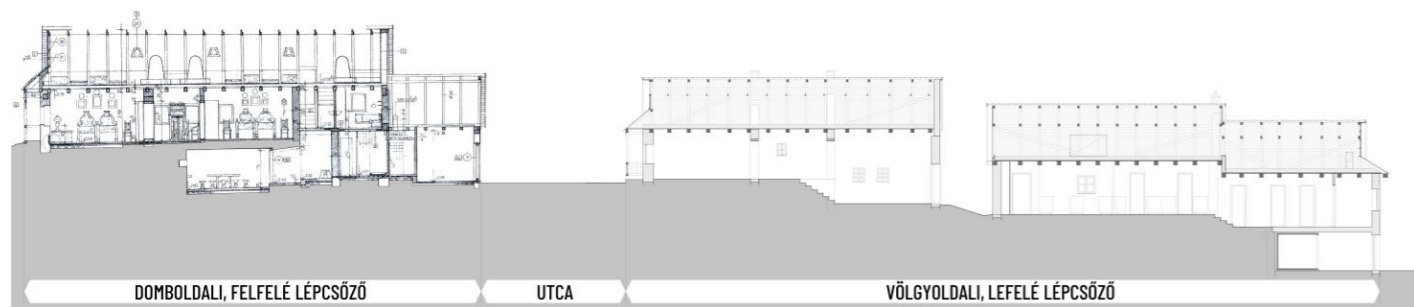
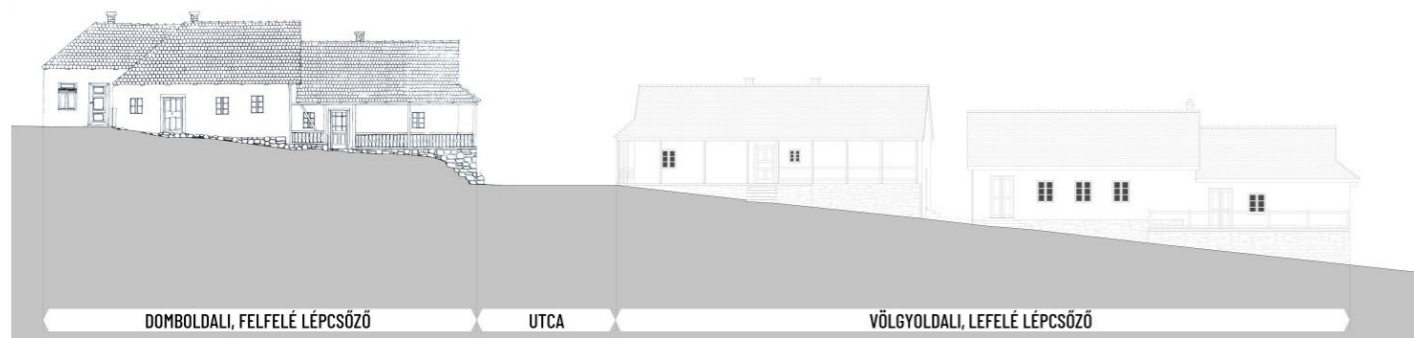
A lakóház háromhelyiségű, középen a konyha szerű pitvar, innen az utca felé nyílik egy szoba, aminek itt ház a neve, vele szemben nyíló helyiség a kamra. Ha több család lakta a házat, és kiszorultak a kamrába, a kamrát hátsó háznak is említették.

Az oldalhatáron álló épületek az udvar és kert felé nyílnak, keleti vagy nyugati irányba. A földszintes épületekhez a lejtő felőli oldalon pince csatlakozik, mely az épület egy része alá nyúlik be. Ennek eredményeképpen, a főutca hegy felőli épületei emeletes hatást váltanak ki, míg a völgy felőliek földszintesek.

A fekvés és megközelítés alapján két épülettypus különböztethető meg:

- domboldali, felfelé lépcsőző,
- völgyoldali, lefelé lépcsőző,

melyeknél a karakteres utcaképi megjelenésen túl a térszervezés is eltérő.

5.3.2. Tömegformálás, tetőidom

A népi építészet előképe mindenekelőtt a teremtett világban tapasztalt szigorú pragmatizmus és az ebben tapasztalt természetes esztétikai élmény finom egyensúlya volt, ez alakította, formálta egységessé és mégis változékonyra, változatosra. A parasztember nem a fedett, hanem a szabad terekben élte világát és így az épületekre vonatkozó használati igények is meglehetősen mások voltak, mint ma. Ennek vetületében válik érthetővé, hogy az építéstechnológia, a használat organikus fejlődése közben miért azon tömegeket, tereket, épületrészeket, arányokat alakította ki, mint amelyeket Hollókő megőrzött, ezzel természetes és ma már ritkán tapasztalt harmóniát teremtve.

Az egytraktusos épületek egyszerű magastetős tömeggel rendelkeznek, utcafrontra merőleges tetőgerinccel. A lakóházak tetőkialakítása a jellegzetes palóc jegyekkel rendelkezik: kontyolt nyeregtető vízvetővel, füstlyukas oromzattal és jellemzően 40-42°-os hajlásszöggel. A kontyolt tetőidom az utcai homlokzat elé nyúlik gerendákkal (koszorú-, vagy sárgerenda) vagy tornáccal alátámasztva csakúgy, mint a bejárat fölé nyúló hosszoldali eresztornác megtámasztása.

Az egységes tömegű és telepítésű épületek között néhány ház, melyek elszórtan helyezkednek el, az adott telek adottságaihoz igazodva rendhagyó kialakítást kaptak, kidomborítva a település harmonikus összképét.

5.3.3. Pincék terméskő építménye

A hegyvidéki-, dombosági terephez igazodó palóc építészet egyik sajátos és legjellegzetesebb eleme a pincék kialakítása. A lejtés irányából épített alépítmények minden esetben helyi andezitből rakott terméskő falazattal épültek. Ezek az alépítmények szilárd alapot adnak a felépítményeknek. Tömegük markáns, robusztus, ugyanakkor a gazdag textúrájú felület finom léptéket és emberi közelséget ad az építménynek amellet, hogy a rusztikus helyi anyagok használata mindig különösen erős beágyazottságot eredményez az épületnek táji környezetében.

Ezek a pincék önálló homlokzati bejárattal épültek. A domb oldali épületek esetén a bejárat az utcai homlokzat közepén karakteresen megjelenő látvány; több helyen fehér, meszelt keretézéssel a lakószint utcai homlokzata és kontyolt tetőzete alatt. A völgyoldalon lévő épületeknél a bejárat a hátsó oldalon található. Előfordulnak a rövid véghomlokzaton vagy a rövid oldalon vagy a tornác alatt, attól függően, hogy kapcsolódik-e közvetlenül melléképület a házhoz.

5.3.4. Homlokzatok elrendezése, tornácok

A palóc népi építészeti hagyomány jellegzetességei közé tartozik a tornácos, azaz hambitusos ház, ami Hollókő épített arculatának is egyik meghatározó eleme. Helyi jellegzetességnek számít a hosszoldalról a szimmetrikus, kéttablakos utcai homlokzatok elé L-alakban benyúló tornácos vagy anélküli ereszalj, melynek faragott oszlopaira ráül a csonkaoromzatos, tornác síkjáig kinyúló domináns tetőidom.

Ezeket az utcai homlokzatokat finom, egyszerű, ornamentikus díszítőelemeik teszik teljessé. Az oromzat fűrészelt deszkáiban centrális, gerincre szimmetrikus lyukmintázat jelenik meg. A motívumok formavilágukban egyszerűek, kivitelezésükben azonban számtalan variációt öltenek. Előfordul, hogy nem lyukminta, hanem rácsos rátétes felső rész adja a padlástér szellőzését, az oromzat díszítését.

A falsikon túlnyúló vízvető és ereszalj is többféle részletképzéssel fedezhető fel az Ófaluban. Ahol készült, ott az oszlopos kialakítású tornácok határozott és szigorú ritmusú közzel jelennek meg. Az oszlopok fejénél faragott díszek, vagy végig futó lécrács jelenik meg. A szegélydeszka alsó oldalának fűrészeléséből különféle mintázatok születtek. A tornác oszlopai között mellvéd jelenhet meg. A vízszintes tagolást adó korlát fogódzó mellett hézagos lécbetét vagy lyukdíszítésű deszkabetét egyaránt készült a népi építészeti jól ismert motívumaival.

5.3.4. Homlokzatok elrendezése, tornácok

Az udvari ereszalj alatt található a ház bejárata a középső, konyhaként kialakított helyiségbe, valamint tradicionálisan a kamra bejárata is. Az udvari homlokzatokon a szobához egy ablak tartozik. Az ablakok jellemzően három szemre osztottak, két szárnyúak, viszonylag kis befoglaló mérettel.

A népi építészet ezen finom elemei, motívumai egy olyan korról tesznek tanúságot, amikor az „egyéniességgel” szemben a közösségi lét, praktikum és funkcionalitás egyaránt előtérbe helyeződött.

5.3.5. Tetőhéjalás

A palóc vidék és így Nógrád megye ősi ipara is az agyagfeldolgozás volt. Szlovákiában, Losonc járásban – Poltár, Sóslehota, Uhorszka, és Málnapatak határában – messze híres, jó minőségű tűzálló agyag volt fellelhető, melyet cserépedény, zindely, olvasztókemence és burkolatok készítésére használtak. Poltár településén Báró Baratta Dragano gyára volt az egyik legjelentősebb üzem a századforduló idején, ahol az egész vidéket ellátó mennyiségben készült tűzálló téglák, illetve fedélcserép.

A hollókői közösség is e poltári cserepet használta házáinak fedésére. A régióban az egymástól légvonalban ötven kilométerre fekvő települések közötti szoros kulturális egység kialakított egy mikro-kereskedelmi hálózatot a palóc vidéken az önellátó parasztság körében is.

A poltári cserép legfőbb ismérve a hagyományos sík cserepekhez képes jelentősen kisebb méret. Gyakran kettős fedésként rakták. A nagyon vékony, íves vágású cserepek textúrája különböző színárnyalataival vibráló, változékony felületet ad az Ófalu háztetőinek. A környező dombokról, a várból a völgyben megbújó falu egységes rajzolatát elsősorban ezek a szelíd színű tetőfelületek adják ki.

5.3.6. Anyaghasználat

A pincéket és a falak alatti alapokat a környékre jellemző andezitből rakták. A falak hagyományosan vályogtéglából és sárgombócból rakott két oldalon tapasztott meszelt felülettel épültek. Fából készült a fedélszék, a tornácok, oromzatok, ereszaljak, nyílászárók, a földem keresztgerendái is a deszka borítású ún. pórfödémmel együtt. Ereszcsatornák, bádogos szerkezetek hagyományosan nem készültek. A padló általában tapasztott földpadló volt. A sáros földutak idővel kő burkolatot kaptak.

5.3.6. Anyaghasználat

Hollókő világörökségi védelem alatt álló területe azért is lehet annyira jellegzetesen egységes, mert minden építésükben felhasznált anyagot a közvetlen környezetből nyerték ki, és minden természetből kinyert és felhasznált anyag eredeti minőségében, alapvető strukturális átdolgozások, átalakítások nélkül került beépítésre.

Az legtöbbet és legtöbb módon felhasznált anyag a fa volt. Egykoron a palóc házak fagerendákból készültek, tapasztott falazatokkal, így Hollókőn is. Ez a hagyomány egészen a huszadik század elejéig folytatódott és az időnként újra- és újra előforduló tűzvészek ellenére is tovább élt. Mindez azonban a századforduló környékén megváltozott. Hollókő 1909-es leégése után a faanyag csökkenésével és az átalakított építési szabályzatok értelmében nem volt értelme ismét fából építkezni és ezúttal már kő-, illetve vályogfalazatokkal épültek vissza a házak. Ezzel egy időben tűnt el az addig meghatározó zsúpolt tetőfedési mód is, amit felváltott a poltári agyagcserép.

5.3.7. Színhasználat

Köszönhetően annak, hogy a hollókői közösség kizárólag természetes anyagokból építkezett, a színhasználat ebből adódóan organikus alakult ki, nem egy tudatos tervezés következtében. Ennek a finom színvilágnak a természetessége önmagában és tágabb környezetében is harmóniát sugároz, Hollókő tradicionális építészetének alapjegyei közé tartozik.

A terméskő pincéken és lábzatokon az andezit szürke színe jelenik meg; a fehér meszelt homlokzatokon a fa szerkezetek (nyílászárók, tornácok, oromfalak, kerítések) sötétbarna színe ad kontrasztot. A cserépfedésen az égetett agyag natúr vörös szín finom árnyalatainak rezgését látjuk, ha az Ófalura a dombokról letekintünk.

Az Ófaluban látható színek anyagi eredetükből fakadóan ugyanazt a harmóniát teremtik meg, amit egy emberi jelenlét által nem szétforgácsolt tájban, tájképben is megtapasztalhatunk, ahogy a természet nem hoz létre disszonáns kompozíciókat, legyen bármennyire is vibráló az összhatás. Ebben a perspektívában az is értelmet nyerhet, hogy az építészet miért és hogyan lehet "a teremtés folytatása".

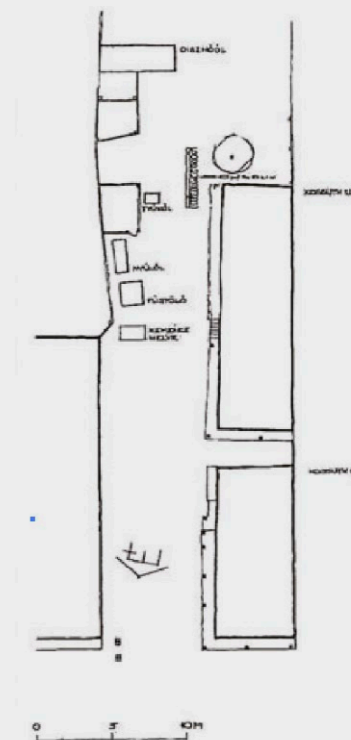

5.3.8. Melléképületek rendje

A kisparaszti gazdálkodáshoz hozzátartozott a lakótelken belüli növénytermesztés és állattartás is. Az úgynevezett hidasólakban tartottak két-három disznót, külön ólakban szárnyasokat. A kamrák, nagyobb ólak a telek hátsó részében közvetlenül a főépület mögé épültek, ahhoz sorolva. Falazatuk, fedésük általában a lakóházzal megegyező meszelt falazat és cserépfedés. Bejáratuk a hosszomlokozaton az udvarról nyílt.

A kisebb, szárnyasoknak készült ólak az udvar belső részére épültek, főleg deszkából, cserépfedéssel. Külön baromfiudvar a telken belül nem volt elkerítve, így a jószágok szabadon mászkáltak a falu házai között. A libákat, kacsákat a gyerekek terelték ki a határba és vissza.

5.3.9. Kerítések

Amikor Hollókő megélhetésének alapját a mezőgazdaság jelentette, az életmódhoz kevésbé illeszkedett a ma már a látványhoz szervesen hozzátartozó kerítések sora. A faluközösség belsőleges kapcsolatrendszere, a vagyoni azonosság és a tárgyi szegénység következtében semmi nem indokolta kerítések építését, ellenben a mindennapi tevékenységekben akadályozó elemként hatott volna. A ma látható zárt porták így csak később alakultak ki.

A kerítések karakteres egységes megjelenése mára a falukép meghatározó eleme lett. Hegyes végezetű, akácból hasított karókból vagy lécekből állnak, kialakításuk egységesen alacsony, áttört felületű. A kerítésoszlopok fejezete faragott díszítésű. Az egyszerű geometriai formák mellett finomabb mintázatok is megjelennek. A hasított karók vastagsága, valamint a hézagok is közel azonos méretűek. A kerítések az épületek fa szerkezeteivel egyező mélybarna színűek.

Hollókő, 1957. június 16. Népviseletbe öltözött hollókői menyecskék beszélgetnek a léckerítés mellett, az utcára néző ablakos, kontyolt nyeregetetős, deszkaormos, vízvetős (ereszes) palóházak között. A palóház elülső, csipkézett deszkaormán keresztül szellőzik a terménytárolásra használt padlás.

5.3.10. Porták, kert- és udvarhasználat

Az udvar és a kert a mindennapi alapvető élet megőrzéséhez szükséges munka helyszíne volt. Nem dísz és nem díszlet, ápoltság, tisztaság - ahogy általában a mai kert -, hanem sokszor lelakottnak tűnő, kopár, köves térdarab. A mindennapi használat, a közösség szüntelen munkájával, a szabadon mozgó kisállatokkal megszületett bennük mégis a rend a funkcióból adódóan.

Mára - az állattartás és kisparaszti életmód megszűntével - az udvar és kert átalakult. Gyümölcsfák, virágos növények, füves és kőburkolatos felületek uralják az épületek közötti tereket. Bár a funkció és a megjelenés is megváltozott, de a táji környezethez való kapcsolódás még mindig jelen van, annak megővése fokozott figyelmet igényel.

5.3.11. Közterületek, telkek növényzete

A korabeli sáros utca az udvarokkal egybeolvadva áramlott az épületek között. A burkolatlan földutak kopárok, dísztelenek voltak, az intenzív használat miatt még a növényzet sem tudott megjelenni rajtuk.

A mai utcai kőburkolat mellett a közterület megjelenésének egyszerűsége a finom vízvezető és a kopár vagy fűvesített szegély valamint a növényzet és utcai bútorok, berendezések hiánya tartja fenn.

A telkeken belüli növényzet a falun belüli háztáji munka és állattartás eltűnésével jelent meg. A domináló füves területeken a hagyományosan jellemző gyümölcsfák (pl.: többfajta körte) mellett a díszítő virágágások fokozatos intenzitással törnek elő. A növényzet természeti-, táji környezetbe illeszkedő arányát, a telepített fajok között az őshonos fajok előtérbe helyezését a díszkert funkció esetén is fenn kell tartani a táji-, épített-, és kulturális egység fenntartása érdekében.

5.3.11. Közterületek, telkek növényzete

5.4. Kulturális értékek

A palóc vidékre a szegény és szerény életmód volt jellemző. Ennek pozitív vonzata a természet és táj adományainak szeretete, tisztelete; a múltból megtartott értékek megbecsülése, valamint egy összetartó, együttműködő faluközösség. A palócság völgyekben megbúvó, egymástól szeparált települései mind rendelkeznek csak rájuk jellemző, sajátos jegyekkel. Ennek a változatos, mégis egységes kultúrán alapuló hagyományait az egyetemes világörökségben Hollókő képviseli.

Nem csupán a látvány a világörökség. Önmagában az épített környezet csak üres díszlet lenne. Ami Hollókőt élővé, lélegzővé és folytonossá teszi, az az épített hagyaték között zajló mai, modern élet, a múlt és a jelen találkozását képző kulturális erőtér létrejötte nap, mint nap.

A falu millióje így nem csak mozdulatlan skanzenként jelenik meg, hanem mindabban, ami az előbbit össze tudja tartani: a hagyományok ápolásában. E sok helyen eltűnt, kihalt paraszti kultúra számos kifejeződése közül azok, melyek egyedi, palóc karakterjegyekkel rendelkeznek, Hollókőn generációról generációra szálló hagyomány.

5.4.1. Épület kulturális és közösségi célú használata

A hagyományos kisparaszti falusi élet központi kulturális épülete minden esetben a templom, a kápolna, mint jellemzően az egyetlen közösségi épület. A mindennapi életben kiemelkedő jelentőséggel bíró események, ünnepek a mai napig mind a szakrális épülethez köthetők.

Ezen túl a múlt századi hollókői közösségi és kulturális élete a szabadban, a falu utcáján vagy a családi portákon szerveződött. Az életmódból adódóan ez gyakran szorosan összefonódott az időszakonként ismétlődő munkákkal, ünnepekkel. Így alakult ki a közösségben végzett tevékenységek hagyománya, mint a kenderfeldolgozás, tollfosztás vagy a fonóba járás.

A korabeli faluban a ma már családi eseménynek tekintett születés, esküvő vagy halál a közösség egészét érintette, így a családi portákról az utca felé nyitottak a kapcsolódó ceremóniák, ünnepek. A természethez és a keresztény kultúrához köthető rendezvények a templom épülete mellett a falu utcája adott térbeli keretet.

5.4.2. Fennmaradt hagyományok

A palóc kultúra is - mint általában a földművelő társadalmak -, szüntelenül alkotta, formálta saját hagyományait. Mindezzel egyszerre, rajta keresztül, benne és belőle élte meg önmagát és közösségét. A hagyomány mindenféle kifejeződése - kezdve a tárgyi környezet megalkotásától a viseleten át az ünnepekig -, a közösség egymáshoz és az őket körülvevő világhoz kapcsolódásának lehetőségeit valósítja meg.

Amíg az építészetnek a táji környezet anyaga, minősége, addig a megélt hagyományoknak, rítusoknak a természet szüntelen átalakulása, állapotváltozása és mindenekelött az örökös megújulás megtapasztalása adott alapot.

Így a mindennapok tevékenységének rendje a természet működésének leképződése volt. Ahogy a népviseletbe vagy a beszélt nyelvbe is, úgy a közösségi létbe is szervesen beágyazódott a települést körbevevő világ.

Hollókő számos hagyományt őriz. A mindennapi munkához kapcsolódó tevékenységek, a megtermelt mezőgazdasági javak saját feldolgozása a faluközösség egységes módszerével történt. Ezen tevékenységek adták a társasági élet mindennapi színterét. Így vált tradícióvá a kenderfeldolgozás, a hozzá kapcsolódó lenfonás, lúgozás, a kukoricafosztás, vagy tollfosztás.

Hollókő, 1977. január 20. Hollókői asszonyok a fonóban egy hideg téli estén előkészítik a fonáshoz az alapanyagot. A hosszú téli estéken az asszonyok és leányok fonóba, azaz guzsalyosba jártak. A guzsalyosban az asszonyok és leányok estéről estére megfontak 2-2 orsó fonalat, de ugyanakkor szórakoztak is. A fonás szorosabb értelemben a szálak összesodrása, tágabb értelemben olyan művelet, amikor szálás anyagokból, pamutból, gyapjúból, kenderből vagy lenből fonalak készülnek.

Hollókő, 1960. március 22. Népviseletbe öltözött asszonyok Hollókőn.

Hollókő, 1965. január 18. A guzsaly használatára tanítják az asszonyok a fiatal lányokat a Nógrád megyei Hollókőn, a művelődési otthonban. A téli estéken díszes népviseletbe öltöznek a lányok és asszonyok, fonnak, szőnek, tollat fosztanak, így ápolják a hagyományokat.

Hollókő, 1965. január 18. A Nógrád megyei Hollókőn a téli estéken a művelődési otthonban összejönnek a népviseletbe öltözött lányok-asszonyok, olvasnak, fonnak, így ápolják a hagyományokat.

5.4.2. Fennmaradt hagyományok

Az ünnepkörökhöz kapcsolódott a csoprotos tánc, együtt éneklés. A családi események közösségi megélésének külön rítusai alakultak ki. A kikapcsolódás, szórakozás életkornak megfelelő formái, öltözetei szintén beépültek a hagyományos életformába.

Emellett Hollókőn a közös tevékenységekből adódóan a használati tárgyakra is egységes kultúrája alakult ki. A ruhadaraboknak, ágyneműknek, különféle szőtteseknek, bútoroknak, szerszámoknak egyenként külön jelentése volt abban, ahogy megformálták őket, rangot, vagyont, szociális helyzetet, életkort ki lehetett velük fejezni egyetlen fogalom megalkotása nélkül, megalkotva egy néma, de gazdagon rétegelt jelnyelvet.

Hollókő tradicionális kultúrája attól erős és időtálló, hogy olyan természetességgel kapcsolódik a táji- és épített környezetéhez, valamint hagyományaihoz, ami minden helyzetben biztos támpontot és irányt ad az egyéneknek. Ez teszi lehetővé, hogy a falu közössége, bár megváltozott fókusszal, de még mindig tartja azon önkifejezési formáit, melyeket néphagyományként definiálunk.

Hollókő, 1957. június 16. Hollókői viseletbe öltözött menyecskék a hollókői vár alatt. Hollókőn a fiatalok, még a mai napig is szívesen hordják népviseletüket, nemcsak ünnepek alkalmából, hanem sokszor családi eseményeken is. Az asszonyok ünnepnap 7-vagy akár 8 alszoknyát is vesznek, amire selyem, vagy kasmír szoknyát öltenek. A lányok olykor tizenöt-húsz vasalt alszoknyát hordanak, aminek tetejére szintén selyemből, vagy kasmírból készült felszoknyát öltenek. A szoknyák fölé gazdagon hímzett, úgynevezett szakácskát kötnek, felülre csipke ingváll és díszes rojtokkal szegélyezett vállkendőt tesznek.

5.4.3. Ünnepek, ünnepkörök

A földművelő közösségek számára az ünnepek tartása mindig nagy jelentőséggel bírt. A faluközösségek életében ezek az események jelölték meg az időt, referenciapontokat adtak az embereknek a mindennapok monotonijában. A parasztság és így Hollókő fennmaradása a megszokott létben is azon függött, hogy mennyire ismerte ki a természet ciklikusságait, működésének törvényszerű ismétlődéseit. Erre a tudásra alapozva volt csak megvalósítható az önfenntartó gazdálkodás. Ezért számos vallási, szakrális ünnep mellett különösen fontosak voltak a "profán" ünnepek is, melyek valamilyen módon a föld megművelésében sorra kerülő fázisok kezdetét vagy éppen befejezését jelentette, mint a vetés, aratás, szüretelés, terményfeldolgozás. Ezek az ünnepek különleges események, melyek a hétköznapi kötelezettségekkel párhuzamosan, az évszakokat követve az egész évet végig kísérték.

Hollókő, 1957. június 16. Kontyolt nyeregtetős, vízvetős, deszkaormozatos palóc házak között sétálnak a hollókői lányok vasárnapi ünneplő népviseletben.

5.4.3. Ünnepek, ünnepkörök

Az ünnepek egyik jelentős időszaka a vallási és szentségi ünnepek sorozata volt. A legkiemelkedőbbek azok voltak, amelyek a karácsonyhoz és a jól ismert húsvéthoz kapcsolódtak: ezeket megelőző események, közösségi alkalmak és maguk az ünnepnapok pillanatai. Ilyen ünnepi programok közé tartozott a szent család járása, a karácsony utáni betlehemezés vagy a látványos húsvéti locsolkodás.

Ezen ünnepek, különösen Hollókőn, rendkívülivé váltak. Nem csak a helyszín tette ezt lehetővé, hanem az a különleges hangulat is, amely a tradíció részleteiből épült fel (időzítés, viselet, kapcsolódó ételek).

Hollókő, 1983. május 22. Az ágyért és ágyneműért indul a násznép a legények vezetésével a menyasszony házához. Színpompás lakodalommal ünnepelték a pünkösdöt Hollókőn.

Hollókő, 1960. április 18. A menekülő leányokat locsolják húsvéthétfőn a hollókői legények.

Hollókő, 1960. március 22. Két hollókői népviseletbe öltözött asszony sétál hazafelé, Hollókő Ófalu részén, a Kossuth úton. Háttérben az 1889-ben közadakozásból épített kis fatornyos, zsindegyel fedett templom.

5.4.3. Ünnepek, ünnepkörök

A születés, felnőtté válás, házasság és halál mind a család meghatározó momentumai voltak. Az általuk megélt ünnepek mély jelentéstartalommal rendelkeztek, mint az életük legfontosabb pillanatai. A faluban mindenki együtt ünnepelte ezeket az eseményeket, ezért kiemelkedő jelentőséggel bírtak a közösség számára is. Habár a teljes faluközösség aktív részvétele az egyéni ünnepések során mára már ritkult, ezek a ceremóniák továbbra is relevánsak Hollókő életében, így fokozott jelentőségűvé is váltak.

Hollókő, 1983. május 22. Táncol az ifjú pár.

Hollókő, 1983. május 22. Hollókői népviseletbe öltöztetik a menyasszonyt.

Hollókő, 1983. május 22. A vőlegény házához indul a násznép az ifjú párral.

5.4.4. Népviselet

A hollókőiek hagyományos palóc ruházata a Varsány–Rimóc–Hollókő–Nagylóc viseletcsoportba tartozik. A népviselet ünnepi alkalmakra készült különleges darabjai a jelenkorra hagyományozott örökség egyik legjellegzetesebb és karakteresebb elemei. A népviselet, viselőjének megszentelése volt, kiemelése a mindennapiság monotóniájából. E gazdagon díszített, aprólékos, hosszú idők munkájával elkészített ruhadarabok valóban méltó eszközök voltak arra, hogy a mindennapi és a megszentelt élet időtartamai közötti különbség hangsúlyt kapjon.

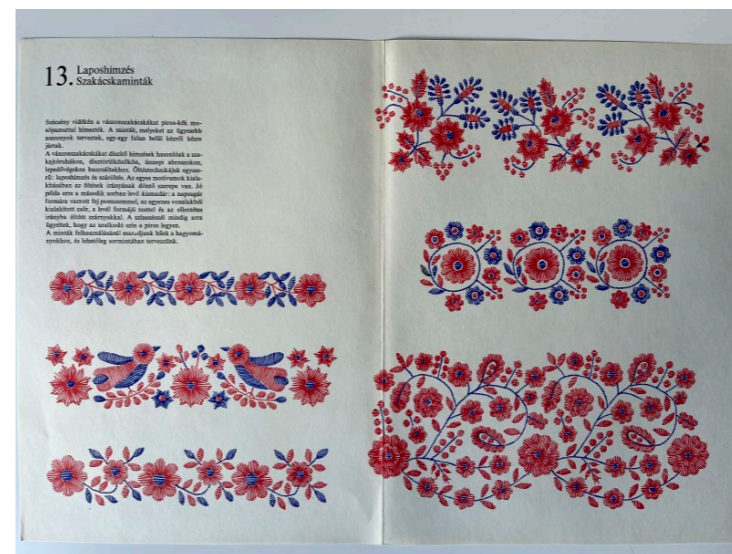
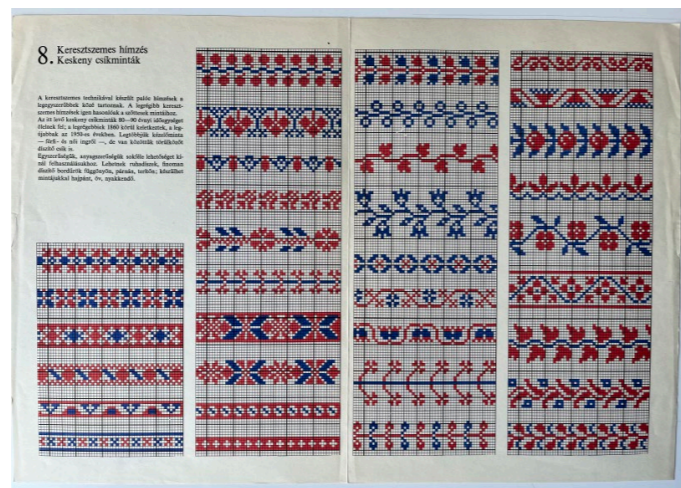
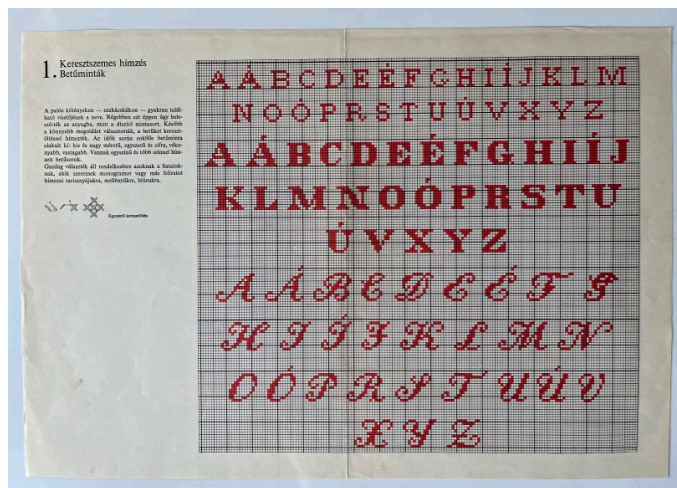

A népviselet nem csupán látvány-értékű volt - mint ahogy az építés esztétikája sem csak a szépre való szándékos törekvésből, hanem az arányok és különböző anyagok, textúrák kellemes összhatást eredményező ösztönös egymáshoz illesztéséből született. A népviselet egyes ruhadarabjain fellelhető anyagok, mintázatok és színek külön-külön szimbolikus jelentéssel is bírtak; utaltak viselőjének életszakaszára, családi állapotára. Ennek látványos eleme például a női öltözetben a férjezett asszonyok díszes főkötője.

5.4.4. Népviselet

A népviselet jellemző darabjai a bőujjas ingvall, az e felett viselt pruszlik, a nyakbavaló kendő, a különböző díszítésű főkötők, kötények. Minden darabnak megvolt a funkciójához és jelentéstartalomhoz illő díszítése.

A népviseletben és a használati drapériákon különböző technikájú és színvilágú ornamentumok jelentek meg. A környékre jellemző a piros és kék színű mosópamut laposhimzés, mely mintázatait az asszonyok falun belül kézzől kézre adták. Ugyanez a színvilág dominál – a sokszínű változat mellett – a keresztzetes himzésnél, mely motívumvilágában a szóttesekhez áll közel. Ugyanakkor az impozáns és dekoratív népviselet elengedhetetlen része a színes selymfonalas virágos, füzéres mintázat, mely elsősorban a felsőruházat – kötények, kendők, mellények vagy fejdíszek – díszítését adják.

5.4.4. Tájszólás

A nyelv az emberi kultúra alapvető kifejezőeszköze. A kapcsolódó nyelvjárasok az adott nyelv gazdagságát és az adott népcsoport identitását egyaránt erősítik.

A palóc nyelvjárás - hasonlóan a többi tájnyelvhez - a nyelv egy archaikusabb állapotát mutatja, mely a hangképzésnek egy lüktetőbb módozatát használja, aminek következtében a Hollókői palóc nyelv is áramlóbb, erőteljesebb hatású lesz. A viszonylag elszigetelt kis közösségek létezésében a nyelv különösen erős sajátosságokat tud ölteni. Mivel egy zárt csoport által kerül használatra, kevesebb behatás éri, kevésbé változik, lassabban tud megújulni.

a osilag boramiamm
it ül az enarangsas
bóliamakis Ottóka
desagnos elvite a
tiere as az enkióiam
nem haszthatja pedig
maggenveretrolna
ansit eluozetar
egerből hozzít noiült
sajner it fogja az
eldei apya
iltese az Istensokaug
aróben egyisreiglysi
Ottóka as dolosapya

A magyar tájnyelvek közül a palóc az egyik legszínesebb, mely a legkarakteresebb sajátosságokkal, eltérésekkel rendelkezik. Jellemzője a rövid magánhangzók gyakoribb használata a hosszúval szemben, az „a” és „á” hangok nyíltabb illetve zártabb ejtése, a „gy”-sítés, a főnévi igenevek csak a palócságra jellemző képzése, vagy, hogy a val/vel rag nem hajlamos hasonulásra.

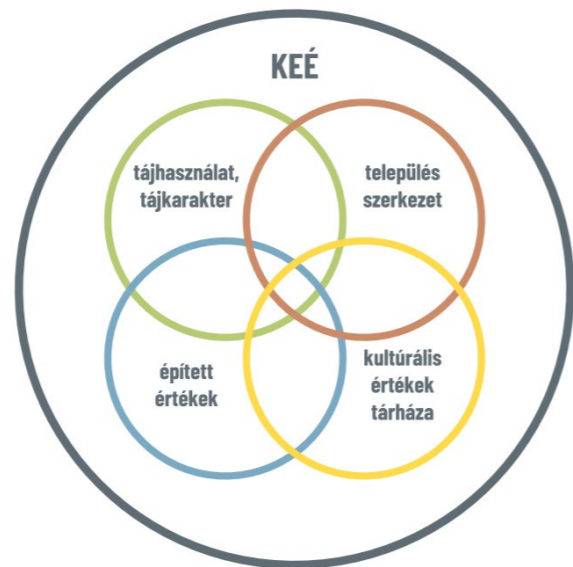
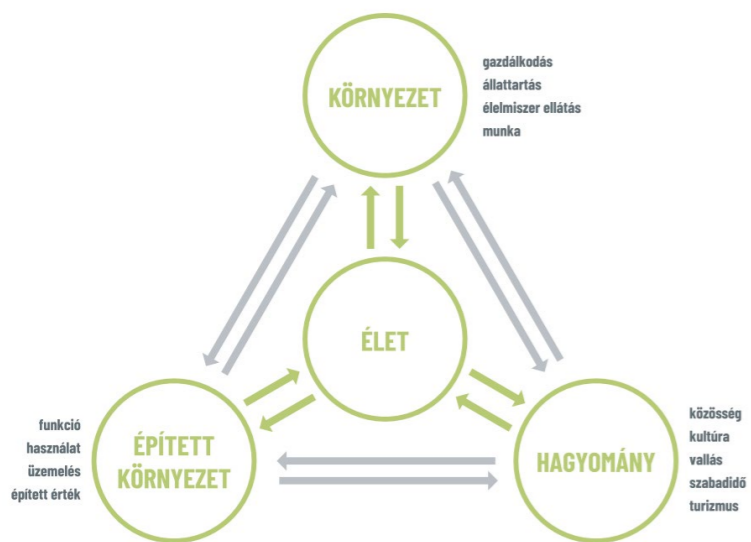
5.5. Attribútumok kapcsolat- és arányrendszere

Az egyes attribútumok egymáshoz való viszonya ugyanazon a természeti arányrendszeren alapszik, mint a falu mindennapi életvitele. Az egységen belül az alkotórészek egyensúlya adja a harmóniát, biztonságot, hosszútávon fennmaradó értékeket, mely a kiegyensúlyozott élet alapja.

A hajdan természetes balansz megtartása a világ mai ritmusában, értékrendjében, igényeivel és prioritásaival egyre sérülékenyebb. Az „élő Falu, mint központi attribútum stabilitást fokozó tényezőként hat, míg a gazdálkodó életmód eltűnésével a kultúrtáj értékei egyre nehezebben fenntarthatóak.

Hollókő Ófalu épített értékei, azok természethez illeszkedő, egységes faluképet adó megjelenése a műemléki védelemnek köszönhetően a mai napig jó állapotúak. A falu közössége által gondozott hagyományok, kulturális értékek szintén fennmaradtak. A gazdálkodó életmód megszűnésével a kultúrtáj elemei váltak a legsérülékenyebbé, mint a hagyásfás legelők, vagy a szalagparcellás szőlőművelés.

Hollókő, 1957. június 16. Palóc viseletbe öltözött hollókőiek jönnek a település közepén álló Szent Márton-templom miséjéről. Az idős asszonyok a palóc ruházatot fejkendőik viselésében őrzik, a fiatalabb menyecskék pedig a homlokra boruló, lapátnak nevezett hollókői főkötőben, fölötté himzett, fekete klottból készült felsőkendőben. A templom hosszúkás alaprajzú, zsindellyel fedett, nyeregtetős hajóját 1889-ben, közadakozásból építették, vályoggal vegyes terméskőből.

6. Célok, iránymutatások, javaslatok, jó példák

Hollókő visszatérési lehetőségei örökségéhez

A 21. század gazdasági és társadalmi körülményei között Hollókő számára kihívást jelent a népesség megtartása, valamint a hagyományos földművelés és falusi életmód újraélesztése. Megkérdőjelezhető, hogy manapság mindezek valós perspektívát és célkitűzést jelentenek-e egyáltalán. A település rendkívüli állapotban megőrzött természeti és épített környezete tanúságot tesz arról, hogy egykoron egy közösség miként biztosította megélhetését egy olyan szűk és zárt területen, mint Hollókő dombjai. Emellett bemutatja, hogyan alkalmazkodott a közösség a táj adottságaihoz és az eltartóképességhez, hosszú távon fennmaradva és korlátozott tempóban gyarapodva.

Ugyanakkor ez a hagyományos életforma a mai gazdasági környezetbe és társadalmi átalakulásokba ágyazva elképzelhetetlen. Nem az erre irányuló igény és fogékonyág eltűnése miatt, nem azért, mert véglegesen elveszett volna a föld megművelésének, a jószágok gondozásának, a fa faragásának, az agyagégetésnek, a lenszövésnek tudása az emberek kezéből, hanem mert ezek a kistermelői/kézműves tudások ma már annyira kevésbé piacképesek, hogy egyedül rájuk támaszkodva nem tudnának eleget tenni a megélhetés átalakult és megnövekedett igényeinek. Mindezek mellett még mindig fennmaradtak kézművesek és mesteremberek, akik különféle vásárokon, fesztiválokon és táborokban teremtenek megélhetést maguknak, kihasználva az ősi, paraszti világ mindennapi alapvető ismereteit. Azonban ez önmagában nem tud biztosíték lenni egy akkora közösségnek számára, mint Hollókő, ahol az igény még a mai napig fellelhető ezeknek a tudásoknak ápolására és aktív használatára, ahogy azt néhány falubeli példa is mutatja.

Hollókő jövőbe lépésének lehetőségei

Jelenleg a település fenntartásának elsődleges forrása csupán a turizmus lehet. Ez azonban azt feltételezi, hogy a megőrizni kívánt értékek fokozatosan múzeumjellegű öltönek, és így az "élő falu" kifejezés időzójelbe kerülhet. Bár rövidtávon megfelelő brandingeléssel a turizmus jó bevételi forrást jelenthet a közösségnek, ez idővel kiürülhet. Emellett mindez túlzott mértékű külvilágra utaltságot és kiszolgáltatottságot feltételez, ami ellentétben áll saját hagyatékával és múltjával. Ha a turizmus továbbra is szinte kizárólagos fókusz marad, Hollókő később kevésbé lesz képes a megújulásra és az átalakulásra, rezilienciájából jelentős mértékben veszítve.

Ha a közösség, őseinek hagyatékát nem felhasználni akarja a jelenben, hanem a jövőbe való befektetési lehetőségként kezeli, Hollókő előtt új távlatok nyílnak meg. Ha a táj, a természeti környezet, a településszerkezet, az épületállomány, a formakincs és a tárgyi hagyatékba beleszótt kultúra már nem csupán látvány lesz, hanem azokat az elveket, amelyek létrehozták őket, összefüggéseikben értelmezik, Hollókő, kis mérete ellenére, nagyobb erőforrásokkal rendelkező települések között is kiemelkedhet.

Ehhez először is a közösségben kell tudatosulnia annak, hogy a múlt értéke önmagában nem őrizhető meg hosszú távon, mivel túlságosan törékeny. Azonban megújítható és felvirágoztatható, ha az ősök szemléletével kezelik, amely mindig egyenlő súllyal tekintett a múltbéli örökségre és a jövő lehetőségeire, a tradíciókra és az innovációra, a hagyományra és az újításokra.

Hollókő egyedülálló szerepét elsősorban annak köszönheti, hogy a település nem csupán egy „múzeum falu” vagy skanzen, ahol az épített és táji környezet csupán kiállítási tárgy; inkább egy "élő falu", amely folyamatosan gondoskodik hagyományairól, kultúrájáról, tájhasználatáról és gazdálkodásáról a helyi közösség által.

Az V. kritérium követelményének való megfelelés a technikai, szociális és gazdasági fejlődés jelenlétében a világ összes kultúrájában kihívást jelent. Ugyanakkor ez teszi különlegessé és kiemelten értékessé az érintett helyszíneket, mivel a gyors változások közepette egyre kevesebb olyan hely marad a világon, amely képes megőrizni a tradicionális életmódot.

6.1. Tájhasználat, tájkarakter

Kiemelt egyetemes értéként (KEÉ) szerepel Hollókő településének és táji környezetének összhangja, kiegyensúlyozott együttélése. Ez a harmónia a parasztság hosszú ideig fennálló önfenntartó mezőgazdálkodásából származik, amely évszázadokon át gondozta és alakította a környezetét. Az egyensúly megőrzése kiemelkedő jelentőségű, különösen annak fényében, hogy a táji szerkezet mára sokat veszített régi markáns vonásából.

Az Ófalu völgyének déli oldalán álló egykori hagyásfás legelő és az északi oldalon a domboldalra merőlegesen felfutó szőlősök, gyümölcsösök egykor emberi gondoskodás által formált területek voltak. Az Ófalu völgyének déli oldalán álló egykori hagyásfás legelőt visszahódította az erdő, az északi oldalon a domboldalra merőlegesen felfutó szőlősöket, gyümölcsösöket pedig már nem használják eredeti rendeltetésük szerint. Pedig e két tájhasználati mód adott igazán emberi léptéket, emberi gondoskodást Hollókő közvetlen környezetének. Ez jelentette a szerves átmenetet, a kapcsolatot a falu és „vadon” között. A föld ezen használatának megszűnésével a falu és környezete közötti gazdálkodási kapcsolat eltűnt. Az összhang visszaállítása és a táji környezet eredeti karakterének megőrzése kiemelt feladat lehet a fenntarthatóság szempontjából.

Az „élő falu” megőrzéséhez a mezőgazdasági tevékenység is hozzátartozik, akkor is, ha a gazdasági szempontok már nem ezt helyezik előtérbe. A közösségi gazdálkodás megszervezése és működtetése az értékmegőrzés fontos aspektusa lehet. A mezőgazdasági tevékenység révén nemcsak a hagyományos életmód és kultúra őrződik meg, hanem a közösség számára lehetőség nyílik az együttműködésre, az együttes munkavégzésre, ezáltal a közösség megerősödésére is.

A közösségi gazdálkodás során a falu lakossága közösen gondoskodhat a mezőgazdasági területekről, megoszthatják a termést, és ezen keresztül tovább ápolhatják a kapcsolatukat a természettel és az egymással való szolidaritást. Ez lehetőséget teremt a tradicionális gazdálkodási formák és eszközök fenntartására, így azok nem merülnek feledésbe. Ezen kívül a közösségi gazdálkodás révén a település önellátóbb lehet bizonyos élelmiszer- és mezőgazdasági termékek tekintetében, ami hozzájárulhat a fenntarthatósághoz és az életminőség javulásához.

Ezen a kultúrtáj területeken valóban jelentős problémát okozhat a mezőgazdasági tevékenység felhagyása és a természetes növényzet regenerálódása. Egyrészt ugyan ökológiai szempontból ez előnyös lehet, hiszen segíthet a helyi ökoszisztémák visszaállításában, a biológiai sokféleség növelésében. Másrészt azonban, ez a folyamat sérti a világörökség tájkarakterét, és megváltoztathatja a település és közvetlen környezetének harmonikus egyensúlyát.

Az ökológiai fenntarthatóság és a kulturális értékek megőrzése között gyakran kell egyensúlyt találni. A mezőgazdasági hagyományok fenntartása vagy alternatív mezőgazdasági megoldások alkalmazása lehet egy lehetséges irány a területek megőrzésére. Például a fenntartható gazdálkodási gyakorlatok bevezetése, a helyi gazdálkodók támogatása, vagy a hagyományos tájkép megőrzésére irányuló programok elindítása mind olyan lépések lehetnek, amelyek segítenek megőrizni a kultúrtáj jellegzetes vonásait.

Fontos lenne a helyi közösségek bevonása és meghallgatása is, hogy a fenntarthatósági megoldások ne csak az ökológiai, hanem a kulturális szempontból is elfogadhatóak legyenek. A tudatos tervezés és együttműködés révén lehetőség nyílik a természeti és kulturális értékek együttes megőrzésére.

Mint a KEÉ egyik alappillére, a tájhasználat megújítása, a tájrehabilitáció világörökségi szempontból elengedhetetlen, azonnali intézkedéseket igényel. Ha ez a pillér eltűnik, az attribútumok egymásra épülő teljes rendszere összedől és a világörökségi érték veszélyeztetetté válik.

6.1.1. Település és táj egysége, léptéke, harmóniája

Az Ófalu és a táj egysége, léptéke annak ellenére fennmaradt, hogy a hagyományos paraszti gazdálkodás megszűnt, a korábbi életmód megváltozott, így a tájhasználat is jelentősen átalakult.

A világörökségi helyszínen belüli területi arányok fennmaradása nem elégséges a település és táj harmóniájának biztosításához. A mezőgazdasági hasznosítású kultúrtáj elemek visszaállítása mellett a harmónikus arányt erősen befolyásolja a világörökségi helyszínen kívüli területek használata, megjelenése. A nagyipari mezőgazdasági művelési területek, erdőterületek és a szőlőterület változásai mellett dominánsan hat a település beépítettségének növekedése, a léptékében tájidegen épületek megjelenése (állattartó telep, új szálloda épület).

A harmonikus települési és táji egység fenntartásához, a hollókői táj arculatának megőrzéséhez a védett területeken kívüli táji és természeti folyamatokat is kontrollálni kell, az egyensúly kialakítása felé irányítva.

6.1.2. Várhegy, település, Szőlőhegy – domborzati viszonyai, elhelyezkedése, aránya

Hollókő táji környezetének és megjelenésének fő kompozíciós elemei a Várhegy, az Ófalu és a Szőlőhegy. Világörökség és tájvédelmi körzetként oltalmazott terület révén e kompozíciót alapvetően nem lehet átalakítani, megbontani. A domborzat által meghatározott arányok, melybe szinte észrevétlenül simul bele az Ófalu, természeti adottságként megváltoztathatatlanok. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne szükség az ember folyamatos jelenlétére, fenntartó munkájára. Vigyázni kell, hogy világörökség területén kívül se sérüljön ez a szerves egység új beépítések által (mint az elmúlt években épült szálloda épülete).

A Várhegy oldalának beerdősödése, a Szőlőhegy művelésének elhagyása a természetes átmenet megszűnését eredményezte, mely a domborzati viszonyokkal szerves kapcsolatban áll. Ezért szükséges Hollókő természeti környezetének visszaállítása néhány évtizeddel ezelőtti állapotához. Az összetett értékrendszer elemeként az ember környezete felé tanúsított felelősségteljes jelenléte szükségszerű, elengedhetetlen.

6.1.3. Településhez kapcsolódó szalagtelkes Szőlőhegy karaktere

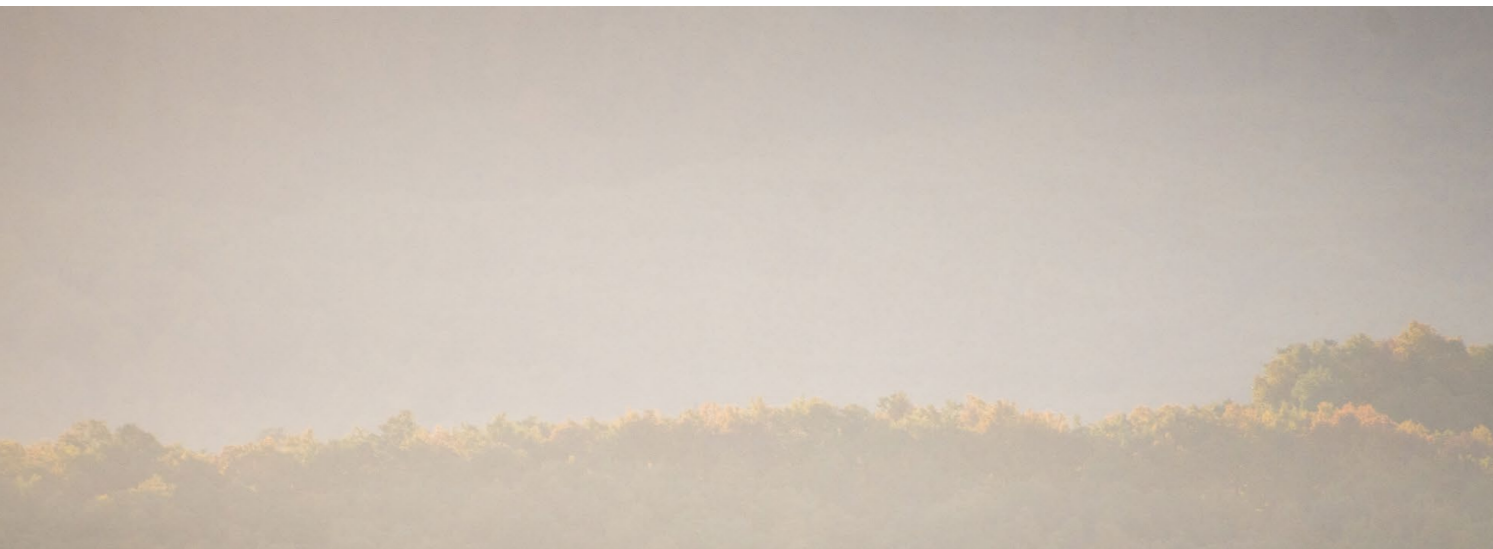

Az 1860-as években felosztott keskeny parcellákon folyó szőlőtermesztés több szempontból is különleges gazdaságtörténeti értéket képvisel. Nemcsak az egyedülálló, vonzó tájképi megjelenése, hanem a hozzá kapcsolódó tevékenységek, művelési kultúra, tulajdoni rendszer és hagyományok önmagukban és együttesen is a megóvandó örökség részét képezik.

A szalagtelkes Szőlőhegy karakterének és eredeti művelésének állapotának visszaállítása világörökségi szempontból indokolt. Ennek eltűnése pótolhatatlan veszteséget jelentene. A rehabilitáció keretében a jelenleg tapasztalt bozótos növényzetet fel kell számolni. Az újratelepítés során nem lehet a gazdaságos művelés szempontjai miatt megborítani a sorok rétegvonalakra merőleges irányát, a 3-7 méter széles parcellák sávjait. A fenntartás biztosításához a tulajdonlás és üzemeltetés rendszerét azonban új, a potenciálokra fókuszáló szemlélettel kell megközelíteni, miközben megtartják a gyalgművelés módszerét.

6.1.4. Hagyásfás legelő

A fás legelők megléte egész hazánkban eltűnőben van. A hagyásfás legelő a természeti adottságok optimális kihasználása volt a meredek, csekély termőrétegű domboldalakon. A vár és a falu közötti domboldalon a vár alatt elterülő hagyásfás legelők a világörökség egyik legjellegzetesebb látképét adták. A Hollókői Tájvédelmi Körzet területén jelenleg 60 hektáron található meg a korábbi fás legelők maradványai, melyet mára elre haladott beerdősülés jellemez. Ez a számos különálló idős fa önálló és területi tájképi értékét is csökkenti, a kultúrtáj unikális mivoltát elveszi.

Az agrártörténeti ritkaságnak számító hagyásfás legelőt vissza kell állítani a fás legelő még helyreállítható részein az idős fák és legeltetett gyepek mozaikjának kialakításával, a sűrű lombkorona borítottság visszaszorításával. Ezt elsősorban a Várhegy Ófalu felőli északi lejtőjén kardinális. A helyreállított területet a hagyományos legeltető állattartással kell fenntartani. Az erre irányuló elindult folyamatokat folytatni, fokozni szükséges.

Ennek megoldása összetett feladat, a falu mezőgazdasági tevékenységének stratégiai kérdése. Figyelembe véve a természeti környezetben egyre erősebben megjelenő turisztikai célú kikapcsolódás lehetőségét is. A hagyásfás legelők jelenleg erdőövezetbe tartozó területét a védelem szempontjából leginkább megfelelő övezetbe és művelési ágba kell besorolni.

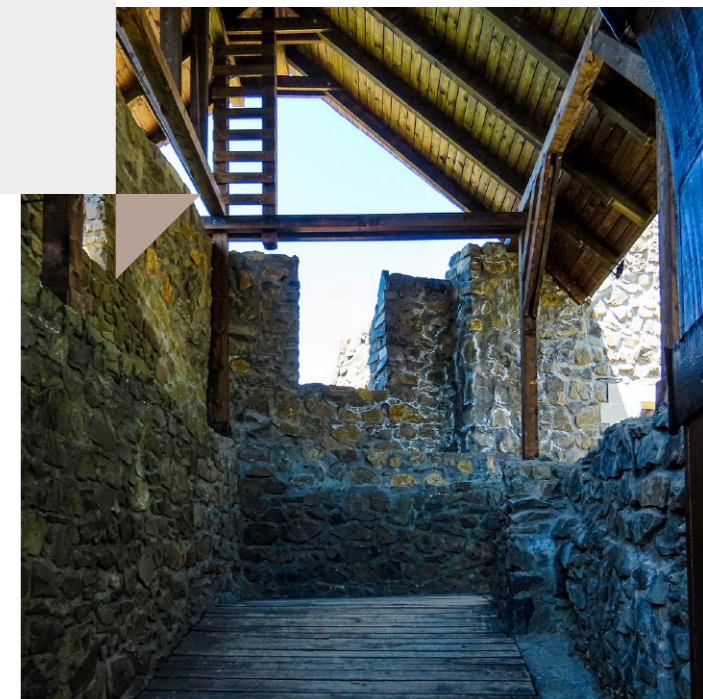

6.1.5. Várhegy és a Vár

Az Ófaluból és a település távolabbi pontjairól nézve az építési beavatkozásokat, növényzet telepítését úgy kell meghatározni és megvalósítani, hogy a Vár felé irányuló látványtengely és feltáruló összkép megőrzése egyaránt biztosítva legyen. Új épületek települést meghaladó léptéke nem nyomhatja el a Vár látványának dominanciáját.

A tájkarakter fontos látképi attribútuma az andezit telérre, a telér anyagából épült Vár és az Ófalu szerves egysége. A helyi anyagból épült vár látképe uralja a tájat és egyben illeszkedik is hozzá. A településképp elválaszthatatlan része a helyenként pazar módon feltáruló Vár. A település felőli látványt az elhagyott hagyásfás legelők helyén elburjázott erdők több nézőpontból is kitaradják, ezzel csonkítva a kiemelkedő egyetemes értéket.

6.1.5. Várhegy és a Vár

A középkori vár több ütemben történő rekonstrukciója az elmúlt években fejeződött be. Romos állapotából újjáépítve, a várakók életét és történetét bemutató kiállítás és rendezvények helyszíneként funkcionál. A Vár rekonstrukcióját követően is fontos a hitelesség folyamatos ellenőrzése, visszaállítása. A turizmus által közkedvelt célpont csak úgy tudja értékeit megőrizni, ha a világörökség rendszerében meghatározott helyén kerül megóvásra, a műemléki és régészeti adatokat, ismereteket, és célokat a turisztikai szempontok elé helyezve.

6.1.6. Környező táj, domborzat emberléptékű térhatároló aránya

Hollókő területét lágyan hullámzó dombok határolják mind a négy égtáj felé. Ebben a finoman megnyilvánuló földrajzi helyzetben a falu világörökségként definiált táji- és épített öröksége az ember és természet kivételes egyensúlyáról és egységéről tesz tanúbizonyságot. A domborzati adottságok hangsúlyát és a táj megjelenésének változatosságát is vissza kell hozni a tájhasználat rehabilitációjával, ennek keretén belül az erdő visszaszorításával, a hagyásfás legelő visszaállításával és a szőlőhegy újbóli művelésbe vonásával.

A dombok vonulatai a település bármely pontjáról szemlélve befogadható méretűek, emberléptékűek. Ezt így érzékelhető táj értékes adottságait úgy lehet fenntartani, ha a tájhasználat elemei, a természet és ember által elfoglalt terület arányai megőrzésre kerülnek.

6.2. Településszerkezet

Hollókő jellemző településképi karakterei térben konkrétan lehatárolhatók, azok építési korszakai, időbeni kialakulásuk egyértelműen lekövethetők:

- Ófalu központi területe, jellemzően a XIX. század elejétől az I. világháborúig terjedő időszakban;
- Ófalu szélei, azaz a Keleti és Nyugati faluvég átmeneti vegyes területe, jellemzően a '30-as évektől a '70-es évekig;
- Tugár területe jellemzően a két világháború közötti intervallumban;
- Tugár átmeneti vegyes területe;
- Újfalú területe, jellemzően a '60-as, '70-es években, ami a környező bányászat fellendülésével hozható összefüggésbe;
- Szár-hegy alja területe, a 2000-es évek periódusában.

Ófaluban a településszerkezet – úthálózat, telekosztás, beépítettség, térrendszer, utcaképek – meghatározó elemei a mai napig karakteresen megjelennek, eddigi megőrzése sikeresnek tekinthető. A védett településrész a Várhegy és szőlődombok között ma is finoman és érzékenyen símul a tájba. Ez a tágabb környezeti látvány, és állapot a világörökségi érték komplexitását szépen mutatja.

A településszerkezet alapstruktúrája, az egyutcás, oldalhatáron álló, fésűs beépítésű falu – léptékében, szerkezetében és terepre illesztésében a korabeli állapotnak megfelelően megőrzött. Az idők során a használat változásával az egyes telkek beépítésében történt változás, például a melléképületek eltűnésével, átalakulásával; mely még kezelhető, a védett állapot visszahozható.

A település képeire legnagyobb veszély az új falurészek fejlődési iránya jelenthet. Hollókő ezen része nem tartozik sem világörökségi-, sem természeti-, sem örökségvédelem alá. Egyik oldalról pozitív, hogy a település egyik részén a 21. század igényei és megoldásai teret kapnak, másfelől ez a világörökségi helyszínre veszélyt is jelent. A világörökségi védőövezet hiánya itt tűnik fel. A település újabb, mára az Ófalut meghaladó beépítettségű részeit így javasolt a védőövezet szerepében tekinteni, alakítani, fejleszteni.

6.2.1. Településszerkezet

A településszerkezet viszonylag lassan változó, változtatható adottság. Ez azt jelenti, hogy a 18.-19. században kialakult alapstruktúra alakulását figyelemmel kell követni, az elváltozásoktól meg kell óvni. A településszerkezet egyutcás, fésűs beépítéséhez hozzá tartozik a telekosztás, telekméret és a beépített terület mérete, az épületállomány léptéke, beépítettsége, aránya is. Ma az ember által épített elemek fokozott növelése, a települések folyamatos bővülése mellett a legfontosabb a település léptékének megőrzése, mely az Ófalu határainak megtartásán felül hosszú távon a teljes településre is kiterjed.

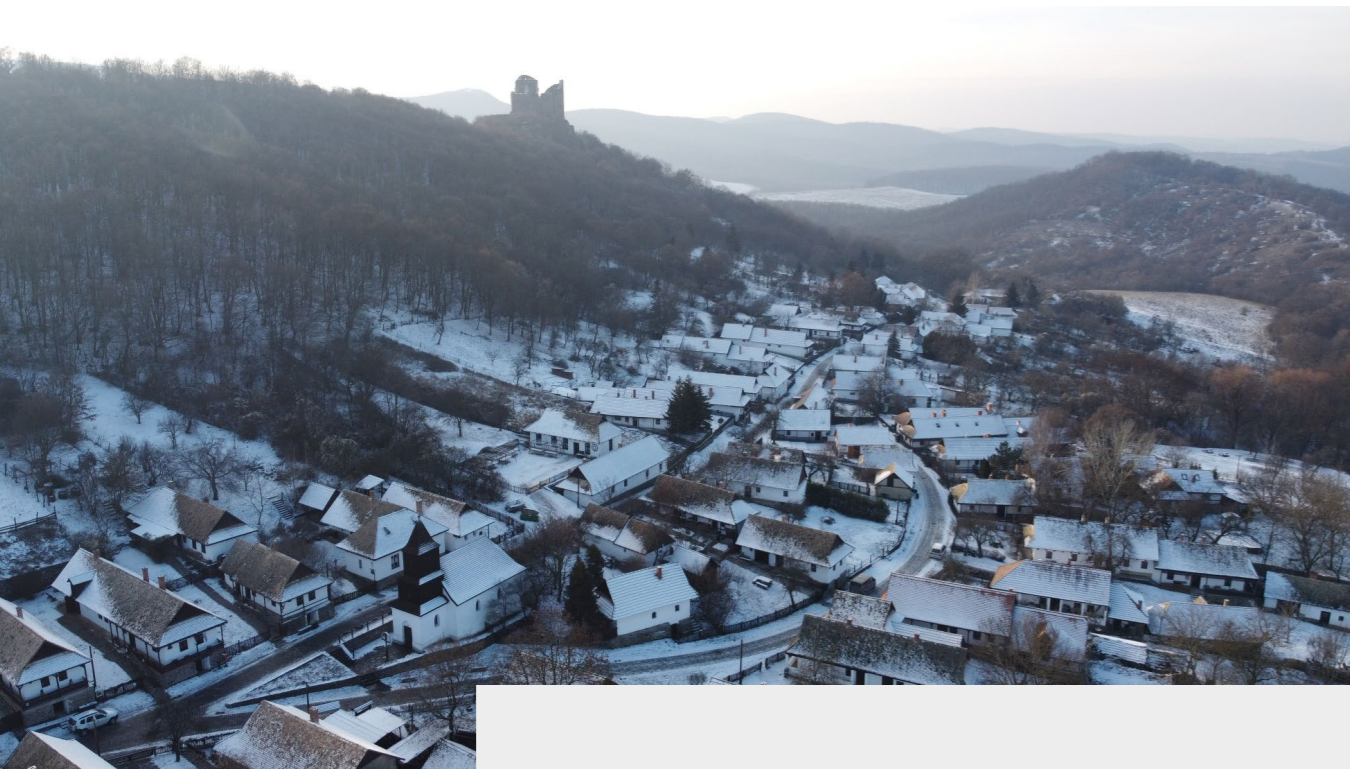
A világörökségi védelem alatt álló Ófalu belső szerkezetének egyensúlyát az a szemlélet adja, mely ezt a szerkezetet létrehozhatta: az egymás mellett egyenrangúság elve, valamint a „nagycsaládos együttélés kultúrája. Ez határozza meg az épületállomány egységességét, az utcakép ritmusát. Az egyensúly fenntartására célként kell tekinteni, kerülve minden a meglévő állapottól idegen megjelenésű, eltérő formavilágú, vagy többletként megjelenő épített elemet a háztelkeken és közterületen egyaránt. Ezzel párhuzamosan a fellelhető néhány foghíjt átgondolt építési tevékenységgel kell kezelni.

Fontos tudomásul venni, hogy minden, a település növelésére irányuló lépés a világörökség más attribútumát is – mint a természeti- táji környezet – károsítja.

Ugyanakkor meg kell különböztetni az Ófalu központi területét és a Keleti, valamint Nyugati faluvég területét. Míg előbbiben szerkezeti okokból további beépítés nem kívánatos, addig a faluvég területein, a harmonikus utcaképben a néhány foghíj kisebb zavart, illetve hiányérzetet okoz. Ezeknek a kezelése egy körültekintően felépített folyamat részeként lehetséges.

6.2.2. Terepre illeszkedő beépítés

Hollókő közösségében (mint minden mezőgazdálkodással foglalkozó közösség esetében) az emberek elsősorban pragmatikus szempontokat szem előtt tartva építkeztek, egészen onnantól kezdve, hogy adekvátnak vették a meglévő terephez való minél szorosabb illeszkedést, mely nemcsak funkcionálisan, gazdaságilag, technológiailag a legtisztább megoldás, de a környezetbe illeszkedést is tökéletessé teszi.

Ez az attitűd a védett Ófalun kívül a település többi részén is követendő példaként szolgálhat, szem előtt tartva az elődök tudását, az egyszerű, logikus megoldásokról, melyek a technológia fejlődése mellett és a bővülő lehetőségek között is helytálló.

6.2.3. Templom feltárulása

A templomot, mint Hollókő településszöveti és spirituális tengelyét, semmiképpen sem szabad abszolút pozíciójában „zavarni” bármiféle építészeti jellel, tömeggel, mert az vizuális és emellett kulturális disszonanciát is gerjesztene Hollókő strukturális harmóniájában. A méreteiben kicsi kápolna a település domináns eleme, nemcsak szakrális, kulturális szerepéből adódóan; hanem mint a főútca lezárásával a falu perspektivikus megismerésének végpontja.

Bármiféle felfelé terjedő, kitarakó, vagy léptékében zavaró építmény Hollókőn a templom nem csak képi, hanem szellemi feltárulását, érvényesülését is akadályozná, ezáltal pedig a teljes településszövetre, károsan hatna, megsértve az érkező által érzékelhető utcakép arányait, szemet irányító vonalvezetését. Erre jó példa a '60-as évektől látható légkábelek földkábelre történő cseréje, mely által a villanyoszlopok megszűnésével az érkezés irányából a templomfeltárulása kitisztult.

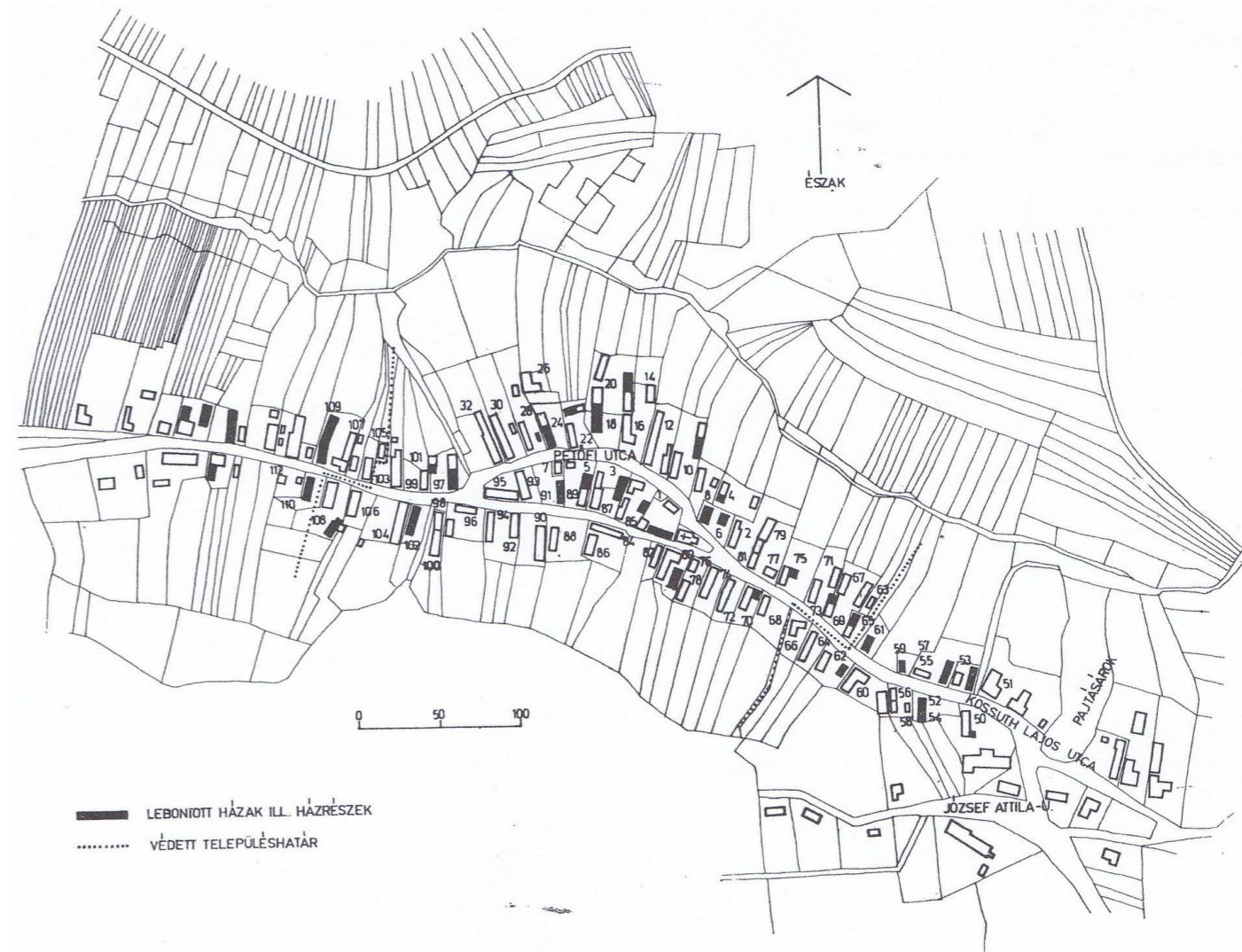
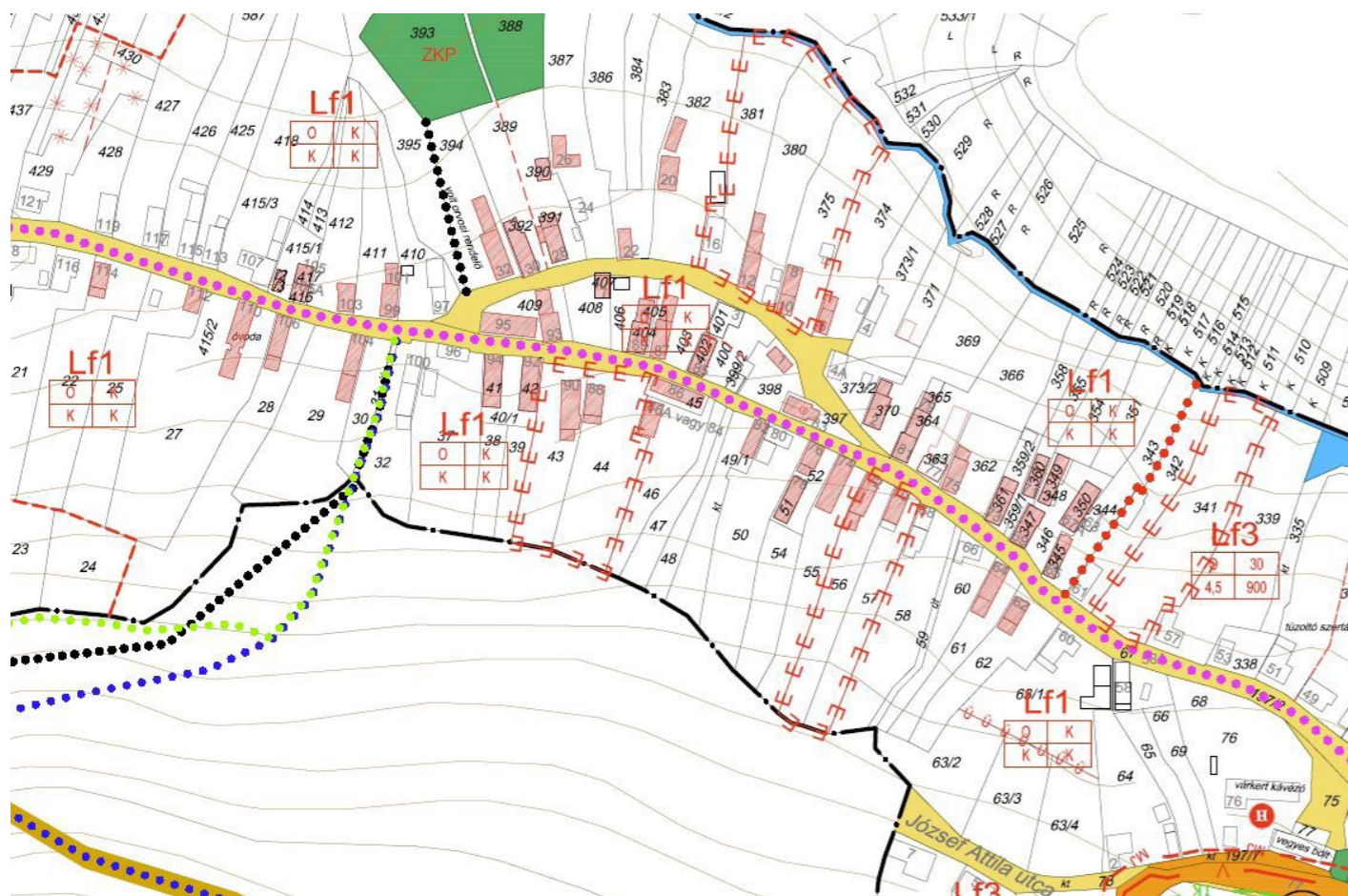

6.2.4. Telekszerkezet, beépítés

Az Ófalu kialakult telekszerkezetét, „hosszúházas” beépítését, mint világörökségi értéket kell megőrizni. Az épületek és közöttük lévő udvarok, kertek ritmusa és aránya a tágabb környezet léptékéhez és arányaihoz illeszkedik. Az Ófaluban az ettől eltérő megoldásokat, kezdeményezéseket nem szabad megengedni, mert bármilyen újabb, a meglévőtől eltérő beépítés megbontaná ezt a harmóniát.

Mivel a világörökségi területnek nincsen védőövezete, így saját igényből kell ezt megteremtenie a településnek. Ennek részeként javasolt a település további szegmenseit a világörökségi terület értékeihez igazítani. Ezek – ahogy az attribútumok is – több részletben is megnyilvánulhatnak. Fontos figyelembe venni a telekalakításnál a telkek méretét, arányát, a beépítés környezeti- és terepadottságokhoz való igazodását és mértékét.

6.2.5. Egykori pajtakert – kihelyezett funkciók rendszere

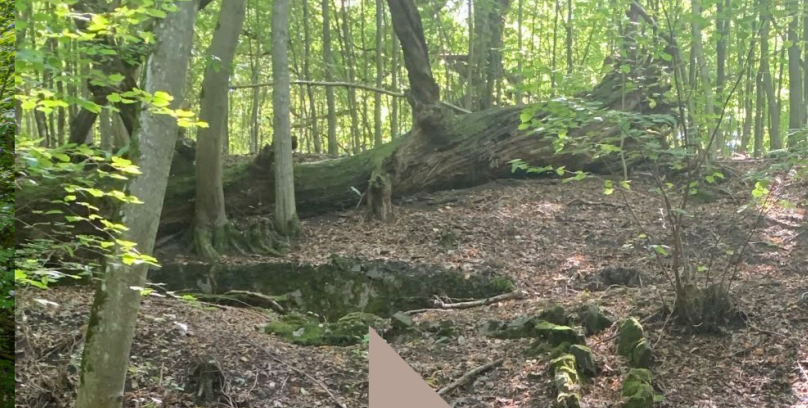
Az egykori pajtakert – mely az Ófalun kívül a gazdálkodási termékek, eszközök tárolására és nagyobb haszonállatok tartására szolgált – mára már eltűnt. Emléke az Ófalu bejáratánál a nevét viselő és kulturális programokat szervező épületegyüttesben hagyományozódott tovább. Térben a Keleti faluvég és a mai Újfalú határán volt található, mely mára szinte teljesen beépült.

A pajtáskertek jelentőségét az adja, hogy alkalmazásával a megosztott településen történelmi faluszerkezetből kikerülhettek azok a funkciók, melyek az ott jelenlévő belső léptéket, struktúrát, harmóniát szétfeszítették volna.

Rekonstrukcióját több tényező is nehezíti. Nemcsak funkcióvesztése, de az a tény is, hogy egykori helye mára már beépített terület. Egykori fizikális léte azonban tovább élhetne a falu teljes egészét nézve, a világörökségi védett területen kívül, közösségi rendeltetést kapó új épület elhelyezésével.

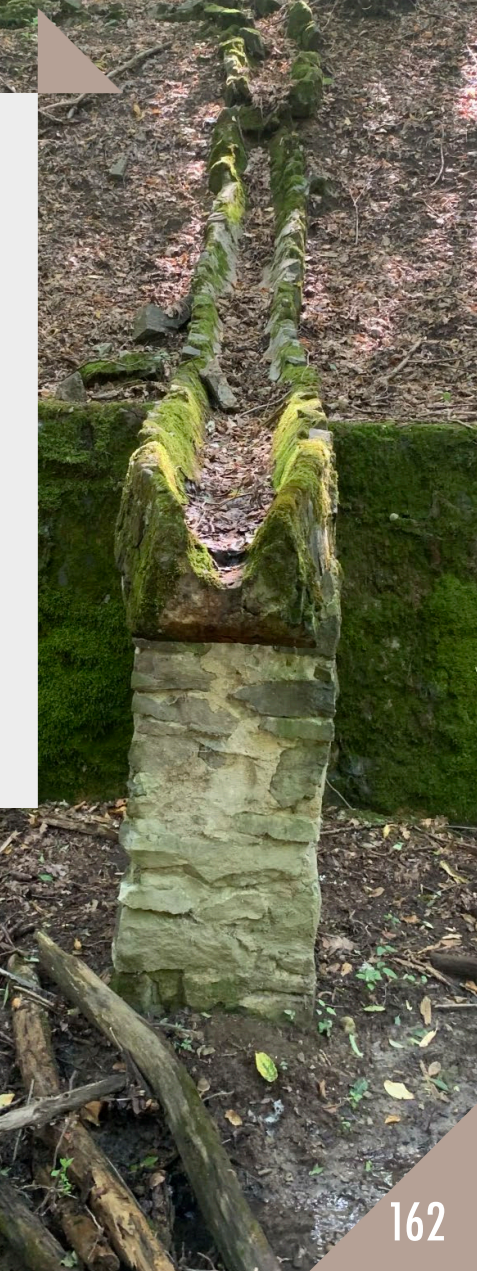

6.2.6. Parasztfürdő, mosó- és kenderáztató tavak

A vizek hasznosítása a korabeli falusi életben éppoly jelentős része volt a napi életnek, kultúrának, mint a hagyásfás legelő, vagy a szőlőkertek, kenderföldek. A mosó- és kenderáztató tavak a tevékenységek felhagyásával teljesen eltűntek a patak völgyben. Visszaidézésükre a patak völgyben a vizes élőhelyek revitalizációjának keretében történt kezdeményezés, melyet folytatni szükséges. A patak völgy menti tanösvényen ezen pontokat kiemelve lehetne a kultúrtörténeti- és tájértéküket feleleveníteni, bemutatni. Ugyanakkor abban az esetben van ennek értelme, ha nem csak a megvalósításra, hanem a fenntartásra is jut elég figyelem.

A régi parasztfürdő vízvezetékének és medencéinek erdő által uralt maradványai ma is nagy erővel hatnak. Korábbi célok között szerepelt a területen szalamandra élőhely kialakítása, de sokkal relevánsabb lenne az eredeti funkcióhoz közelíteni. A parasztfürdő igazi értékeinek visszaállításához jó például szolgálhat az Erdélyben több helyen fellelhető, kis közösségekben kalákában létrehozott közösségi fürdők, medencék, mofetták mintája.

6.3. Épített értékek

Az Ófaluban fellelhető építészeti értékek teljeskörűen és összefogottan átölelik a tradicionális palóc építészet formavilágát, tömegképzését, anyaghasználatát, színvilágát, részletképzését, ornamentikáját. Mindez egy egységes karakterként nyilvánul meg, széleskörű, tágabb környezettel értelmezhető képet adva.

Az épített örökség megőrzését a műemlékvédelem segíti. Az épületállomány értékeinek hosszú távú fennmaradását a látható és rejtett részletek karbantartása, javítása, sértetlenül hagyása biztosítja. A világörökségi értékek csak úgy tarthatók fenn, ha az épületek aktuális funkciói mellett megértjük, elfogadjuk az adott kor lehetőségeit, komfortját, korlátait. A faluközösség használati és üzemeltetési tevékenységét az előírások mellett stratégiai és konkrét lépések meghatározásával lehet, sőt kell is támogatni.

Hollókő belterületének a világörökséggel védett területén, így az Ófalva középső központi részén, valamint a Keleti és Nyugati faluvég területén az építészeti karakter eltérő jegyeket mutat. Világörökségi szempontból fontos a terület egységesként kezelni, annak ellenére, hogy az épített műemléki értékek kizárólag csak a központi területen lelhetőek fel. A két differens karakter miatt a jövőbeni építési tevékenységek esetén eltérő szabályokra van szükség. Így mind a központi, mind a két faluvég területén történő beavatkozások fokozott figyelmet és gondosságot igényelnek, minden esetben a vonatkozó és felmerülő értéket képviselő elemekre fókuszálva.

A vonatkozó előírásokat támpontként és nem kényszerként megélve könnyebben felidézhető az évszázados örökség tudása, kapaszkodói. Amennyiben a meglévő épületszöveten történő beavatkozás hangsúlyozottan törekszik a láthatatlannak maradásra - mintha csak együtt épült volna minden más környezetében meglévő elemmel, legyen az bármekkora léptékű is -, úgy az nagy valószínűséggel a jó irányba vezet.

6.3.1. Beépítés, terepre illesztés

A település fésűs strukturáját a telkek hasonló mérete és egységes beépítése adja. A telkek hol az egyik, hol a másik oldalhatáron álló, hol egymással szemben fekvő, ma nehezen értelmezhetően szabályok nélküli, de tradicionális, tipikus beépítése és terepre illesztése jól megőrződött. A völgy túloldalán lévő domboldalról nyíló látványban a tájba illeszkedés, terepvonalakra reagálás, utcára merőleges épületállományok ritmusa tisztán kivehető. Az épületek jelenkori új tulajdonosaival, használóival érkezett megváltozott igényű telekhasználat által generált veszélyekre, mint például az egyre nagyobb léptékű közel vízszintes terephasználatot biztosító támfalakra, feltöltésekre, fokozott figyelmet kell fordítani, sőt, tiltani is szükséges.

Ahol az évek során igazolható módon egy-egy épület elpusztult, ami által foghíj alakult ki, ott ezt kizárólag szakszerűen, átgondoltan, a történelmiségnek megfelelő módon, körültekintően lehet kezelni. Amennyiben a lakóépületek mögött a mára megfogycatkozott melléképületek esetleges visszaállítása merül fel, az épületek sorolásának ritmusát a domboldal vertikális adottságaihoz is igazítani kell. Az épületállomány terepre illesztése mellett fontos az udvarok, kertek és közterületek használata során is a természeti adottságokhoz történő igazodás megtartása.

6.3.2. Tömegformálás, tetőidom

Az épületek tömegformálása a természetközeli paraszti életformához igazodott, ésszerűen beleolvadt a használói igények, a természeti/éghajlati adottságok és a helyszínen elérhető építőanyagok lehetőségei által kijelölt követelményhármasba. Mindez kifejeződik az épületek hosszanti és szélességi méreteiben, arányokban, a tetőidom kialakításában, az épületek homlokzatainak magasságában, valamint a tetőfelépítmények ignorálásában / kizárásában. Ezek a tömegek, formák és szerkezeti megoldások generációkon keresztül fejlődtek, tökéletesedtek, és megállták az idő próbáját.

Az életvitel változásával a falu működési struktúrája is módosult. A múlt század második felében a lakó funkció áttevődött az Ófaluból a nagyobb komfortot megengedő Újfaluba, így a védett épületek nagyrésze új rendeltetéssel és új tulajdonossal él tovább. Az épületek használata, jelenkori funkcionális tartalommal történő megtöltése során - mint például komfortos vendégház, nyaraló, korszerű lakás vagy vendéglátó egység, konyhaüzem, stb. - a tradicionális térkapcsolatok szükségyszerűen átalakultak, felszámolódtak. Mind a közművesítettség ténye, mind a módosított funkciók szükségessé tették az archaikus helyiségstruktúra átalakítását, a külső megjelenés hiteles megtartása mellett. Új igényként a tetőtér-beépítés jár az épületkülsőt leginkább módosító hatással. A megvalósult megoldások szerencsés módon a tömeget nem befolyásolják, viszont vagy átértelmezik a véghomlokzati értékeket, vagy a tetősík-ablakkal, mint erősen vitatható elemmel operálnak. Ez utóbbit szigorúan tilos.

Az épületekre a legnagyobb veszélyt az élő falu olyan fejlesztése jelentheti, amely az átlagosan 60m² hasznos alapterületű lakóházak különféle irányú bővítésének szabad teret ad. Fontos szem előtt tartani a paraszti élet mértékletességét, ami segít ezeket a házakat olyan módon belakni, hogy az értékeik minél inkább megőrizhetők legyenek.

6.3.3. Pincék terméskő építménye

A terepre illeszkedő beépítésből és a környék közettanából ered a település egyik karakteradó attribútuma, a pincék andezit terméskőből épített alépítménye. Robusztusságát, textúráját, valamint felépítménnyel való kapcsolatát összetett hatások alkotják, különleges élményt nyújtva. Az anyaghasználat és épületszerkezeti kialakítás időtálló, csekély karbantartással könnyen megőrizhető. Az attribútum értékéhez hozzájárulnak a fa pinceaajtók változatossága, melyekre felújítások során kiemelt figyelmet kell fordítani.

A palóc ház táji karakterhez való illeszkedésből eredő legemblematikusabb elemét jelenlegi formájában kell megőrizni. A mai nagyelemes és homogén felületeket kedvelő építészethez szokott ember számára az ilyen robosztus és mégis összetett hatást kiváltó felületképzések különleges élményt nyújtanak, és ezért is őrzendő értékek. Egyedi megjelenésüket semmilyen módon nem szabad elfedni, átalakítani a ma megszokott „letisztult” összehatás vagy egyszerűbb kivitelezhetőség elérése érdekében.

6.3.4. Homlokzatok elrendezése, tornácok

A földműves közösségek számára az épített tér eleven anyag volt, a táji környezet szerves folytatása. A homlokzati kompozíció, illetve a tornác mélységének képzése az eleven természet törvényeihez alkalmazkodott, elsősorban a benapozást szem előtt tartva. Mindez egy olyan homlokzati arányrendszert eredményezett, mely kiegyensúlyozott, harmonikus. A nyílásrend, nyílásosztás, tornácoszlopok ismétlődésének üteme, tagozatok, díszítő deszkák megjelenése együtt alkotja ezt a rendet.

Az utcára néző homlokzatok egyfajta antropomorf karakterességében is szembetűnik, ahogy az egységes méretek és arányok mellett az eltérő részletek finom variációi egyéniséget, egyediséget idéznek elő.

A nyílászárók kialakítása komolyan befolyásolja az épületek megjelenést. Az Ófalu karakterét jelentősen meghatározzák a kettős pallótokos, középen felnyíló, osztott üvegezésű ablakok, valamint a szintén pallótokba (esetenként bélétkébe) helyezett vésett-váztáblázatos ajtók. Mivel ezek nem kaphatók szériatermékként, és kis méretük miatt kevés természetes fényt engednek be, ellentétben a jelenlegi trendekkel, a megoldás mind szabályozási, mind forgalmazási szempontból sürgető.

A homlokzatok karbantartása, felújítása során a részletek gazdaságára alapozva kell eljárni, az anyag- és színhasználattal összhangban. Az összkép elengedhetetlen része, a nem autentikus elemek – például információs táblák, műszaki berendezések – elhagyása, mérsékelt és visszafogott megjelenítése.

6.3.5. Tetőhéjalás

Hollókó építészetének egyensúlyát az hozza létre a tájjal, hogy semmi olyan elem nincs beleépítve, ami nem kötődik közvetlen környezetéhez. Azt a kiegyensúlyozott táj- és településképi homogenitást, ami az Ófalu jellemzi, a tetőhéjazatok természetes színe és azok azonos származási helye teremti meg. Az összkép visszafogott, ugyakkor markáns is egyben annak köszönhetően, hogy a lépcsőzetesen tagolt, sík tetőfelületeken az anyagában finon tónusokat mutató cserépfedés mellett nem jelenik meg egyéb anyag, épületrész, vagy műtárgy (mint például csatorna, tetőablak, napelem, napkollektor vagy más energiatermelő gépészeti berendezés, adatátviteli eszköz).

Ez az attribútum elem a tetőfelületek homogenitásának megőrzésével tartható fenn. Ezért a poltári cserepek védelme és megjelenésének minimum szinten a tartása alapvető szempont. Poltáron a cserépgyártás megszűnt, így a karakteres cserepeknek pótlása csak bontásokból oldható meg, ami hosszútávon véges. A faluvég épületein történő helyettesítésük - a műemléképületeken történő kizárással -, alapos összehasonlító vizsgálatot követően, hasonló formájú, méretű és színezetű cserepekkel elfogadható lehet. Kedvező lenne a poltári típusú cserepek ismételt gyártása olyan ma is működő üzemek által, mely anyagában, technológiájában, méretében és színezettségében pontosan az eredetét követnék.

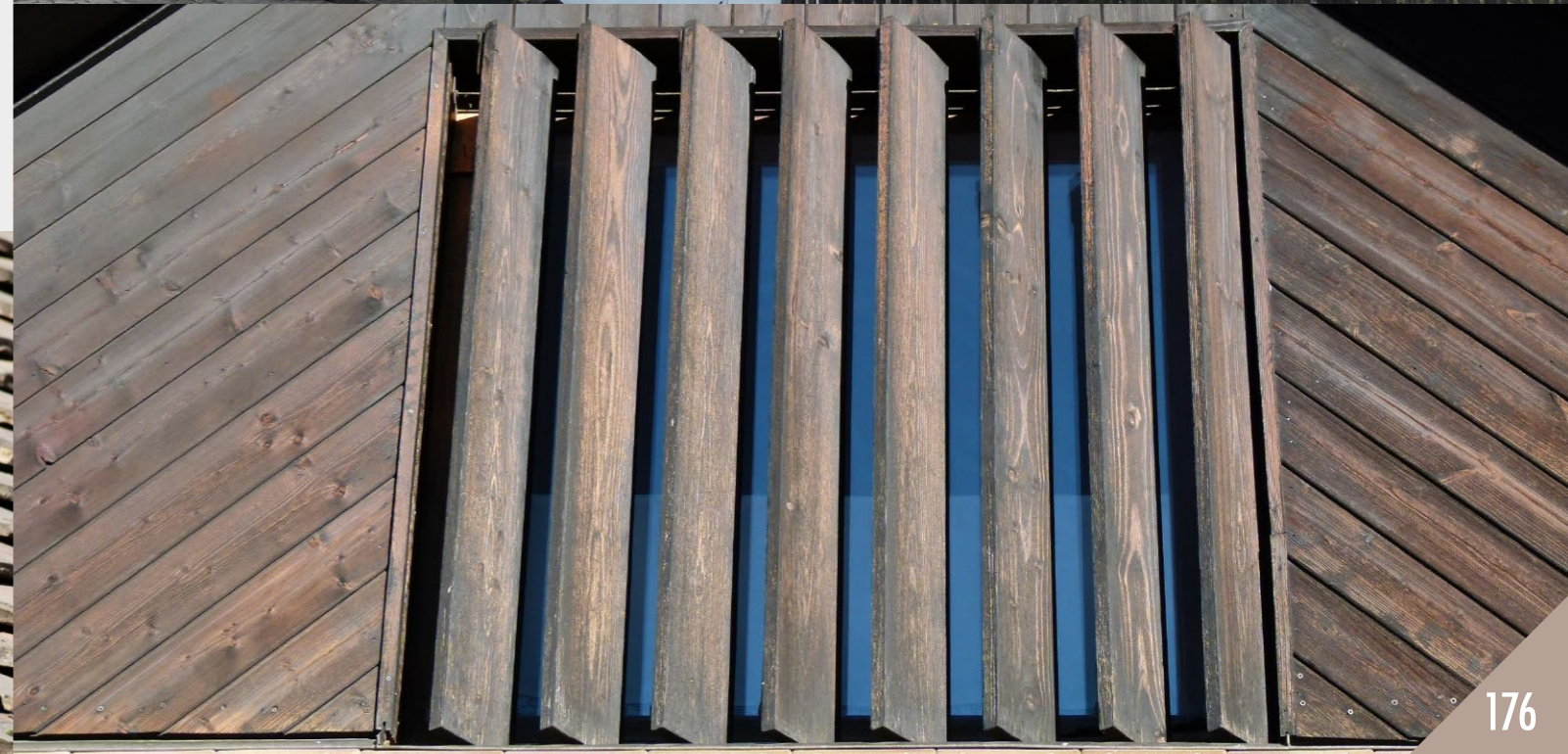
6.3.6. Anyaghasználat

Egy olyan környezetben, ahol csak a település közvetlen természeti közegéből kinyerhető építőanyagok kerültek felhasználásra, annyira zárt és teljes anyagi kozmosz keletkezett, hogy annak már meglévő közegébe bármiféle ettől elütő anyagtípus beemelése disszonanciát fog okoz.

A kő, a fa, az agyag és a mész elegendőnek bizonyult. Ezek lehetséges felhasználási területe, megmunkálási módjai gyakorlatilag kimeríthetetlenek és igényesebb, egészségesebb lakókörnyezetet is eredményeznek. Ezért bármiféle beavatkozás az Ófalu területén a már használt anyagok kreatív újragondolásán keresztül történhet, mert így a végeredmény észrevétlenül fog belesimulni a meglévő vizuális környezetébe, mégis gazdagítva azt.

Az építőanyagok kiválasztása mellett azonban fontos az anyag egyes épületszerkezeten belüli feldolgozása, formavilága, felületképzése is. Részleteiben mindig a tradicionális léptéket, szerkesztést és technológiát kell kövesse és felidézze. Például nyílászárók esetében a kereskedelmi forgalomban elérhető szériatermékek és az Ófalu védett épületein található ajtók és ablakok közötti különbség határozottan és jól látható. Így a hagyományos építőanyag csak az egyedi épületszerkezeti részletek gondos kialakításával együtt tud érvényre jutni.

6.3.7. Színhasználat

„A szín szerepe nem az, hogy díszítsen, hanem hogy új tereket hozzon létre, megküzdjön az ürességgel.” – Lucien Hervé

A színhasználat, mely az adott épület létrejötte során részletkérdésnek tűnhet, olyan aspektus az összkép kialakításában, mely a legmeghatározóbb és legfontosabb döntések közé tartozik. Hollókői Ófalujának egységes színhasználatát a felhasznált anyagok természetes színezete dominálja, ezzel nyugalmat árasztva.

A fehérre meszelt homlokzat és sötétbarna fa szerkezetek színkombinációja a helyiek tudatába beleivódott, megszokottá vált, saját magukhoz tartozónak érzik. A kontrasztos színár mellett ebbe az önképbe lehet integrálni az árnyaltabb színeket is, mint a cserép deszaturált sárgás-vörösbarna árnyalatait vagy az andezit meleg szürkéjét.

A természetes, meleg földszínek pasztell árnyalatai helyes természetes anyaghasználattal adottá válnak. Ezen színek finom tónusainak használata a teljes településen követendő lehet, ezáltal tovább erősítve az Ófalu és Hollókő többi településrésze közötti egységet.

6.3.8. Melléképületek rendje

A terménytárolásra, kisállattartásra szolgáló melléképületek a paraszti életformához alapvetően hozzátartoztak. Mára a gazdálkodás felhagyásával, az épületek funkció- és tulajdonosváltásával ezen épületek is megfogytak a faluban. Ez a falu képében letisztulást jelentett, mely a világörökségi értékrendszer szempontjából inkább sterilizálásnak tekinthető, elvesz a korabeli életvitel jegyeiből.

A melléképületek visszaállítása a korabeli funkciónak megfelelő anyaghasználattal, szerkezettel, épületek mögötti elhelyezéssel a faluképet gazdagítva, annak hitelességéhez járulhat hozzá. A melléképületek használata sokoldalú lehet. A fatárolástól a kerti árnyékos pavilon vagy kuckóig. Jó példa a lakóházzal egy tömbben található istálló vagy nyári konyha szálláshelyként történő alkalmazása is.

A hiteles falukép melléképületei, építményei és az új használatra vonatkozó funkcionális igények közti ellentmondás lényegét tekintve ma is fennáll. A kezelési terv és a tényleges kezelés egyik legfontosabb kihívása az, hogy az új használóknak milyen mértékben és arányban kell engedni újra az állattartásnak, a melléképületek építésének, a műemlékházak bővítésének és átalakításának, valamint a természetes élettér visszaállításának valós igényeit úgy, hogy az ne gyengítse az attribútumokat.

6.3.9. Kerítések

Hollókő faluképében a hosszúházas hadas beépítésű telkek az utca felé kerítetlenek voltak. Az emberek, az állatok szabadon mozoghattak az utca és a házak udvara között. Ez a tradíció sajnálatos módon nem őrződött meg. A kezelési tervben ugyanakkor az épített értékek között szerepel a megváltozott életmóddal megjelenő utcai kerítés is.

Hollókő Ófaluban a Magyarországon szinte sehol máshol nem tapasztalható településképi egység a kerítések szintjén is leképződik. A kerítettség mértéke, kis kerítésmagassága, a faoszlop és függőleges hasított fabetét-, lécbetét- és deszkabetét egymást váltó ritmusa, az áttörtség, a porták átláthatósága mindenképpen megőrzendő. A tiszta kerítésképhez hozzá tartozik a különböző információs és reklámtáblák minimális alkalmazása, a szükséges kiegészítő elemek egységes, illeszkedő megjelenése. Egyrészt a hiteles utcaképhez tartozik az utcafronti kerítés elhagyása, másrészt ma már szervesen illeszkedik a hasított karókból vagy lécekből álló sötétszínű lehatárolás is. Kettő között szabadon lehet választani.

6.3.10. Porták, kert és udvarhasználat

A falusi porták egykor nem a magánterület kezdetét, hanem a közterület meghosszabbítását jelentették Hollókőn, ami ma is érvényesül az Ófaluban. A közösségnek és látogatóknak egyaránt nyitott kertek változatos használati módja pozitívnak tekintendő. A korabeli falukép visszaidézésére felmerülhet egy-egy bemutató vagy muzeális épület mellett a porták és udvarok autentikus használatának szemléltetése állatokkal, veteményesekkel, hagyományos eszközök alkalmazásával.

A paraszti udvarhasználat eltűnésével a gyepesített, növényzettel beültetett kert vált jellemzővé a működtetéshez kapcsolódó kerti bútorokkal (éttermi kerthelyiség bútorai, pihenő padok, kemencék, kutak). Az udvarokban és kertekben elhelyezett építmények, bútorlemek akkor hozhatóak összhangba az épített és táji környezettel, ha jelenlétük mértéktartó, kialakításuk illeszkedő. Ennek megítélése, iránymutatása szakmai keretek között kell történjen ahhoz, hogy a helyes irány meghatározóvá váljon.

Ugyanakkor a kerítés által körbezárt privát tér hasznosítása néha arra utal, hogy annak tulajdonosa talán nincs teljes mértékben tisztában a műemléki környezet kivételességével. Ahogy minden korábbi szempontnál is hangsúlyozva lett, fontos kiemelni: egy világörökségi területen lévő műemléki portának birtokosa egy olyan kiemelkedő egyetemes értéket, kincset tart kezében, amely felelősséggel is jár. Azzal, hogy valaki elszánja magát, hogy Világörökségi ingatlan tulajdonosa lesz, azzal egyben közjót is szolgál, hozzájárul a kulturális örökség gazdagításához és megőrzéséhez. Ez az elhatározás viszont semmilyen kibúvó alatt sem szabad, hogy az egyénieskedés, az önmotogató vagy az önimádat épített környezetévé váljon.

6.3.11. Közterületek, telkek növényzete

Hollókó jellegzetes „sáros utcája” már a világörökség védelem alá helyezés előtt, a '70-es évektől burkolt felülettel rendelkezett. A természetes anyagú közterületi útburkolat mára az Ófalu karakteres elemévé vált. Pozitívum az, ahogyan a mérnöki jelleg, szegélyek elhagyásával szépen idézi fel a „sáros utca” egyszerűségét, irányultságtól és keretektől mentességét. A nyitott portákra utal a házak között be-be kúszó burkolat és köztes gyepfelületek átmeneti tere.

A burolatok mellett a közterületet az egyéb berendezések, villanyoszlopok, szemetesek, utcabútorok határozzák meg. A közvilágítás kialakítása finom, visszahúzó megjelenése jól simul a faluképbe. A szükséges utcabútorokat ugyanilyen visszafogottsággal, észrevétlenséget sugározva kell megépíteni a minimálisan szükséges mértékben.

A kertek növényállományát az őshonos gyümölcsök, fűfélék, növénytársulások kell meghatározzák. Bármennyire is látványos és tetszetős a tájidegen virágos növények jelenléte, a túlzott gondozottság kerülendő, mert a természeti környezethez való kapcsolódást tönkretenné.

6.4. Kulturális értékek

Mai egyre univerzálisabb világunkban különösen fontos az egyedi kulturális színterek ápolása. Hollókő viszonylag elzárt, zsáktelepülési formája a hagyományok mélyebb beépülését és hosszú távú megőrzését eredményezi. A település egyik fontos küldetése a palóc tradíciók - szokások, ünnepek, tájnyelv, viselet - egységben történő folyamatos fenntartása és megismertetése.

A falu miliője így nem csak mozdulatlan skanzenként jelenik meg, hanem mindabban, ami összetartja és mozgatja: a tradíciók folyamatos ápolásában. A mára egyre inkább már eltűnő paraszti kultúra sajátos, jól ismert palóc karakterjegyekkel rendelkező kifejeződése Hollókőn generációról generációra szálló hagyomány.

A folklóron alapuló kulturális értékek erősítik a közösséget, emelik tagjainak öntudatát, beágyazzák a kötődésüket. Dicséretes a helybeliek azon spontán, belülről jövő hozzáállása, amellyel egységben kezelik a kultúrájukat, mindent ápolva, ami számukra értéket képvisel, attól függetlenül, hogy része a külső védelem alatt álló attribútumoknak. Ilyen érték a gasztronómia is. Hagyományos ételeik receptjeit és fogyasztási szokásait ugyanolyan nagy szeretettel védik, mint bármely más kincsüket.

6.4.1. Épületek kulturális és közösségi célú használata

Legtöbb épületben az eredeti funkció miliójét, tárgykultúráját felidézve vagy bemutatva él az immár jelenlegi közösséget szolgáló tevékenység. Ez egyfajta kapcsolatot teremt a régen itt élők öröksége és az új jelenlévők között.

A közösségi funkciók növekedése a hasznosítás szempontjából előnyös, de kiemelten figyelni kell a meglévő lakófunkció megtartására is, mivel az adja a település gyökerét és arculatát. Alapvető stratégiai kérdés a múlt századi parasztházak mai élhetőségének kialakítása az értékek megsértése nélkül. Ingatlanhasznosítási stratégiát kell készíteni az összes felmerülő és időben változó körülmény figyelembevételével.

Az egykoron parasztagdálkodásból élő Ófalu lakossága lakóházait a technológiai és kényelmi igények változásával fokozatosan elhagyták, és az Újfaluba vagy más munkalehetőséget biztosító városba költöztek, ezért ingatlanuk előbb vagy utóbb új tulajdonoshoz kerültek. Az épületek műszaki állapotuknak megóvásához, avulásuk és tönkremenetelük elkerüléséhez hozzájárul folyamatos használatuk is. Így kiemelten fontos, hogy Ófalu meglévő épületállományában ne találjunk elhagyott portákat vagy üresen álló épületeket. Ezáltal tér nyílik és egyúttal szükség is teremődik az egykori lakóházak közösségi célú használatára, mely a korabeli közösségi életből kiindulva szervesen be tud illeszkedni a falu rendszerébe.

Míg régen az összejöveteleket a családok saját portáin tartották, ma - még ha ottlakók nélkül is - de ugyanúgy összejöhet a közösség ezekben a régi lakóépületekben. Fontos a hagyományörző funkciók ide telepítése, például mint a táncház vagy a kézműves és muzeális bemutató terek; valamint a falu mindennapi igényét ellátó hivatal vagy posta üzemeltetése. Emellett a turizmusra építő gazdaság részeként megjelenő szálláshelyek, vendéglátó egységek is helyet kaptak, melyek lehetővé teszik a látogatók számára Hollókő atmoszférájában történő elmélyülést.

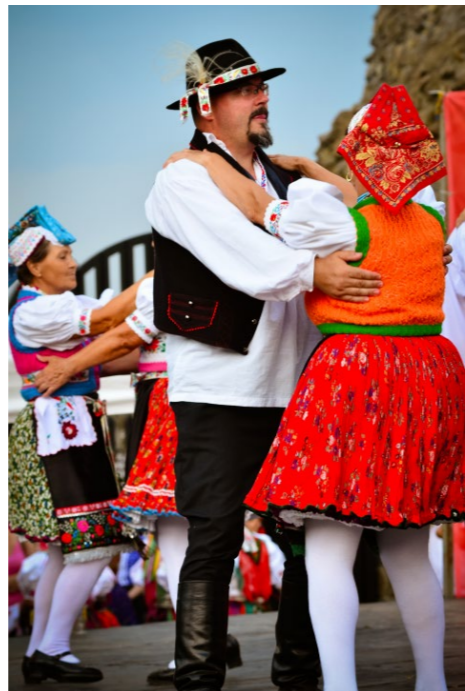

6.4.2. Fennmaradt hagyományok

Hagyományok tekintetében az alapvető tudás nem veszett ki Hollókő jelenéből. Egy fenntartható és jól működő közösség számára nélkülözhetetlenek a csak az adott csoporthoz tartozó, egyedi és mégis univerzális önkifejezési formák, társaságban megélt rítusok.

Ezen szokások az élet szinte minden területét érintő tárháza sokszínűségével és összefüggéseivel együtt különösen értékes. A hagyományok ápolása, valamint a bennük rejlő tudás továbbadása a következő generációknak biztosítja azt a mindennapokba beépíthető ismeretet, melyet a hely és az itt élők hagytak rájuk. Elengedhetetlen, hogy maga a falu közössége hitelesen őrizze meg saját épített, tárgyi és szellemi kultúráját, ahhoz, hogy annak hiteles közvetítőjévé váljon.

6.4.2. Fennmaradt hagyományok

Hollókő kulturális hagyományőrzése nem csupán egy bizonyos generáció sajátja, amely még „testközelből” élte a paraszti kultúra mindennapjait, amikor a hagyományok még ezen mindennapok természetes közösségi szertartásai voltak, hanem a jelenben a fiatalabb generációk is ugyanannyira részt vesznek benne. Ezáltal megélik a közösséghez tartozás évszázadokon keresztül formálódott kifejezési módjainak mindenki számára egyformán felszabadító érzését. Az, ha az idősebb generációknak nemcsak a hagyomány formalitásait, hanem a szellemiségét is továbbadják a fiatalabbak számára, a közösség folyamatos fejlődését teszi lehetővé.

A néphagyomány számos kifejezési formában kerül megőrzésre, a szokásoktól kezdve a tárgyi hagyatékgig. Hollókőn a kézműves mesterségek (szövés, fonás, fazekasság, fafaragás) és a népszokások egyaránt tovább élnek. Művelőik az archaikus örökölt önkifejezési módokat a mai kor igényei és felfogása szerint formálják.

6.4.3. Ünnepek, ünnepkörök

Hollókó lakossága számára ma is meghatározó szerepet töltenek be a vallási ünnepek, például a húsvét és a pünkösöd hagyományos közösségi rendezvények, valamint az olyan nemzeti ünnepek, mint az államalapítás (Szent István napi várjátékok), vagy a paraszti gazdálkodás idejéből származó egyéb ünnepek, mint a szüreti felvonulás vagy a disznóvágás.

Az ünnepek legtöbbjét nemcsak helyben, hanem jellemzően az ország más településein is megtartják. Így fokozott figyelmet kell fordítani a hiteles megőrzésre, a külső hatások befolyásának kizárására, sajátosságok megtartására. Azon ünnepek esetében, melyek turizmusba bevonásra kerültek (húsvét, szüreti fesztivál) óvatosan kell kezelni minden olyan additív elemet, amelyek kizárólag a vendégek igényeire irányulnak. Ugyanakkor a hollókőiek ünnepi szokásainak széleskörű bemutatása és megismertetése mind az átadó, mind a befogadó fél számára pozitív élmény kell, hogy legyen.

Azok az ünnepek, melyek a helyi közösség belső megerősödését szolgálják, segítenek szem előtt tartani, hogy az elődök felfogása szerint ezek az ünnepek kisebb változtatások mellett ugyan, de mindig az előzőt ismétlik meg, sok évszázados hagyománnyal.

Fontos, hogy az ünnepek rituáléját a fiatal generáció olyan idősebb generációtól tanulja meg, aki saját korábbi élményanyagából tudja azt átadni, így a hitelesség megőrizhető lehet.

6.4.4. Népviselet

A tradicionális viselet mindennapi felöltése a falusi életmódban felnőtt, idős korosztállyal el fog múlni, hiszen ez a mai fiatalabb generációk számára már elképzelhetetlen. Ünnepi viseletükhöz, annak hitelességéhez viszont ragaszkodnak a helybéliek. Nagyon sok hollóközi saját viselet készítettett magának, korához, családi állapotához megfelelően, és ünnepekkor büszkén és szívesen viseli is azt.

A népviselet, hasonlóan a lakóépületek díszítésihez, valójában soha nem csak díszítés volt, hanem gazdag szimbolikával és jelentéstartalommal bíró önkifejezési mód, melynek olvasásához nem volt szükség szavakra, hanem egy ősbib nyelv megértésével történt. Ezt a készséget már nem sokan bírják, ám szükségét lehet, hogy érzik.

Mint minden örökség esetében, itt is fontos a tudás és tapasztalatok részletekbe menő továbbadása ahhoz, hogy a viselet teljes egészében – anyaghasználat, motívumvilág, funkcionalitás, szimbolika – hitelesen maradjon fenn. Ezt az idős helybéliek mellett néprajzos szakemberek bevonásával kell biztosítani.

A hétköznapi viselet, bár kevésbé látványos, mégis éppoly fontos része a kultúrának, mivel szorosan kapcsolódott a mindennapi tevékenységekhez. Így ha a hétköznapi gyakorlatban nem is jelenik meg, emlékének megőrzése elengedhetetlen.

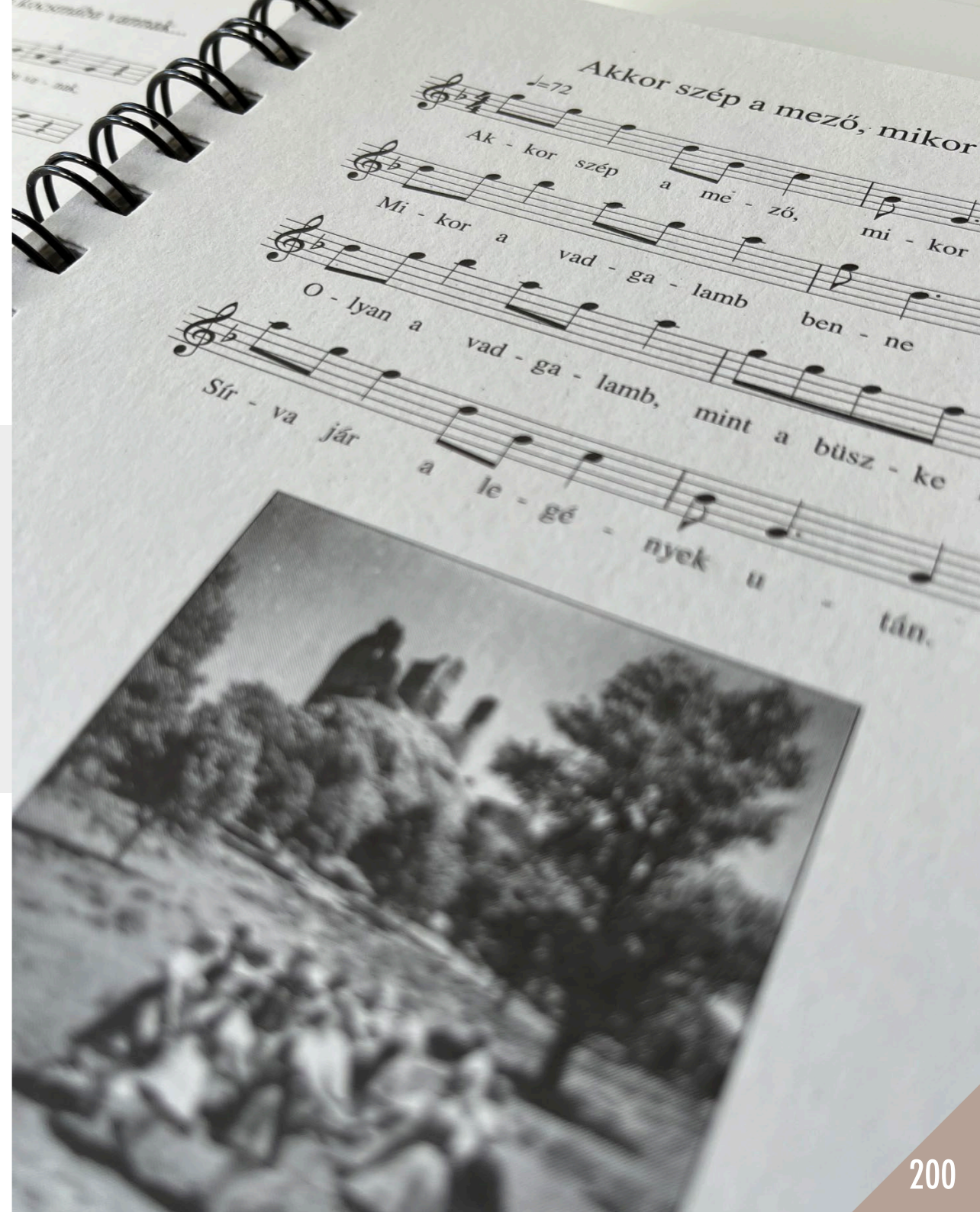

6.4.5. Tájszólás

Az eredeti palóc tájszólás elemeiből viszonylag kevés maradt fenn aktívan Hollókőn, így inkább „ízes beszéd” az, amit még ma is hallhatunk. A hétköznapi viselethez hasonlóan sajnos ez a nyelvi kuriozitás is eltűnővé válik az idősödő generációkkal. A tájszavak használata és az ízes beszéd a mindennapi használatból lassan teljesen elveszik.

A saját nyelvi elemek a helyi és környékbeli gyermekek oktatásának keretein belül továbbörökíthetők. Itt élők által használt tájszavak, szófordulatok, hangképzések könnyen megtaníthatóak akár helyi történeteken, meséken keresztül, melyek nemcsak nyelvi, hanem történeti tartalmat is átadnak. A nyelv megőrzésére jó példa a „Daloskönyv”, mely a helyi népdalokat szerkesztette egybe.

Hollókő öröksége (ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága, Budapest, 2013)

Hollókő, az élő falu (Hollókő Község Önkormányzata, Hollókő, 2015)

Hollókő, az élő falu (Hollókő Község Önkormányzata, Hollókő, 2019)

Táj-Terv Műhely Kft., Város-Teampannon Kft. – Hollókő Ófalú és környezete Megalapozó dokumentáció I-II. kötet (2014)

Táj-Terv Műhely Kft., Város-Teampannon Kft. – Hollókő Ófalú és környezete Világörökségi Kezelési Terv (2017)

Tompa Béláné, dr. Varga Marianna – Palóc hímzések (Minerva Kiadó, Budapest, 1979)

A hollókői tájvédelmi körzet térképe (Bükk Nemzeti Park Igazgatósága, Eger, 2014)

Hollókői Daloskönyv (Hollókő Község Önkormányzata)

Faragó Zoltán, Rigó Tibor – Hollókői útikalauz (Polar Studio, 1997)

A hollókői tájvédelmi körzet kezelési terve (Bükk Nemzeti Park Igazgatósága, 2003)

UNESCO Világörökség Egyezmény - <https://vilagorokseg.e-epites.hu/>

UNESCO - <https://www.unesco.org/en>

UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság - <https://unesco.hu/hu>

UNESCO World Heritage Convention - <https://whc.unesco.org/en/list/>

Wikipédia - <https://hu.wikipedia.org/>

ICOMOS - <https://www.icomos.org/en>

Anzdoc - <https://adoc.pub/vilagrkseg-magyar-nemzeti-bizottsaga-kulturalis-rksegvedelmi.html>

Hungarikumok Egyszerűen - <https://hungarikum.iwk.hu/>

Természetvédelem - <https://termeszetvedelem.hu/>

Bükk Nemzeti Park Igazgatóság - <https://www.bnpi.hu/en>

Ipolytarnóci Ősmaradványok - <https://www.osmaradvanyok.hu/hu>

Hollókő, az élő falu - <https://holloko.hu/>

Palóc Út - <http://www.palocut.hu/>

Arcanum - <https://www.arcanum.com/hu/>

Magyar Elektronikus Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár - <https://mek.oszk.hu/hu/>

A kövek mesélnek - <https://akovekmeselnek.hu/>

Képek forrása:

Hollókő Község Önkormányzata, MTI Nemzeti Fotótár, fortepan.hu, epiteszforum.hu, varlexikon.hu, maps.arcanum.com, whc.unesco.org, Forián József,

Murka István, Nyéki Anikó

Megrendelő: Hollókő Község Önkormányzata, Szabó Csaba polgármester
Szerzők: Murka István, Nyéki Anikó
Grafikai szerkesztő: Mezriczky Marcell
Közreműködők: Bánkuti Eszter, Mánya Kristóf

A Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft által támogatott „Hollókő Ófalu és környezete” elnevezésű és 461/2021 számú pályázat keretében támogatott Hollókő Község „Világörökségi Arculati Kéziköny” megvalósulását az Építési és Közlekedési Minisztérium Műemlékvédelemért Felelős Helyettes Államtitkársága támogatta.

2023.